Poselitvena slika posoške/svetolucijske skupine – nova najdišča in spoznanja

Settlement in the Posočje/Sveta Lucija group – new sites and insights

Miha MLINAR, Sneža TECCO HVALA

Izvleček

Prostor posoške skupnosti iz starejše železne dobe (8.–4. st. pr. n. št.), znane kot svetolucijska halštatska kulturna skupina, zaznamujejo različne geomorfološke značilnosti in naravne danosti. Najstarejše jedro stalne poselitve se je izoblikovalo ob naravnih poteh, ki vodijo ob Nadiži in Soči iz Furlanske nižine oz. iz zaledja severnega Jadrana v alpski visokogorski svet.

O stalni poselitvi na začetku železne dobe pričajo predvsem grobišča, medtem ko je v naseljih zaradi skromne raziskanosti starejše obdobje (8.–6. st. pr. n. št.) slabše prepoznavno. Grobovi iz starejših faz kažejo na manjše lokalne skupnosti, grobni pridatki pa ne izražajo večjih družbenih razlik. Družbeno razslojevanje je zaznavno v mlajših fazah (6. do 4. st. pr. n. št.), ko se ob prevladujočem pokopu sežganih ostankov v preprosto grobno jamo, pokrito s kamnito ploščo, pojavijo tudi maloštevilni žarni grobovi v obliki kamnite skrinje in z bogatejšimi pridatki. V mlajšem obdobju je naselje na Mostu na Soči doseglo največji obseg in se razvilo v glavno regionalno središče z zgodnjeurbanimi značilnostmi. V 6. in 5. st. pr. n. št. je opazna tudi ekspanzija te skupnosti, zrasla so nova manjša naselja. Večinoma so bila deloma utrjena, v neutrjenih bi lahko videli naselja drugega ranga. V 4. st. pr. n. št. so sledili pretresi in spremembe, ki so privedli do dezintegracije skupnosti. Prebivalstvo se je iz starih aglomeracij umaknilo v stranske doline in bolj hribovite predele, v grobnih in daritvenih obredjih pa je v znatnejši meri prisotno orožje.

Ključne besede: severozahodna Slovenija; Posočje; svetolucijska kulturna skupina; starejša železna doba; halštatska doba; poselitev; naselja; grobišča; depoji; kultna mesta; komunikacije

Abstract

The area that the Posočje community, also known as the Sveta Lucija/S. Lucia Hallstatt cultural group, inhabited in the Early Iron Age (8th–4th centuries BC) is marked by a diversity of geomorphology and the natural environment. The earliest core of permanent settlement formed along the natural passages along the Rivers Nadiža/Natisone and Soča/Isonzo from the northern Adriatic to the mountainous areas of the Alps.

Evidence of permanent settlement at the beginning of the Iron Age comes primarily from cemeteries, whereas the settlements are poorly investigated and not much is known of their early period (8th–6th centuries BC). The early graves indicate small local communities and the grave goods do not indicate a marked social differentiation. This does become perceptible in the later phases (6th to 4th centuries BC), when also the settlement at Most na Soči reached its maximum extent and developed into the main regional centre with early urban characteristics. On a broader scale, the 6th and 5th centuries BC brought an expansion of the Posočje community and with it new, small settlements. Most of these were partially fortified, whereas those without fortifications may be settlements of a different rank. This was followed by a turbulent 4th century BC with significant changes that finally led to the disintegration of the community. The population retreated from the old agglomerations into more remote valleys and mountainous areas, their grave goods and votive rituals now included weapons in a greater measure.

Keywords: north-western Slovenia; Posočje; Sveta Lucija/S. Lucia cultural group; Early Iron Age; Hallstatt period; settlement pattern; settlements; cemeteries; hoards; cult places; communications

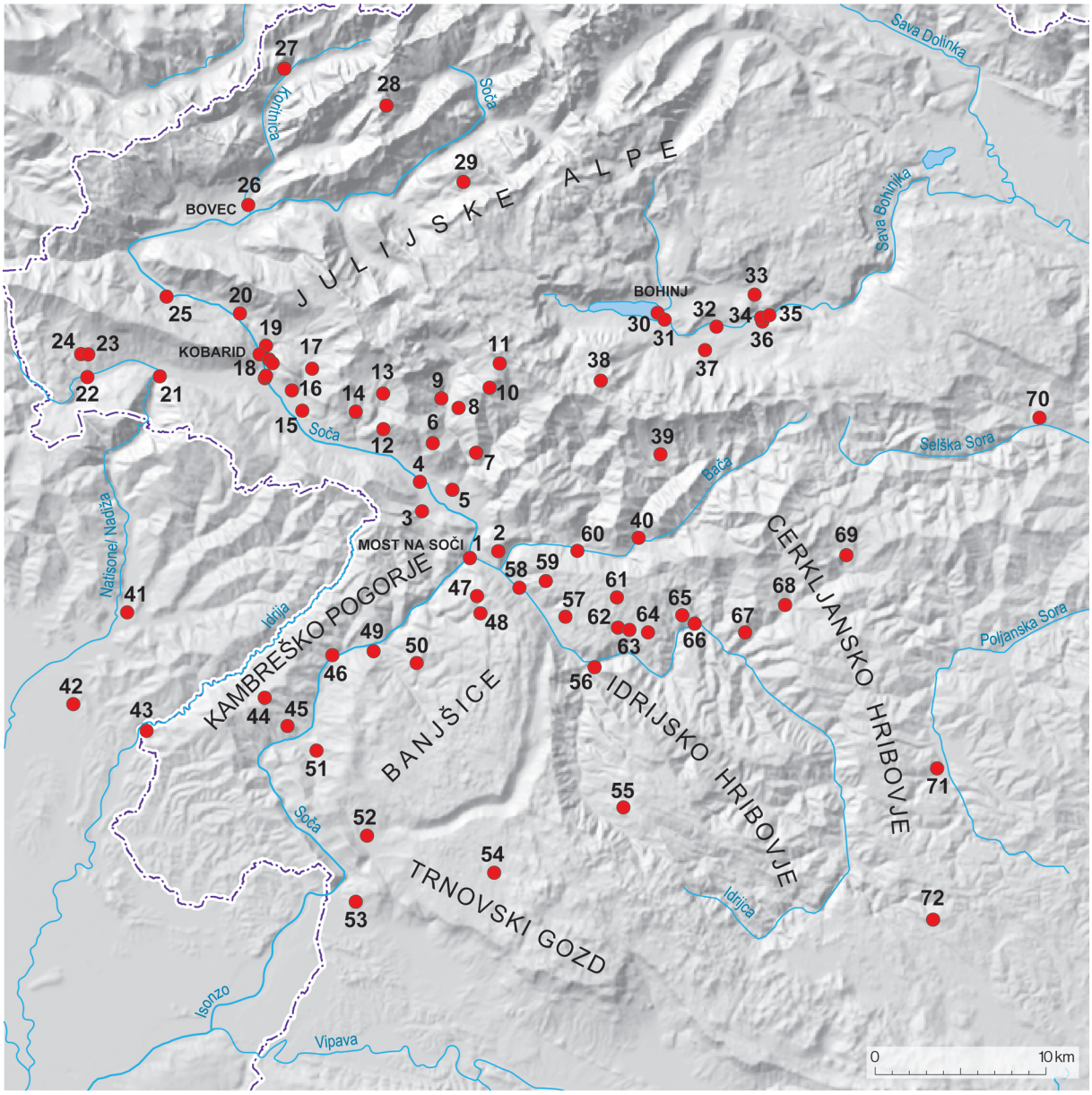

Sl. 1: Najdišča svetolucijske kulturne skupine oz. posoške skupnosti iz starejše železne dobe ter pokrajinska sestava njenega poselitvenega prostora (prim. Teržan, sl. 1 v tej publikaciji). M. = 400.000.
Fig. 1: Early Iron Age sites of the Sveta Lucija cultural group or the Posočje community and the landscape units of its habitation space (cf. Teržan, Fig. 1 in this volume). Scale = 400.000.

POKRAJINSKE ZNAČILNOSTI

Dežela posoške skupnosti v starejši železni dobi, imenovane svetolucijska kulturna skupina, sega na severu v Julijske Alpe. Za ta visokogorski svet,[1] kamor spadajo Tolminsko, Kobariško z Breginjskim kotom, Bovško in Bohinj, so značilne globoko vrezane doline, nad katerimi se dvigajo nizi ozkih grebenov in slemen s priostrenimi vrhovi (*sl. 1*). Več kot polovica površja leži nad 1000 m nadmorske višine (*sl. 2*), najvišji vrhovi se pnejo nad 2000 m (npr. Kanin 2587 m, Krn 2244 m, Rombon 2208 m), najgloblje sežejo dna dolin v soškem porečju – okoli 350 m pri Bovcu in 152 m pri Mostu na Soči.[2] Strma pobočja so ponekod oblikovana v prepadne stene in previse,

[1] Pokrajinske značilnosti so povzete po Perko, Orožen Adamič (ur.) 2001, 54–71.

[2] Pred nastankom akumulacijskega jezera je bil izliv Idrijce v Sočo na n. v. 124 m (Rutar 1882).

Seznam najdišč po pokrajinskih enotah k *sl. 1* / List of sites according to landscape units for *Fig. 1:*

Julijske Alpe
1 Most na Soči (Sv. Lucija/S. Lucia)
2 Bača pri Modreju – Senica
3 Volče – sv. Lenart
4 Soča – med Idrskim in Tolminom
5 Tolmin – Pod gradom
6 Zatolmin – Planina Zavrh
7 Zadlaz-Čadrg – Kobilnik
8 Čadrg – Laze I
9 Zatolmin – Javorca
10 Tolminske Ravne – Planina Na kalu
11 Tolminske Ravne – Pod Zelenim vrhom
12 Selišče – pobočje Mrzlega vrha
13 Krn – Gradec
14 Vrsno – Strničelo
15 Smast
16 Ladra – Na Goricah
17 Koseč
18 Kobarid – Gradič, V Logu, Bizjakova hiša, Tonovcov grad, V mevcah, reka Soča
19 Magozd – Jajnkovec
20 Trnovo ob Soči – Trnovščck
21 Robič – Sv. Volar
22 Podbela – Sv. Helena, Berjač
23 Homec – Na Mlakah
24 Sedlo – Pod cerkvijo
25 Srpenica – Ograjenca, Lanišča
26 Bovec – Ravelnik, Na Raduljah
27 Log pod Mangartom
28 Trenta – Pod Razorci
29 Trenta – V plazeh
30 Stara Fužina – Veliki Vegl
31 Ribčev Laz – cerkev sv. Janeza Krstnika
32 Brod
33 Jereka – Dunaj, Na sedlu
34 Bitnje – Krašica
35 Lepence – Spodnje Gradišče, Na Kremnu
36 Bohinjska Bistrica – Ajdovski gradec, Osnovna šola
37 Žlan – Groblje
38 Vogel – Dolga Planja
39 Rut – V trojah
40 Koritnica – Lajišče

Italija
41 Špeter Slovenov/S. Pietro al Natisone – Sv. Kvirin/S. Quirino
42 Gagliano pri Čedadu/Cividale del Friuli – Dernazzacco

Kambreško pogorje
43 Golo brdo – sv. Marija na Jezeru
44 Debenje – sv. Jakob
45 Goljevica – sv. Volbenk
46 Ajba - Fiščevo

Banjšice
47 Tolminski Lom – Kal
48 Kanalski Lom – V Glavi
49 Bodrež – Loga
50 Levpa – Grad
51 Deskle – Gradišče
52 Grgar – Grašišče
53 Nova Gorica – Sv. Katarina (Kekec)
54 Trnovo – Kamni breg

Idrijsko hribovje s Šentviško planoto
55 Gorenja Trebuša – Obenčel
56 Dolenja Trebuša – Sovodenj
57 Pečine – Vrh gradu
58 Idrija pri Bači – Na Robu
59 Ponikve – Kračice
60 Kneža – Grebljica
61 Gorski vrh – Jerovca
62 Šentviška Gora – Berlotov rob
63 Šentviška Gora – Lipce/Prevala
64 Daber – Na Dobcu
65 Police – Pri cierki

Cerkljansko hribovje
66 Reka – Grad
67 Dolenje Ravne – Gastabil
68 Cerkno – Gradišče
69 Novaki – Mali Njivč
70 Železniki – Štalca
71 Žiri – Žirk
72 Godovič – Jelenšek

na nekaterih mestih so uravnana v pode in ravne. Relief so oblikovali ledeniki in tekoče vode. Dna dolin in kotlin so prekrita z nanosi ledeniškega, ledeniško-rečnega, ledeniško-jezerskega in pobočnega nastanka. V Bovški kotlini in Bohinju je prisoten fliš, večinoma pa podlago sestavljajo karbonatne kamnine, na katerih so nastali značilni visokogorski kraški pojavi (konte, kotliči, jame, brezna). V Bohinjsko–Tolminskih gorah se plitvo pojavlja limonitna in piritna železova ruda, ki je bila v preteklosti večinoma izčrpana. Površinske vode so v višjih legah redke ali jih sploh ni. Voda prihaja na dan večinoma v močnih kraških izvirih (Soča, Nadiža, Savica v Bohinju). Na vzhodnem

Pokrajinske enote / Landscape units	Povprečna n.v. / Average asl	Povprečen naklon / Average inclination
Julijske Alpe	1107,9 m	25,5°
Cerkljansko hribovje	646,5 m	18,7°
Idrijsko hribovje	647,8 m	22,8°
Banjšice, Kambreško p.	550,3 m	18,5°

Sl. 2: Povprečna nadmorska višina (n.v.) in nakloni pokrajinskih enot, ki jih zajema poselitveni prostor posoške skupnosti v starejši železni dobi.
Fig. 2: Average altitudes (asl) and inclinations of the landscape units in the area of the Early Iron Age Posočje community.

delu zbirata vode, pritekajoče iz Julijskih Alp, Bohinjsko jezero v kotanji ledeniško-tektonskega nastanka in Sava Bohinjka, na zahodnem pa Soča, ki teče med Tolminom in Kobaridom v pravem tektonskem jarku. Soča ima več stalnih levih pritokov, najdaljši je reka Idrijca z Bačo, večja sta še Tolminka s slikovitimi koriti in Koritnica. Relief je v tem alpskem svetu glavni dejavnik za nastanek obdelovalnih površin in prometnic. Glavnino ravnega sveta za obdelovanje predstavljajo terase v rečnih dolinah, za naselitev so marsikje primerne tudi uravnane višje prisojne lege. Podnebje je pretežno gorsko z veliko količino padavin, medtem ko je na dnu soške doline čutiti sredozemske vplive tja do Kobarida. Med zgornjim tokom Soče in vzhodnim robom Furlanske nižine se raztezajo južni obronki Julijskih Alp, skoraj polovica površja v tem delu je goratega in petina gričevnatega. Vanj se globoko zajeda Nadiža, ena najtoplejših alpskih rek, ki ima hudourniški značaj in se napaja iz več izvirov. V zgornjem toku se vije proti jugovzhodu do njenega desnega pritoka Legrada pri Logjeh, kjer naredi ovinek proti severovzhodu. Pri Robiču se zopet usmeri proti jugu in teče v soteski med gorama Matajur (1642 m) in Mija/Monte Mia (1237 m) do Špetra Slovenov/S. Pietro al Natisone, kjer vstopa v Furlansko nižino in se po 60 km celotnega toka izlije v reko Ter/Torre, ta pa v Sočo v zaledju severnega Jadrana.

Visokogorski svet Julijskih Alp prehaja proti jugovzhodu v Cerkljansko hribovje med rekama Bačo na severozahodu, Idrijco na jugu in Bukovsko grapo na zahodu, na jugovzhodu sega do Godoviča.[3] Dobra polovica pokrajine leži nad 600 m nadmorske višine, šestina nad 800 m, najvišji vrh je Porezen (1630 m). Najnižje se spusti v dno doline Idrijce, kjer na stičišču z Bukovsko grapo doseže 230 m, v sotočju s Cerknico pa 210 m n. v. Reke in potoki imajo hudourniški značaj in so izdolbli ozke soteske in debri. Kamninska sestava je precej pestra, dobro četrtino prekrivajo dolomiti, slabo šestino apnenci, drugo pa neprepustne kamnine (glinovci, meljevci, peščenjaki, konglomerati). V okolici Cerknega so manjša nahajališča bakrove rude, ki so jo pod Škofjami (973 m) izkoriščali do začetka druge svetovne vojne.[4] Pobočja na Cerkljanskem so strma in razčlenjena s plitvimi dolinicami, ravnega sveta je malo. Pokrajina ima zmerno celinsko podnebje z izdatnimi padavinami. Ugodne podnebne razmere so v termalnem pasu na prisojnih pobočjih med 600 in 800 m n. v.

K sredogorju spada tudi Idrijsko hribovje na prehodu iz alpskega v dinarski svet.[5] Glavni vodotok Idrijca s pritokoma Bačo in Trebuščico omejuje to pokrajino, ki na jugu meji na Trnovski gozd. Precejšen del površja zavzema uravnan kraški svet, v katerega so reke in potoki vrezali debrske doline in grape ter ga razkosali v posamezne planote, ki se strmo dvigajo nad rečnimi dolinami. Na severnem delu se med Idrijco in Bačo razprostira Šentviška planota (okoli 650 m n. v.), kjer se najvišje povzpne Črvov vrh (974 m), najnižjo točko pa doseže pri 156 m na sotočju Idrijce in Bače. V Idrijskem hribovju prevladujejo karbonatne kamnine (dolomiti in apnenci), ob zgornjem toku Idrijce so območja laporja in lapornih skrilavcev, okoli Idrije so nahajališča živega srebra in cinabarita, na Šentviški planoti pa ležišča površinske železove rude, ki so jo ponekod v preteklosti tudi kopali.[6] Na karbonatnih kraških območjih je oskrba z vodo težavna, večje količine vode pritekajo na površje v obliki stalnih ali občasnih izvirov. Zaradi izredno pestrega reliefa so podnebne in talne razmere različne, prevladuje pa celinsko podnebje z obilnimi padavinami. Največ ravnega sveta je na valovitih planotah, širše aluvialne ravnice so še ob sotočjih, a je na splošno malo zemljišč primernih za kmetijsko izrabo.

Južno od Mosta na Soči se razteza Banjška planota ali Banjšice[7] med Idrijco in njenim pritokom Trebuščico na vzhodu ter Sočo na zahodu, na jugu meji na Trnovski gozd, ki se dviguje nad Vipavsko dolino. Banjško planoto od Trnovskega gozda ločuje 300–400 m globoka zajeda v dolžini 16 km, imenovana Čepovanski dol, ki se na skrajnem jugozahodu zaključuje z Grgarsko kotlinico na n. v. 300 m. Na zahodu se planota strmo spušča v Soško dolino med Mostom na Soči in Solkanom z najnižjo nadmorsko višino 65 m, najvišje pa seže njen vzhodni rob (do 1071 m). Značilnost te pokrajine je prehodnost med dinarskim, alpskim in sredozemskim svetom. V površju je viden vpliv tektonskih prelomnic, ki potekajo v dinarski smeri. Skoraj polovica površja je zelo strmega z nakloni med 20° in 45°. Na Banjšicah in v Čepovanskem dolu prevladujejo karbonatne kamnine, osrednji del planote na nadmorski višini 700 m prekriva fliš z lapornatim apnencem, konglomeratom, brečo

[3] Povzeto po Perko, Orožen Adamič (ur.) 2001, 72–82.
[4] Savnik (ur.) 1968, 77 (Planina pri Cerknem).
[5] Povzeto po Perko, Orožen Adamič (ur.) 2001, 342–351.
[6] Savnik (ur.) 1968, 400 (Daber); Mlinar et al. 2018.
[7] Povzeto po Perko, Orožen Adamič (ur.) 2001, 312–323.

in peščenjakom, to je tudi najobsežnejše uravnano območje. V podlagi Soške doline prav tako prevladujeta fliš in lapor z vložki apnenčastih breč. Soča se med Mostom na Soči in Avčami ter med Plavami in Solkanom komaj prebija skozi ozke soteske; na mestih, kjer se vanjo stekajo izdatnejši pritoki, kot sta Rohot pri Desklah in Avščck pri Avčah, se dolina razširi. Ugodne naravne možnosti za kmetijstvo so okoli Kanalskega Vrha ter Tolminskega in Kanalskega Loma, kjer je nekaj manjših trajnih izvirov, flišna prst pa omogoča bujno rast trave; z rodovitno zemljo je prekrito tudi dno Grgarske kotlinice. Planota je izdatno namočena in ima celinsko podnebje, medtem ko je v Soški dolini in Grgarski kotlinici čutiti blažilen učinek sredozemskega podnebja.

Proti zahodu se med Soško dolino in mejno reko Idrijo dviga Kambreško pogorje[8] z usmerjenostjo slemen SV–JZ. Obsega Livški Kolovrat z najvišjim vrhom na 1243 m, proti jugozahodu se preko sedla nadaljuje v Kanalski Kolovrat z najvišjim vrhom Korado (812 m), ta pa se spušča v gričevnato pokrajino Goriških brd, ki že pripada sredozemskemu delu Posočja na obrobju Furlanske nižine. Večina Kambreškega pogorja leži na nadmorskih višinah med 300 in 600 m, njegova pobočja so položnejša zlasti v zgornjih legah ob glavnem slemenu, večje strmine so na spodnjih legah; na nadmorskih višinah 420–460 m so opazne terase. Na zahodu se najnižje spusti v ozko dolino reke Idrije, ki se razširi šele pri Golem Brdu v Goriških brdih. Na vzhodu pada k Soči, ki pri Solkanu zapušča hribovje in nadaljuje pot po ravnini proti Jadranskemu morju. Na območju Kambreškega pogorja se srečujejo sredozemski in alpski vremenski vplivi; kamninska podlaga je podobna kot na Banjšicah, za kmetijsko izrabo je primernih malo površin.

Te geomorfološke značilnosti in naravne danosti so gotovo pogojevale poselitev in gospodarsko osnovo ter prehodnost ali odročnost tudi v starejši železni dobi, ko je tu živela posoška skupnost oz. svetolucijska kulturna skupina. Nekaj indikacij o tedanji vegetaciji in človekovem vplivu na okolje dajejo nedavno opravljene palinološke raziskave na območju Bohinjskega jezera. To jezero zaradi velikih razsežnosti (318 ha) beleži spremembe rastlinskega pokrova več deset kilometrov daleč okoli njega, tako v nižini kot na višje ležečih predelih.[9] Iz pridobljenega pelodnega diagrama je razvidno, da je bil ta del alpskega sveta v predhodnih dobah poraščen z mešanim jelovo-bukovim gozdom v sestoju jelke, smreke, hrasta in bukve, človekov vpliv pa je bil zelo šibak. Občutneje se je povečeval od sredine 2. tisočletja pr. n. št., kar nakazuje pojav peloda žit, pašnih indikatorjev (ozkolistni trpotec) in drugih ruderalnih rastlin, ki rastejo na območjih človekove dejavnosti. Spremembe v tem času so zaznavne tudi v gozdnem sestoju – v prevladujočem deležu bukve in znatnejšem upadu jelke, večji je tudi delež trav in leske, ki raste na nepogozdenih območjih. Razmerje med glavnimi drevesnimi vrstami (smreko, jelko in bukvijo) sta sooblikovala klima in človek. Do močnejšega upada bukve je prišlo sredi 1. tisočletja pr. n. št., nekoliko bolj se je uveljavil gaber, pokrajina pa je zaradi človekovih posegov postala dokaj odprta.

Komplementaren pogled na naravno okolje in izkoriščanje naravnih virov ponujajo rastlinski makroostanki, ohranjeni v arheoloških kontekstih, ki prav tako odsevajo okoliško vegetacijo, vendar bolj selektivno. Gre za izbor drevesnih vrst in grmovnic ter večinoma za semena in plodove rastlin, ki jih je uporabljal in gojil človek. Analize oglja iz železnodobne naselbine na Mostu na Soči so pokazale, da so tedanji prebivalci kot stavbni les uporabljali predvsem jelko in hrast, sledijo rdeči bor, bukev in smreka, druge drevesne vrste so bile poleg bukve bolj v uporabi za kurjenje in izdelavo predmetov.[10] Iz grobiščnih kontekstov posoške skupnosti pa je med ogljem z grmad, na katerih so sežigali umrle, z največjim deležem zastopana bukev (izjema je tolminsko grobišče, kjer v vzorcih oglja ni bilo niti enega primerka bukve), medtem ko je iglavcev zaradi slabše kurilne vrednosti precej manj.[11] Iz tega izhaja, da so tedanji prebivalci z namernim izborom lesa lahko določeno drevesno vrsto v precejšni meri tudi iztrebili, s krčenjem gozda pa spreminjali podobo pokrajine.

STANJE ARHEOLOŠKIH RAZISKAV

Zbiranje in evidentiranje arheoloških najdb in najdišč je v drugi polovici 19. in začetku 20. stoletja – v času avstro-ogrske monarhije – potekalo preko mreže zaupnikov, korespondentov in konservatorjev, ki jih je imenovala l. 1850 na Dunaju ustanovljena cesarsko-kraljeva centralna komisija

[8] Ib.

[9] Povzeto po Andrič et al. 2020.

[10] Motella De Carlo 2018.

[11] Culiberg 2020; M. Culiberg, *Poročilo analize oglja iz žganih grobov z Gradca pri Krnu*, Ljubljana 2021 (hrani Tolminski muzej Tolmin).

za proučevanje in ohranjanje stavbnih spomenikov (Kaiserlich-Königliche Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale), ta je bila pozneje večkrat reorganizirana.[12] Med njimi sta bila odvetnik Paolo Bizzarro iz Gorice/Gorizia in Enrico Maionica, kustos muzeja v Ogleju/Aquileia, ki sta nekaj malega izkopavala na naselju in nekropoli iz starejše železne dobe na Mostu na Soči. Med njimi nastopata tudi višji gradbeni inženir Rudolf Mahnič, ki je odkril najdišče Loga pri Bodrežu ter več grobov iz tega časa na Koritnici in na Šentviški Gori, pa tudi Simon Rutar, zgodovinar, geograf in pisec Zgodovine Tolminskega (1882). Že prej in deloma sočasno z njimi sta na Mostu na Soči iskala starine in jih zbirala v duhu slovenskega narodnega prebujenja lokalna župnika Tomaž Rutar in Alojzij Carli, domačin Anton Vuga pa je l. 1882 na rtu nad sotočjem Idrijce in Soče izkopal 36 grobov.[13]

Za razvoj prazgodovinske arheologije je bil pomemben zlasti program l. 1878 ustanovljene Prazgodovinske komisije v okviru Kraljeve akademije za znanost (Prähistorische Kommission der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften).[14] Najmočnejši pečat pa je v Posočju nedvomno pustilo raziskovanje Carla Marchesettija, direktorja muzeja v Trstu/Trieste, ki je v svojem topografskem delu zabeležil domala vsa znana prazgodovinska naselja na tem območju, znan mu je bil tudi Ajdovski gradec pri Bohinjski Bistrici.[15] V letih 1885–1904 je izvedel izkopavanja na več grobiščih v dolinah Nadiže in Soče ter na Šentviški planoti. V Špetru/S. Pietro al Natisone je odkril 41 grobov, v Kobaridu 1100, na Mostu na Soči (z imenom Sveta Lucija/S. Lucia pred l. 1952) pa kar 3960. Še 2480 grobov je na tem grobišču odkril Josef Szombathy, vodja antropološko-prazgodovinske zbirke Prirodoslovno-zgodovinskega muzeja na Dunaju, izkopaval je tudi na grobišču na Idriji pri Bači. Gradivo iz teh vse do današnjih dni najobsežnejših izkopavanj grobišč je bilo osnova za razreševanje temeljne kronološke in kulturno-historične problematike starejše železne dobe; že l. 1895 je Moritz Hoernes, prvi profesor za prazgodovinsko arheologijo na dunajski univerzi, v njem prepoznal možnost kronološke delitve na starejšo in mlajšo fazo.

V času med obema vojnama je edina arheološka izkopavanja v Posočju izvedla Bruna Forlati Tamaro, konservatorka spomeniškovarstvene službe v Trstu, ki je na grobišču na Mostu na Soči odkrila štiri grobove.[16] V Bohinju pa je v letih 1937–1939 raziskoval Walter Schmid, kustos muzeja Joanneum v Gradcu/Graz in predavatelj arheologije na tamkajšnji univerzi. Izkopaval je na Ajdovskem gradcu in pripadajoči nekropoli v Bitnjah, na Spodnjem Gradišču pri Lepencah, Dunaju pri Jereki in v Žlanu.[17] Do druge svetovne vojne je bilo v Posočju in Bohinju znanih 25 najdišč iz starejše železne dobe (*sl. 3*).

Nov zamah so arheološka raziskovanja dobila po drugi svetovni vojni z ustanovitvijo muzejev v Tolminu (1951) in Novi Gorici (1954) ter Zavoda za varstvo spomenikov Nova Gorica (1961), kajti skoraj vse dotlej odkrite arheološke najdbe so hranili muzeji zunaj meja nove Jugoslavije. Prvi arheolog v tolminskem muzeju Niko Mozetič je med letoma 1956 in 1958 opravil manjše terenske akcije na Mostu na Soči in v Bovcu. Kmalu zatem je bil tolminski muzej pridružen novogoriškemu (1958), kjer se je l. 1964 zaposlil Drago Svoljšak, ki je postavil temelje in začrtal smeri delovanja tamkajšnjega arheološkega oddelka.[18] V tistem času je na nacionalni ravni potekal pomemben projekt arheološke karte kot osnove za nadaljnje preučevanje poselitve v arheoloških dobah na Slovenskem. Gradivo zanjo so iz objavljenih in arhivskih virov ter muzejskih evidenc zbirali domala vsi slovenski arheologi, sodelovali so tudi študentje arheologije, uredila in za objavo pa ga je pripravila posebna komisija pod okriljem Sekcije za arheologijo pri SAZU. Arheološka najdišča Slovenije so bila objavljena l. 1975.[19] V tej leksikonski publikaciji (vanjo so vključeni zbrani podatki do

[12] Baš 1955.

[13] Izčrpneje o zgodovini raziskovanj Gabrovec, Svoljšak 1983, 12–24; Gabrovec 1987, 121–123; id. 1999, 175–177; Svoljšak, Dular 2016, 17–24.

[14] Gabrovec, Svoljšak 1983, 13; izčrpno o komisiji Mader 2018.

[15] Marchesetti 1903, 88–92, vključno s topografsko karto. Nekaterih prazgodovinskih gradišč, ki jih navaja Marchesetti, nismo vključili: npr. Grad (Pavlinčev grad), ker je tam pobrana keramika verjetno bronastodobna; na Kozlovem robu nad Tolminom je bil med izkopavanji l. 2020 sicer najden košček keramike, ki bi lahko bil iz starejše železne dobe, vendar je to preskromen dokaz za naselje iz tega časa (Mlinar 2021a, 31); premalo indicev imamo tudi za najdišče na Deru pri Robiču, ki je bilo v prvi svetovni vojni močno poškodovano.

[16] Forlati Tamaro 1930, 419–428; Mlinar 2020a, sl. 3.

[17] Gabrovec 1958–1959; id. 1966b; id. 1974.

[18] O razvoju arheološkega oddelka Goriškega muzeja v Novi Gorici gl. Kruh 2012.

[19] O zgodovini arheološke karte na Slovenskem in projektu gl. prispevek Petra Petruja in predgovor v publikaciji *Arheološka najdišča Slovenije*, 1975 (poslej *ANSl*).

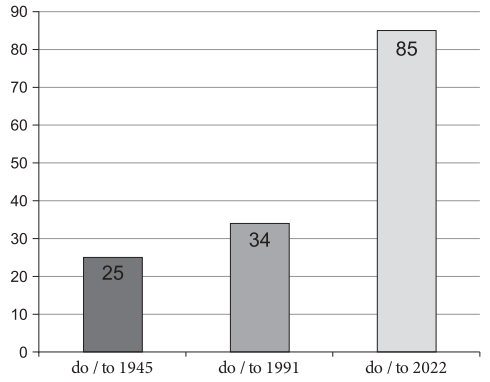

Sl. 3: Število znanih najdišč posoške skupnosti iz starejše železne dobe po obdobjih raziskovanj.
Fig. 3: Number of known sites of the Early Iron Age Posočje community according to periods of investigation.

l. 1965) je iz starejše železne dobe v Posočju in Bohinju zabeleženih 27 najdišč, o katerih so posamezna gesla napisali Stane Gabrovec, Peter in Sonja Petru, Mehtilda Urleb in Franc Truhlar.[20] Ob tem projektu so snovali tudi načrte za regionalne arheološke topografije z namenom, da bi s sistematičnimi terenskimi pregledi in rekognosciranjem dopolnili evidence temeljnih arheoloških virov in pridobili podatke o novih najdiščih. Na Goriškem in Tolminskem sta se tej nalogi posvetila Drago Svoljšak (najprej skupaj s Petrom Petrujem) in Nada Osmuk, konservatorka spomeniškovarstvenega zavoda v Novi Gorici, kjer se je zaposlila l. 1973. Opravila sta vrsto arheoloških terenskih pregledov in preverjala podatke z manjšimi sondiranji, o vsem pa največkrat poročala v strokovni reviji Varstvo spomenikov.[21] Prav tako sta izpeljala številne akcije reševanja arheoloških ostalin, ki so ponekod prerasle v raziskovalna izkopavanja. Naj omenimo samo najodmevnejša, ki so povezana s starejšo železno dobo, kot so odkritje 465 grobov v Tolminu, novih 287 grobov v Kobaridu, sondiranja na naselbini na Sv. Katarini (Kekec) nad Novo Gorico[22] ter izkopavanja na Gradiču v Kobaridu, ki so razkrila stavbne ostaline in svetiščni prostor iz železne in rimske dobe.[23] A zdaleč najobsežnejša in najodmevnejša so bila naselbinska izkopavanja Svoljšaka in njegove muzejske ekipe na Mostu na Soči, ki so potekala celo desetletje in se po izjemnem pomenu postavljajo ob bok odkritju tamkajšnje nekropole. Z modernimi metodami in pristopi ter natančnim dokumentiranjem je bilo pridobljenih ogromno dragocenih podatkov o naselbinskem rastru, stavbarstvu, gospodarskih dejavnostih in materialni kulturi v starejši železni dobi Posočja.[24]

V šestdeseta leta prejšnjega stoletja segajo zametki še drugega pomembnega projekta za preučevanje starejše železne dobe na Slovenskem s formiranjem Vzhodnoalpskega komiteja/Ostalpenkomitée/Comitato per le Alpi orientali, sestavljenega iz slovenskih, avstrijskih in italijanskih strokovnjakov, ki so organizirali mednarodno razstavo situlske umetnosti (1962). V njegovem programu je bila predvidena objava nekropole in pozneje tudi naselbine na Mostu na Soči.[25] Nalogo publiciranja gradiva s slovenskega ozemlja v tujih muzejih z namenom, da bi postalo dostopnejše za znanstveno ovrednotenje, je Stane Gabrovec kot prioriteto postavil že v referatu, ki ga je imel l. 1963 na VI. kongresu Arheološkega društva Jugoslavije v Ljubljani; v njem je tudi opredelil svetolucijsko skupino kot samostojno entiteto v okviru jugovzhodnoalpske halštatske kulture.[26] Kot profesorju za prazgodovinsko arheologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani mu je s študenti svojega seminarja in z zglednim sodelovanjem z dunajskim prirodoslovno-zgodovinskim muzejem to v dobršni meri uspelo tudi izpeljati.[27] Glavne značilnosti in kronološke faze razvoja posameznih halštatskih kulturnih skupin jugovzhodnoalpskega prostora je skupaj s svojimi učenci predstavil l. 1972 na mednarodnem kolokviju v Novem mestu. Njihovi izsledki so bili objavljeni v Arheološkem vestniku 24, 1973 (1975). V njem sta Biba Teržan in Neva Trampuž podali predlog podrobnejše kronologije za svetolucijsko skupino, utemeljen na gradivu z Mosta na Soči v dunajskem muzeju, Drago Svoljšak je na primeru odkritega grobišča v Tolminu predstavil bistvene značilnosti pokopa, Peter Kos pa je objavil in ovrednotil grobove, ki jih je izkopal Mahnič na Koritnici ob Bači.[28] Svoj predlog kronoloških faz je l. 1973 podala Fulvia

[20] *ANSl* 1975 (regije Tolmin, Gorica in Radovljica), 114–127, 164–168. Od teh 27 najdišč je pri sedmih navedeno le, da gre za prazgodovinska najdišča, zato ni nujno, da so iz železne dobe.

[21] V digitalni obliki so vse doslej izdane številke te revije dostopne na spletu (https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/varstvo-spomenikov).

[22] Gabrovec, Svoljšak 1983; Svoljšak 1990; id. 2005; Svoljšak, Pogačnik 2001–2002.

[23] Osmuk 1997; v pripravi je monografska publikacija.

[24] Svoljšak, Dular 2016.

[25] Gabrovec, Svoljšak 1983, 7–9; Gabrovec 1999, 175–177.

[26] Gabrovec 1964–1965, 24–25.

[27] Teržan 2016.

[28] Teržan, Trampuž 1973; Svoljšak 1973; Kos 1973.

Lo Schiavo na osnovi Marchesettijevih odkritij na Mostu na Soči,[29] njena periodizacija pa se ne razhaja bistveno s kronološko shemo, ki je v slovenski arheologiji v uporabi še danes. Posoške najdbe iz starejše železne dobe so bile vključene tudi v razstavo z naslovom Preistoria del Caput Adriae l. 1983 pod okriljem tržaškega muzeja, ob kateri je bil organiziran mednarodni simpozij.[30] Tega leta sta Gabrovec in Svoljšak izdala v knjižni seriji Katalogi in monografije Narodnega muzeja v Ljubljani prvi zvezek o Mostu na Soči[31] z izčrpno predstavitvijo topografije in zgodovine raziskav ter rekonstruiranim načrtom grobišča, kjer sta kopala Marchesetti in Szombathy. Takoj zatem sta izšla dva zvezka z gradivom Szombathyjevih izkopavanj, za objavo so ju pripravile Biba Teržan, Fulvia Lo Schiavo in Neva Trampuž-Orel.[32] Italijanski kolegi pa so l. 1993 ponatisnili zbrane Marchesettijeve razprave,[33] medtem ko večina gradiva njegovih raziskav v tržaškem muzeju še vedno ostaja širši strokovni javnosti nedostopna za nadaljnje analize.

Novo prelomnico pomenita reorganizacija spomeniškovarstvene službe in sprememba njene strategije po ustanovitvi samostojne slovenske države. Vloga konservatorjev na območnih enotah zavoda za spomeniško varstvo se je spremenila, težišče njihovega dela se je premaknilo na upravne postopke evidentiranja varovanih območij in določanje pogojev za posege vanje ter na nadzor nad izvedbo arheoloških terenskih raziskav. Pri teh gre pretežno za spremljanje gradbenih in infrastrukturnih posegov ter prostorskih načrtov, medtem ko je delež terenskih akcij z raziskovalnimi cilji, ki bi bili usmerjeni v razreševanje konkretnih arheoloških vprašanj, zelo majhen.[34]

V Posočju je novogoriška enota spomeniškovarstvenega zavoda s konservatorkama Nado Osmuk in Patricijo Bratina zaključila izkopavanja na Gradiču v Kobaridu (1997) in skupaj z Narodnim muzejem Slovenije rešila pred izropanjem grobišče iz starejše železne dobe na Jelenšku pri Godoviču (1993) ter izvedla sondiranja na prazgodovinski naselbini v Grgarju (2005).[35] Po l. 2009 je nekaj novih arheoloških lokacij sondiral Center za preventivno arheologijo (ZVKDS CPA), in sicer ob vznožju Gradiča v Kobaridu ter na Berjaču nad Podbelo v Breginjskem kotu.[36]

Večino zaščitnih akcij na tem območju pa po l. 2000 prevzema Tolminski muzej, potem ko je vnovič pridobil samostojnost in zaposlil arheologa (Miho Mlinarja). Med pomembnejše terenske raziskave, ki jih je opravil, spadajo odkritja stavbnih ostankov na severnem in zahodnem obrobju železnodobne naselbine na Mostu na Soči (2001, 2004, 2010) ter grobov na najnižji terasi na levem bregu Idrijce, pod njimi pa ostankov naselbinske plasti iz mlajše bronaste dobe (2000–2002 in 2013), nadalje odkritje izjemnega kultnega mesta z zakopom konjev in bojevniških oprav v Kobaridu (2010), kjer prihajajo ob zemeljskih delih na robu v preteklosti že kopanega grobišča na dan tudi vedno novi grobovi (2002, 2021/22). Med nova odkritja na dotlej arheološko povsem neznanih lokacijah pa lahko prištejemo grobove pri Srpenici na Bovškem (2003), v Jerovci na Šentviški planoti (2007) in v Čadrgu visoko nad dolino Tolminke (2014).[37] Podatkov o novih najdiščih si ne prizadeva pridobiti zgolj z zaščitnimi akcijami, ki jih narekujejo predvsem gradbeni in drugi zemeljski posegi, temveč tudi od zbirateljev in iskalcev z detektorji kovin, ki so zadnja desetletja zelo dejavni. Iz teh virov izhaja večina novih podatkov in posamičnih najdb na tem območju (*sl. 3; 4*); verodostojnost teh podatkov pa je različna, saj pogosto niso znani konteksti in tudi sporočene lokacije niso najbolj zanesljive. Z novimi odkritji Tolminski muzej sprotno seznanja zainteresirano občinstvo na razstavah in strokovnih srečanjih ter z objavami. Med novejšimi publikacijami si posebno mesto zaslužijo tri monografije o Mostu na Soči v železni dobi, ki so plod sodelovanja Goriškega in Tolminskega muzeja z Inštitutom za arheologijo ZRC SAZU ter raznimi strokovnjaki; v dveh so celovito predstavljene ter moderno analizirane ostaline in najdbe iz železnodobne naselbine, odkrite na desnem bregu Idrijce, tretja pa ponuja

[29] Lo Schiavo 1984; Gabrovec 1987, 121–123; id. 1999, 175–177.

[30] *Preistoria del Caput Adriae* 1983; Ruaro Loseri, Montagnari Kokelj (ur.) 1984.

[31] Gabrovec, Svoljšak 1983.

[32] Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985.

[33] Montagnari Kokelj (ur.) 1993.

[34] Teržan 2019; Brišnik, Kajzer 2019.

[35] Za Jelenšek pri Godoviču glej prispevek Bratina, Laharnar, Svoljšak v tej publikaciji, za Grgar pa prispevek Bratina.

[36] Vinazza 2015; T. Fabec, T. Nanut, B. Laharnar, B. Kramberger, T. Leskovar, T. Tolar, K. Kavkler, E. Menart, *Poročilo o izvedenih arheoloških raziskavah v Podbeli*, 2021 (hrani ZVKDS CPA).

[37] Mlinar, Klasinc, Knavs 2008; Mlinar 2009–2010; Mlinar, Gerbec 2011; Laharnar, Mlinar 2013; Laharnar, Mlinar 2019; Mlinar 2020a; id. 2020b.

sodoben uvid v strukturo in kronološko sosledje grobov, način pokopavanja in mesto sežiganja na severnem obrobju prostranega grobišča na levem bregu Idrijce.[38] Posebej kaže omeniti tudi celovito objavo in podrobno analizo tolminskega grobišča v Katalogih in monografijah Narodnega muzeja Slovenije.[39]

Od arheoloških topografij pa kaže omeniti sodelovanje Mihe Mlinarja z Beatriče Žbona Trkman, preminulo kustosinjo Goriškega muzeja v Novi Gorici, pri objavi novih arheoloških najdb z Banjške planote in Trnovskega gozda ter njegovo sodelovanje z Boštjanom Laharnarjem iz Narodnega muzeja Slovenije pri predstavitvi najdišč na Šentviški planoti.[40] Pri orisu arheološke podobe Breginjskega kota se jima je pridružila Teja Gerbec, zdaj zaposlena v Goriškem muzeju Nova Gorica, ki je zbrala tudi podatke o najdiščih na Kanalskem Kolovratu in skupaj z Manco Vinazza z Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani še za zahodni del Banjške planote.[41] V posoških in bohinjskih hribih pa poteka sistematično evidentiranje in vrednotenje visokogorskih najdišč v okviru programa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, ki ga izvajata Jana Horvat skupaj z Lucijo Lavrenčič in Matija Turk v sodelovanju s Tolminskim muzejem ter zunanjimi arheološkimi (Marija Ogrin, ArheoAlpe) in nearheološkimi sodelavci (Janez Bizjak, Miran Bremšak (†), Gorazd in Jani Kutin, Pavel Jamnik), ti so kot odlični poznavalci lokalnega okolja in z veliko zavzetostjo odkrili večino novih arheoloških lokacij iz različnih dob v visokogorju.[42] Vse te akcije so prispevale k temu, da se je število znanih najdišč posoške skupnosti iz starejše železne dobe povzpelo na 85, pri čemer je med njimi nekaj večjih kompleksov, ki vključujejo naselje s pripadajočim grobiščem in/ali drugimi vrstami najdb v neposredni bližini (*sl. 3*). Po do sedaj zbranih podatkih je med najdišči največ posamičnih naključnih najdb, medtem ko so naselja in grobišča zastopana z enakim deležem (*sl. 4*).

V novejšem času se je pri topografskih vrednotenjih uveljavila uporaba podatkov zračnega laserskega snemanja površja (LIDAR), ki skupaj z arheološkimi evidencami in digitalnim modelom reliefa ter orodji geografskega informacijskega sistema (GIS) omogoča različne prostorske analize. Na ta način so bila denimo pregledana in ovrednotena najdišča na Kobariškem.[43] V zaznavanju arheološkega potenciala so si mesto zagotovile tudi geofizikalne meritve.[44] Z vključevanjem naravoslovnih disciplin, kot so arheobiološke, arheometalurške, radiokarbonske in še vrsta drugih analiz, postajajo arheološke raziskave čedalje bolj interdisciplinarne. Kljub vsemu napredku pa je čutiti manko ciljnega raziskovanja, s čimer bi izboljšali poznavanje posameznih faz in značilnosti poselitvenega vzorca ter ugotavljanje kontinuitete in prelomnic v poselitvi.

NASELJA

Od potencialnih naselij, omenjenih v virih,[45] smo v katalog vključili le tista, za katera obstajajo bolj ali manj zanesljivi materialni dokazi o njihovi obljudenosti v starejši železni dobi (*sl. 4; 5*).[46] Takih je 24, vendar na večini še ni bilo arheoloških raziskav, temveč kažejo na njihovo poseljenost poleg okopov in teras predvsem najdbe, pobrane

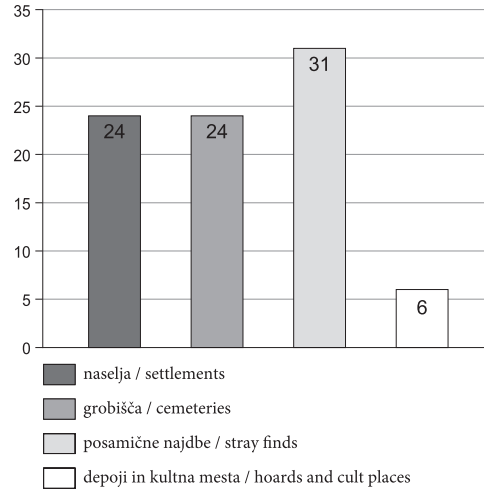

Sl. 4: Deleži posameznih vrst najdišč posoške skupnosti iz starejše železne dobe, znanih do l. 2022 (skupaj n = 85).
Fig. 4: Shares of the types of sites in the Early Iron Age Posočje community as known to 2022 (total n = 85).

[38] Svoljšak, Dular 2016; Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018; Mlinar 2020a.

[39] Svoljšak, Pogačnik 2001–2002.

[40] Mlinar, Žbona Trkman 2008; Laharnar, Mlinar 2013; Laharnar 2018b; Mlinar et al. 2018.

[41] Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014; Gerbec, Vinazza 2018; Gerbec 2021.

[42] Horvat 2015–2016; Mlinar, Turk 2016; Horvat 2020.

[43] Štular 2011a; Laharnar, Štular, Mlinar 2015.

[44] Mlinar, Mušič 2020; Tecco Hvala, Mušič 2021.

[45] Mlinar 2018 z navedeno starejšo literaturo; Gerbec 2018; Gerbec Vinazza 2018.

[46] V katalogu najdišč so podani podatki o geografski legi, stanju raziskav, najdbah in njihovi hrambi ter okvirna datacija in sklic na referenčne objave. Sklici na kataloške številke so uporabljeni v preglednicah in v besedilu.

na površju ali pridobljene z detektorjem kovin. Arheološka sondiranja ali izkopavanja so bila opravljena le na devetih.

Lega in velikost

V alpskem visokogorju so naselja iz tega časa umeščena na vzpetine pri dnu dolin glavnih vodotokov Soče in Nadiže ter Save Bohinjke, ki ne pomenijo zgolj stalnega vira za oskrbo z vodo, temveč so tudi glavni orientacijski označevalci v težko prehodni pokrajini. Te poseljene vzpetine (*sl. 5*) se pnejo na obrobju širših plodnih ravnic. Poleg stalnih naselij sta znani tudi dve sezonski postojanki, ena na območju Trente – V plazeh (št. **29**), druga na Dolgi planji na Voglu (št. **38**), obe ležita nad 1500 m nadmorske višine. V nasprotju z zgornjim Posočjem pa naselja iz starejše železne dobe v ozki dolini med Mostom na Soči in Gorico niso bila odkrita, temveč ležijo na planotah. Na Banjški planoti jih zasledimo v bližini trajnih izvirov in območij z rodovitno prstjo; na severnem delu sta iz tega časa Grad pri Levpi in domnevno V Glavi pri Kanalskem Lomu (št. **50**, **48**), na zahodnem robu planote leži Gradišče pri Desklah (št. **51**), na jugozahodnem delu pa sta znani naselbini v Grgarski kotlinici (št. **52**) in na Sv. Katarini nad Novo Gorico (št. **53**). Nekaj naselij je bilo tudi na Šentviški planoti (št. **57**, **62**), na njenem južnem delu, ki se dviga nad Idrijco, medtem ko v odročnejših predelih Idrijskega hribovja za zdaj niso znana. Vzhodno mejo teritorija te skupnosti morda nakazuje naselje Štalca nad Železniki (št. **70**) nad dolino Selške Sore, katerega pripadnost se predvideva predvsem na osnovi naselbinske keramike, ki je podobna tisti z Mosta na Soči. Najbolj vzhodno je naselje Žirk pri Žireh (št. **71**),

Kat. št. / Cat. No.	Naselja / Settlements	n. v. (m) / asl (m)	Utrjeno / Fortification	Velikost (ha) / Size (ha)	Pokrajinske enote / Landscape units
33a	Jereka – Dunaj	**655**	-	**2**	*Julijske Alpe*
36a	Boh. Bistrica – Ajdovski gradec	580	+	**1,5**	″
35a	Lepence – Sp. Gradišče (?)	554	-	?	″
26a	Bovec – Ravelnik	519	+	**3**	″
22a	Podbela – Sv. Helena	363	+	0,8	″
21	Robič – Sv. Volar	317	+	0,7	″
18a	Kobarid – Gradič	297	+	**4**	″
3	Volče – Sv. Lenart (?)	212	-	?	″
1a	Most na Soči	173	+	**13**	″
48	Kanalski Lom – V Glavi (?)	**580**	+	0,6	*Banjšice*
50	Levpa – Grad	574	-	0,9	″
52	Grgar – Grašišče	351	+	**1,7**	″
53	Nova Gorica – Sv. Katarina	327	+	**1**	″
51	Deskle – Gradišče (?)	246	-	0,5	″
43	Golo Brdo – sv. Marija na Jezeru	189	+	1	*Kambreško pogorje*
62	Šentviška Gora – Berlotov rob (?)	**730**	+	0,2	*Šentviška planota*
57	Pečine – Vrh gradu	588	+	0,5	″
72a	Godovič – Jelenšek	**817**	+	0,7	*Cerkljansko hribovje*
69	Novaki – Mali Njivč (?)	758	-	0,5	″
71	Žiri – Žirk (?)	663	+	**1**	″
70	Železniki – Štalca	639	+	**9**	″
65	Police – Pri cierki (?)	531	-	?	″
68	Cerkno – Gradišče	450	+	0,5	″
66	Reka – Grad (?)	346	-	?	″

Sl. 5: Velikost, tip in nadmorska višina zanesljivih in domnevnih (?) naselij posoške skupnosti iz starejše železne dobe po posameznih pokrajinskih enotah.
Fig. 5: Size, type and altitude of positively identified and presumed (?) settlements of the Early Iron Age Posočje community according to landscape units.

Sl. 6: Lidarski posnetek naselja domnevno iz starejše železne dobe na Ravelniku pri Bovcu (št. **26a**) z okolico.
Fig. 6: LiDAR-derived image of a presumably Early Iron Age settlement on Ravelnik near Bovec (No. **26a**) and the surrounding area.
(Vir / Source: © ARSO)

na jugovzhodu pa Jelenšek pri Godoviču (št. **72a**), oba ležita na ozkih grebenih tako kot druga naselja v Cerkljanskem hribovju (št. **66**, **68**, **69**). O poselitvi Kambreškega pogorja zahodno od Soče v tem času za zdaj nimamo trdnih dokazov. Naselje Golo Brdo (št. **43**), ki nemara pripada posoški skupnosti, leži v okljuku mejne reke Idrije na prehodu v Furlansko nižino.[47] Ker je bila samobitnost svetolucijske kulturne skupine prepoznana prvenstveno po njenih posebnostih v načinu pokopa in grobnih pridatkih, lahko pripadnost mejnih naselij, ob katerih grobišča še niso bila odkrita, obravnavamo le pogojno oziroma z vprašajem.

Stanje raziskav in objav v obravnavo vključenih naselij za zdaj dopušča le primerjave po njihovi legi in velikosti ter fortifikacijah (*sl. 5*). Največja so bila naselja v zgornji Soški dolini ob sotočju Soče z Idrijco (Most na Soči) in s Koritnico (Bovec) ter ob naravni komunikaciji z dolino Nadiže (Kobarid). Daleč pred vsemi prednjači Most na Soči, ki je s pribl. 13 ha površine do štirikrat večje od bovškega Ravelnika (3 ha) (*sl. 6*) ali kobariškega Gradiča (4 ha); med največja se pogojno uvršča tudi mejno naselje Štalca nad Železniki (9 ha) (*sl. 5:* št. **1a**, **18a**, **26a**, **70**). Srednje velikih naselij, ki merijo od 1 do 2 ha, je šest in so razmeščena ob Savi Bohinjki (št. **33a**, **36a**) na severni meji in v Grgarski kotlinici (št. **52**) na jugozahodnem koncu Čepovanskega dola, ki predstavlja naravno komunikacijo prek Banjške planote v dolino Idrijce. V ta velikostni razred spadajo še Sv. Katarina nad Novo Gorico na stičišču Soške in Vipavske doline (št. **53**), Golo Brdo ob reki Idriji na zahodni meji (št. **43**) ter domnevno naselje Žirk pri Žireh ob Poljanski Sori (št. **71**) na vzhodni meji. Lega in velikost omenjenih naselij nakazujeta pomembno vlogo, ki so jo ti naravni koridorji igrali pri izbiri njihove lokacije. Naselja v njihovem zaledju so manjša od enega hektarja, najmanjša so na Šentviški planoti (št. **57**, **62**). V petih primerih pa njihove površine ni mogoče oceniti, ker v reliefu ni opaziti umetnih preoblikovanj.

[47] Najdišč v Vipavski dolini (gl. npr. Bratina 2009–2010) in na južnih obronkih Trnovskega gozda v tem članku ne obravnavava, ker jih zaradi skromne raziskanosti ni mogoče nedvomno opredeliti v starejšo železno dobo in jih pripisati posoški skupnosti.

Fortifikacije

Večina naselij je bila že naravno dobro zavarovana z bolj ali manj strmimi pobočji ali globokimi rečnimi strugami in grapami. Sledi dodatnega umetnega utrjevanja na lažje dostopnih predelih so opazne pri dveh tretjinah (*sl. 5*). Delno so bila utrjena vsa velika naselja (*sl. 6*), tudi največje med njimi na Mostu na Soči, kot je pokazalo sondiranje l. 2021 (*sl. 7*). Doslej je namreč zanj veljala domneva, da dodatnih obrambnih zidov ni potrebovalo ob naravni zaščiti, ki sta mu jo nudili reki Soča in Idrijca, in ob varovanju, ki so ga zagotavljale utrjene strateške točke ob vstopih v porečje Soče (št. **26a**, **21**, **53**).[48] V Bohinju je bil utrjen le Ajdovski gradec (št. **36a**), vendar naj bi bilo sklenjeno obzidje rimskodobno. Devet jih ni imelo posebej grajene zaščite, iz česar sklepamo, da gre v teh primerih za drug tip ali rang naselja.

Arheološka sondiranja, ki so bila opravljena na nekaterih okopih, so pokazala, da se način gradnje utrdbenih struktur ni razlikoval od tistih na notranjsko-kraških kaštelirjih. Na Sv. Katarini nad Novo Gorico je bilo ugotovljenih več faz utrjevanja (št. **53**).[49] Prvo sondiranje na skrajnem severnem koncu nasipa je razkrilo, da je bilo na skalnati naravni podlagi zgrajeno do 4 m debelo obzidje z močno zunanjo in notranjo fronto, ki sta bili preprosto zloženi iz velikih ploščatih kamnov, vmesni prostor pa zapolnjen s kamnitim materialom. Nanj je bil pozneje v enaki širini postavljen zid iz lomljencev, vezanih z malto. V plasteh, ki sodijo k prvemu obzidju, grajenem v suhozidni tehniki, so bile odkrite črepinje lončenine s primerjavami na utrjenih naseljih v Vipavski dolini in na kraških kaštelirjih. V črnikasti plasti s sledmi ognja na zunanji strani obzidja je bilo nekaj železnih, bronastih in koščenih predmetov pa tudi glinast omet z odtisi protja ter prostoročno izdelana lončenina. Najdbe iz vrhnjih plasti ter z malto vezana zid in obrambni stolp so iz rimske dobe in zgodnjega srednjega veka. S poznejšim sondiranjem na južni strani so bile jasno ugotovljene tri faze utrjevanja. Prvo in drugo obzidje je ločevala tanka zemljena plast, ki bi kazala na opustelost naselja v času njenega nastanka; obe obzidji sta bili enako grajeni in približno enake debeline (3,3 in 2,9 m). Te prazgodovinske obrambne strukture sta pozneje izrabila rimskodobni in zgodnjesrednjeveški kastel.[50]

Na naselju pri cerkvi sv. Marije na Jezeru nad Golim Brdom (št. **43**) so bile prav tako odkrite kulturne plasti in suhozidne konstrukcije iz več dob, zanesljivo je bilo utrjeno v rimski dobi.[51] Izsledki sondiranja na grgarskem Grašišču (št. **52**) pa so v tej publikaciji posebej predstavljeni.[52]

Na Mostu na Soči (št. **1a**) poteka na vzhodnem robu naselja peščen greben v smeri S–J z najvišjega vrha proti rečnemu koritu Idrijce. Na dveh odsekih v razmiku 60 m so bile na njem l. 2021 opravljene geofizikalne meritve in izkopana manjša sonda, ki so razkrile kamnito obzidje (*sl. 7; 8B*).[53] Na območju izkopa je bilo obzidje sicer poškodovano z dvema okroglima vkopoma (verjetno iz prve svetovne vojne) (*sl. 7A:* a,b), kljub temu se je dokaj dobro ohranila vzhodna fronta (*sl. 7B*). Vkopana je bila v peščen greben brez vsakršnih kulturnih ostankov (*sl. 7C:* c), grajena je bila iz ploščatih kamnov, mestoma postavljenih v stolpiče. Ob njej je potekala še ena linija zloženih kamnov, morda za dodatno utrditev. Zahodna fronta, ki je gledala proti notranjosti naselja, je bila razrušena. Vmesni prostor so zapolnjevali manjši zaobljeni kamni. Razpon med vzhodno in zahodno fronto obzidja znaša okoli tri metre, podobno kot na Sv. Katarini nad Novo Gorico. Način gradnje je enak, kot so bili grajeni drenažni zidovi pri železnodobnih hišah v naselbini in obzidja v notranjsko-kraški regiji. Na vzhodni strani grebena, na območju izven naselbine, pa je bila odkrita črnikasta zemljena plast z veliko drobci oglja in živalskih kosti; ležala je na konglomeratu, ki je bil ponekod zaradi intenzivnejše ali pogoste prisotnosti ognja že poapnel (*sl. 7D; 7E*). Ta plast se je deloma raztezala čez enovit peščeni greben, v njej odkrite najdbe pa kažejo na ostanke metalurške dejavnosti (kosi žlindre, drobci bronaste taline, del ostenja livarske posode, polizdelek bronaste večglave igle, košček kalupa iz peščenjaka). Na vrhu sta ruševine obzidja na zahodni strani in plast žganine na vzhodni prekrivali humusna plast z razpršenimi recentnimi in rimskodobni najdbami ter travnata ruša. Žganinsko plast na vzhodnem delu izven obzidja lahko na

[48] Svoljšak 1984a; id. 1986; Gabrovec 1999, 182–183; Mlinar 2018.

[49] Svoljšak 1990; id. 2005.

[50] Svoljšak 2005, 660, sl. 3.

[51] Osmuk 1977; ead. 1993; Bratina 2001; ead. 2009a.

[52] Glej prispevek Bratina v tej publikaciji.

[53] Tecco Hvala, Mušič 2021; E. Leghissa, *Arheološke raziskave na najdišču Most na Soči – prazgodovinsko obzidje*. Končno strokovno poročilo o raziskavi 21-0230, marec 2022, Ljubljana (hrani arhiv Iza ZRC SAZU).

Sl. 7: Most na Soči (št. **1a**), arheološka sonda leta 2021. **A** kumulativni tloris, na zahodnem delu je ruševina obzidja z recentnima vkopoma (**a**, **b**), v sredini je peščen greben brez kulturnih ostankov, na vzhodnem delu pa kotanja s sledmi metalurške dejavnosti; **B** ostanki obzidja z ohranjeno vzhodno fronto in vmesnim zidom ter razrušeno zahodno fronto, pogled z juga; **C** južni profil z vkopom v peščen greben (**c**) za vzhodno fronto obzidja, vmesni zid in ostanki zahodne fronte, pogled s severa; **D**, **E** kotanja na vzhodnem delu sonde, zapolnjena z žganino in ostanki metalurške dejavnosti, pogled s severa.

Fig. 7: Most na Soči (No. **1a**), trial trenching in 2021. **A** cumulative plan, the west part shows the ruins of the stonework rampart with two recent cuts (**a**, **b**), in the centre is a sandy ridge without cultural remains, the east part has a depression with traces of metallurgic activities; **B** remains of the stonework rampart with the surviving east face, core and collapsed west face, view from the south; **C** south section with a cut into the sandy ridge (**c**) behind the east face of the stonework rampart, core and the remains of the west face, view from the north; **D**, **E** depression in the eastern part of the trench, filled with burnt debris and the remains of metallurgic activities, view from the north.

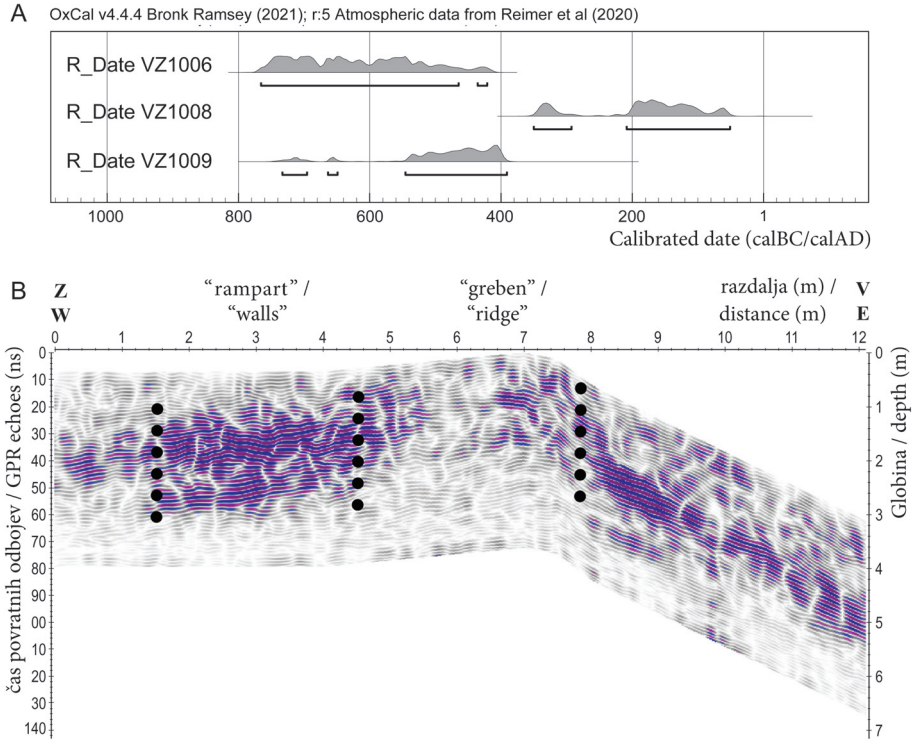

Sl. 8: Most na Soči (št. **1a**). **A** Radiokarbonska datacija vzorcev oglja in živalskih kosti iz žganinske plasti v vzhodnem delu arheološke sonde leta 2021 (VZ 6 – oglje) in iz plasti nad njo (VZ 8 – kost) ter iz ruševine obzidja (VZ 9 – kost). (Poznań Radiocarbon Laboratory, Poljska). **B** Georadarski profil prečno čez greben, potekajoč v smeri S–J po pobočju. Izmerjen je bil 60 m severno od arheološke sonde l. 2021 in kaže na različno strukturo sedimentov pod površjem do globine pribl. 4 m (po Tecco Hvala, Mušič 2021, sl. 4).

Fig. 8: Most na Soči (No. **1a**). **A** radiocarbon dating of the charcoal and animal bone samples taken in 2021 from the layer of burnt debris in the eastern part of the trial trench (VZ 6 – charcoal), from the layer above it (VZ 8 – bone) and from the rampart ruins (VZ 9 – bone). (Poznań Radiocarbon Laboratory, Poland). **B** GPR (ground-penetrating radar) profile across the ridge running N–S along the slope. It was measured 60 m north of the 2021 trial trench and shows a diverse structure of sediments to the depth of roughly 4 m (from Tecco Hvala, Mušič 2021, Fig. 4).

osnovi delčkov loka kačaste fibule in kalotastih dvodelnih obeskov pa tudi po lončenih črepinjah z vodoravnimi gladkimi rebri datiramo v stopnjo Sv. Lucija IIa oz. v 6. st. pr. n. št. Takšni kronološki interpretaciji pritrjujejo tudi radiokarbonske analize vzorcev oglja in kosti (*sl. 8A*).[54]

Lidarski posnetki nekaterih utrjenih naselij oziroma gradišč, kot so Ravelnik pri Bovcu (*sl. 6*), Gradič v Kobaridu, Sv. Volar pri Robiču, Sv. Helena pri Podbeli, Vrh gradu pri Pečinah, Gradišče v Cerknem in Žirk pri Žireh (št. **26a**, **18a**, **21**, **22a**, **57**, **68**, **71**), razkrivajo različne obrambne sisteme. Ker pa še niso arheološko raziskani, ostaja odprto vprašanje, ali so vse obrambne strukture iz halštatske dobe.[55]

Značilnosti stavbarstva in notranja ureditev naselij

Moderna izkopavanja Draga Svoljšaka in njegove ekipe na Mostu na Soči ter celovita objava naselbinskih ostankov in najdb z desnega brega Idrijce so najizčrpnejši in pravzaprav edini razpoložljivi vir podatkov o posoškem stavbarstvu v starejši železni dobi, urbanistični zasnovi, dejavnostih in bivalni kulturi.[56] Na raziskanem območju, velikem 4 ha, na vzhodnem delu današnje vasi so odkrili ostanke 36 stavb iz starejše in 3 iz mlajše železne dobe ter 10 iz rimske dobe.[57] Na sledi hiše iz mlajše bronaste dobe so naleteli na zahodnem delu bližje

[54] Vzorec oglja (VZ 7) iz ruševine obzidja pri kalibraciji *2* σ kaže večji odstotek verjetnosti (68,6 %) za razpon od 1811 do 1918 cal AD, kar bi pritrjevalo domnevi, da je bilo poškodovano v prvi svetovni vojni.

[55] Prim. Štular 2011a; Mlinar 2018.

[56] Svoljšak, Dular 2016; Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018; Tecco Hvala 2020.

[57] Pozneje so bili iz halštatske dobe odkriti ostanki še 4 stavb (Mlinar, Klasinc, Knavs 2008), iz rimske dobe pa 5 stavb.

sotočju,[58] skromna naselbinska plast iz tega časa je bila pozneje odkrita tudi onkraj Idrijce blizu njenega izliva v Sočo.[59]

Stavbe iz starejše železne dobe so bile grajene po ustaljenih stavbarskih pravilih, značilnih za vzhodnoalpski krog, a izkazujejo tudi svoje lokalne posebnosti. S treh strani so bile vkopane v prisojno pobočje, glavna pročelja z vhodom so večinoma gledala na jug. Stene gradbene jame so bile obložene z drenažnimi zidovi, kar je posebnost posoškega stavbarstva oziroma posoške železnodobne hiše, kot ju je označil Drago Svoljšak.[60] Kamniti temelji stavb so bili malce odmaknjeni od njih in postavljeni na poravnana tla. Na njih je počivala lesena konstrukcija, sestavljena iz temeljnega praga, soh, ročic, poveznika ali oklepa ter opaža iz klanih desk. Za gradnjo je bil največkrat izbran trd in odporen hrastov les.[61] Bolje ohranjeni tlorisi stavb kažejo, da so bile velike od 6 do 28,5 m^2. Bile so eno-, dvo- ali troprostorne, kar nakazujejo vmesne vrste temeljnih kamnov, ki so služili kot podlaga predelnim stenam.[62] Tla v notranjosti so bila največkrat iz phane ilovice, v enem primeru so bile po tleh položene kamnite plošče, v treh pa lesene podnice v enem izmed prostorov. Odstopajo enoprostorne stavbe, v katere se je vstopalo z zahoda in so bile z vhodne strani odprte, hodna površina je bila le poravnana naravna osnova, streha pa je bila verjetno enokapna in podprta z lesenimi stojkami; druge stavbe so imele dvokapne strehe. Razlike med stavbami so opazne tudi v njihovi notranji opremi, h kateri spadajo med drugim glinaste stenske plošče, okrašene z bogatimi geometrijskimi motivi, ki sodijo med znamenitosti tukajšnje naselbine. Nekatere stavbe so bile opremljene z ognjišči, izdelanimi iz drobnih oblic in manjših kamnov ter premazanimi z glino; v eni je bila odkrita tudi kalotasta peč iz lapornatih plošč. K notranji opremi so sodile še jame. Manjše jame okrogle oblike so bile v večprostornih stavbah običajno umeščene v manjši prostor in so verjetno služile za shrambo, tako kot glinasti okrogli silosi. Večje pravokotne jame so bile odkrite večinoma v enoprostornih stavbah, kjer so zavzemale večidel funkcionalnega prostora in so služile delovnim procesom, kar kažejo ohranjeni ostanki v njih. V enem primeru je mogoče sklepati na lončarsko dejavnost, v nekaterih drugih na metalurško. Glavne značilnosti keramičnega zbira iz naselbine so sestava lončarske gline z obilnim dodajanjem peska, tipične oblike loncev, pitosov, kelihov in situl ter okras (vodoravna gladka rebra, rdeče-črno barvanje, metličenje) pa tudi številčnost glinastih svitkov.[63] Sodeč po ostankih žlindre in bronaste taline, livarskih pripomočkih ter najdenih ingotih in železnem kvadru se je v naselbini odvijala tudi sekundarna predelava kovin in izdelava predmetov.[64]

Razlike v kakovosti gradnje, notranji opremi in inventarju nakazujejo ločnico med stanovanjskimi stavbami in delavnicami.[65] Dve stavbi na vzhodnem delu sta nemara služili kot javni prostor, namenjen skupnim potrebam, glede na izjemno količino živalskih kosti (tudi najbolj mesnatih delov živali) in posodja v primerjavi z drugimi;[66] v severovzhodnem predelu pa je mogoče sklepati na kultni prostor po spektru in časovnem razponu najdb, ki izrazito odstopajo od drugih odkritih območij.[67] Elemente prostorskega načrtovanja in organizacije naselja iz starejše železne dobe na Mostu na Soči je mogoče videti v ločevanju stavb po namembnosti in v skupni infrastrukturi, kot sta s peskom nasuta pot, odkrita vzdolž niza delavnic na zahodnem delu izkopišča, in jarek za odvodnjavanje, ki je prečil pobočje, ter v enaki usmerjenosti stavb SZ–JV in njihovi obnovi ali novi pozidavi znotraj prvotnih stavbišč.

Po omembah v virih naj bi bile podobne stavbe in jame odkrite v naseljih na Bohinjskem, kjer je med obema vojnama izkopaval W. Schmid za graški muzej Joanneum, a rezultati niso celovito objavljeni. Na Ajdovskem gradcu pri Bohinjski

[58] Svoljšak 1988–1989.

[59] Mlinar 2020a, 36–39, t. 15A.

[60] Svoljšak 2018.

[61] Motella De Carlo 2018.

[62] Dular, Tecco Hvala 2018, 14–78.

[63] Grahek 2018a.

[64] Laharnar 2018a; Šmit, Laharnar 2018; Lamut 2018.

[65] Kriteriji opredelitve posameznih funkcij so eksplicitno navedeni v razpravi Dular, Tecco Hvala 2018, 73–78, pri čemer so bile upoštevane kvalitativne in kvantitativne razlike v zvrsteh najdb, živalskih in rastlinskih ostankih, v kakovosti gradnje, velikosti in zaprtosti stavb, njihovi notranji opremi pa tudi večfaznost gradnje stavb na isti lokaciji, kar je vse podrobneje razčlenjeno v razpravah v monografiji Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018. Ob tem kaže opozoriti na razhajanje v interpretaciji namembnosti stavb, ki jo podaja Teržanova v uvodniku in kratkem orisu svetolucijske halštatske kulturne skupine v tej številki Arheološkega vestnika. Njena interpretacija temelji na izbiri zgolj ene zvrsti najdb (skromnih ostankov žlindre in talin), pripadnost teh k stavbam pa je večkrat vprašljiva.

[66] Prim. Toškan, Bartosiewicz 2018, tab. 4–7; Grahek 2018a, sl. 2.

[67] Dular, Tecco Hvala 2018, 79–85; Laharnar 2018a, 224–234.

Bistrici (št. **36a**) je odkril devet v skalno osnovo vkopanih stavb; nekatere so imele kamnite temelje in ognjišča, narejena iz kamnov ali poglobljena v tla; ob stavbah je bilo tudi po več ovalnih jam, ki so služile metalurški dejavnosti. S posoškimi stavbami primerljivo suhozidno gradnjo objektov in sledi metalurških dejavnosti iz halštatske dobe so na tem najdišču pokazala tudi sondiranja Gorenjskega muzeja l. 2003.[68] Podobne stavbne ostanke in ognjišče iz zloženih kamnov ter pet topilniških jam je Schmid izkopal na Dunaju pri Jereki (št. **33a**).[69] Primerljive ostaline so bile ugotovljene prav tako na Štalci nad Železniki (št. **70**).[70]

Kronološka slika

Za časovno opredelitev nastanka in trajanja naselja ter ugotavljanje kontinuitete in vrzeli v poselitvi bi bila potrebna raziskovalna izkopavanja domala na vseh obravnavanih naseljih in tudi na potencialnih lokacijah, ki so primerne za poselitev,[71] predvsem pa celovite objave rezultatov dosedanjih akcij.

Na najbolje in najobsežneje raziskanem Mostu na Soči (št. **1a**) sodi izkopan vzhodni predel naselja v celoti v mlajše halštatsko obdobje (6.–4. st. pr. n. št.), obljuden je bil tudi pozneje – v skromnem obsegu v poznem latenskem obdobju, konec 2. in 1. st. pr. n. št. (3 hiše),[72] v večji meri pa v rimski dobi (15 hiš). V mlajše halštatsko obdobje (6. in 5. st. pr. n. št.) so datirani tudi ostanki štirih stavb, ki so bile delno raziskane l. 2001 na ledini Maregova guna na skrajnem zahodnem robu naselbinskega areala blizu sotočja Idrijce in Soče.[73] Lokacija naselja iz predhodnega, tj. starejšega halštatskega obdobja še ni bila ugotovljena.[74] Sledi najstarejše poselitve, ki so bile odkrite na zahodnem delu pomola in na najnižji terasi na levem bregu Idrijce blizu sotočja s Sočo, so datirane v mlajšo bronasto dobo in kažejo drugačen tip gradnje s stojkami in stenami iz prepletenega protja z glinastim premazom.[75] Iz tega izhaja, da naselje verjetno ni bilo neprekinjeno poseljeno niti z enako intenzivnostjo in da je doseglo največji obseg v mlajšem halštatskem obdobju.

V mlajši ali pozni bronasti dobi so bile poleg Mosta na Soči poseljene še vzpetine Sv. Volar nad Robičem na Kobariškem (št. **21**), grajski grič Zuccola na desnem bregu Nadiže severno od Čedada/Cividale del Friuli,[76] na Banjški planoti Grad pri Levpi, Grašišče pri Grgarju in Sv. Katarina ter Gradišče pri Desklah na njenih zahodnih obronkih (št. **50**–**53**), prav tako Golo Brdo ob reki Idriji (št. **43**), na Šentviški planoti pa Vrh gradu pri Pečinah (št. **65**) poleg še nekaterih drugih domnevnih prazgodovinskih naselij, kjer iz starejše železne dobe sicer ni prepričljivih materialnih dokazov.[77] To pomeni, da je bila pokrajina, v kateri so zrasla železnodobna naselja, deloma že kultivirana. Skoraj na vseh obravnavanih naseljih kažejo kronološko oprijemljivejše najdbe obljudenost v mlajšem halštatskem obdobju (št. **1a**, **18a**, **21**, **22a**, **26a** (*t. 2:* 5), **33a**, **36a**, **50**, **57**, **62**, **65**, **66**, **68**, **69**, **70**, **71**, **72a**), tudi na Sv. Katarini nad Novo Gorico (št. **53**), kot bi lahko domnevali po lončenini, ki spominja po sestavi in nekaterih oblikah, predvsem pa po okrasu vodoravnih gladkih plastičnih reber in glavničenju na naselbinsko keramiko z Mosta na Soči.[78] Starejšehalštatskodobna faza, ki je zanesljivo izpričana na nekaterih grobiščih (*sl. 9*), je v naseljih precej slabše prepoznavna. Večina jih je bila poseljenih še v poznejših dobah – v latenski in/ali rimski dobi, pozni antiki ter zgodnjem srednjem veku. Vendar kontinuiteta iz starejše v mlajšo železno dobo v naselbinskih kontekstih do zdaj še ni bila potrjena, saj z redkimi izjemami prevladujejo najdbe iz poznega latenskega obdobja, kar kaže na upad v srednjelatenskem obdobju.

Jasnejšo kronološko sliko ponujajo grobišča, vendar so bila le v sedmih primerih odkrita v neposredni okolici znanih naselij, in sicer na

[68] Ogrin 2003.

[69] Gabrovec 1958–1959; id. 1966b, 248–249; id. 1974, 296.

[70] Grahek 2018b, 267–268.

[71] Na nekaterih za poselitev primernih lokacijah so bile naključno odkrite posamične najdbe, kot npr. na Vrsnem – Strničelo (Strenčl), v Trnovem ob Soči – Trnovšček, Debenju – sv. Jakob, na Goljevici – sv. Volbenk, v Tolminskem Lomu – Kal, Dolenji Trebuši – Sovodenj (*sl. 11:* št. **14**, **20**, **44**, **45**, **47**, **56**).

[72] Dular 2018.

[73] Mlinar, Klasinc, Knavs 2008, 197.

[74] Poselitev v starejšem halštatskem obdobju posredno dokazujejo grobovi iz stopnje Sv. Lucija I na levem bregu Idrijce (prim. Marchesetti 1886; id. 1893; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985).

[75] Svoljšak 1988–1989; Mlinar 2020a, 36–39, t. 15A.

[76] Med arheološkimi izkopavanji srednjeveškega gradu Zuccola l. 1989 so odkrili odlomke posod iz časa med koncem srednje bronaste dobe (*Bronzo recente*) in začetkom halštatske dobe; hrani jih MAC (Tomadin, Visintini, Colussa 1989).

[77] Npr. na gradišču Pavlinčev grad (gl. *op. 15*).

[78] Prim. Svoljšak 1990, t. 2–3 in Grahek 2018a, 249–306, sl. 28.

Mostu na Soči, v Kobaridu in Podbeli v zgornjem Posočju (št. **1b**, **18d**, **22b**), na Bohinjskem v Jereki, na Lepencah in v Bohinjski Bistrici (št. **33b**, **35b**, **36b**) ter v Godoviču (št. **72b**).

GROBIŠČA

Čeprav je število znanih grobišč in naselij iz halštatske dobe enako, pa v dveh tretjinah primerov vzajemne povezave med njimi ni. Številčna razmerja po pokrajinskih enotah so sledeča: na alpskem območju je znanih skoraj dvakrat toliko grobišč kot naselij (prim. *sl. 5* in *9*), enako velja za Idrijsko hribovje s Šentviško planoto, medtem ko na Banjški planoti in Kanalskem Kolovratu ob šestih zabeleženih naseljih ni bilo odkrito še nobeno grobišče, na Cerkljanskem pa le eno.[79]

Lega in velikost

Tako kot naselja so tudi največja grobišča znana v zgornji Soški in v Nadiški dolini (*sl. 9*), čeprav se o njihovi velikosti lahko samo ugiba, saj so bila izkopana v zelo različnem obsegu. V največji meri so bila izkopana grobišča na Mostu na Soči, v Kobaridu in Tolminu ter v Dernazzaccu pri Gaglianu in Špetru/S. Pietro al Natisone.

Grobišče iz starejše železne dobe na Mostu na Soči (št. **1b**) se je razprostiralo na terasastem pobočju na drugem bregu Idrijce nasproti naselju, v Kobaridu je ležalo na rečnih terasah Soče ob vznožju naselja na Gradiču (št. **18d**), v Tolminu (št. **5**) je bilo umeščeno na rečni terasi nad sotočjem Soče in Tolminke pri vznožju osamelca Kozlov rob, na katerem pa sočasna poselitev doslej ni bila zadostno potrjena oziroma grobišču pripadajoče naselje še ni bilo odkrito.[80] V Bovcu odkriti grob Na Raduljah (št. **26b**) je ležal na terasi ob potoku, toda zagotovo ni pripadal naselju na Ravelniku, saj je od njega oddaljen 3 km zračne črte.[81] Podobno lego v bližini vodotokov imajo še druga znana grobišča ali grobovi v zgornji dolini Soče (št. **16**, **25**), ob Idrijci (št. **58**), na sotočju Bače in Koritnice (št. **40**) ter v Bohinju (št. **32**–**37**). Ob vznožju vzpetin na obrečni ravnici sta ležali tudi nekropoli v Špetru/S. Pietro al Natisone in Dernazzaccu (št. **41** in **42**). Med izjeme spada Berjač nad Podbelo (št. **22b**) v okljuku Nadiže, kjer so bili nedavno odkriti grobovi na terasastem platoju na vzpetini blizu naselja pri sv. Heleni (Na Lupu), od katerega jih ločuje sedlo, a je po drugi strani lega primerljiva z grobišči na sotočjih, saj se nedaleč stran pod naselbino izliva v Nadižo potok Bela. Grobišče Jelenšek pri Godoviču (št. **72b**) leži na sedlu blizu naselja. Precej višje v gorskem svetu sta bili izkopani manjši skupini grobov pri Krnu (št. **13**) in v Čadrgu (št. **8**) ter posamičen grob v Rutu (št. **39**). Njihova lega se navezuje na poti med Posočjem in Bohinjem oziroma na bližino nahajališč železove rude. Naselbinske sledi v njihovi okolici niso bile zaznane, zato je mogoče domnevati, da so pripadali neutrjenim naseljem. Na Šentviški planoti je grobišče Jerovca (št. **61**) morda pripadalo domnevnemu naselju na vzpetini Dobje, na kateri so vidni nasipi in terase, a še ni arheološko preverjeno. Grobovi na Lipcah/Prevali (št. **63**) bi lahko sodili k majhnemu naselju na Berlotovem robu pri Šentviški Gori, medtem ko v bližini grobišča Na Dobcu pri Dabru (št. **64**) naselbinskih sledov ni opaziti.

Glavne značilnosti grobnega rituala

Plan žgani pokop v preprosti jami z raztresenimi ostanki sežganih kosti in grmade, obeležen

[79] O nekaterih grobiščih/grobovih, ki so bila v preteklosti nestrokovno izkopana, ni na voljo nobenih podatkov, da bi jih lahko zanesljivo opredelili v starejšo železno dobo, npr. grobišče Pod Cerkvijo pri vasi Sedlo (Osmuk 1985, 297) in 36 žarnih grobov, ki jih je izkopal Anton Vuga na Mostu na Soči, na rtu ob sotočju Idrijce in Soče (Marchesetti 1886, 97). Poleg tega omenjajo razni viri še druge potencialne lokacije grobišč, npr. najdbo štirih loncev s pepelom, kostmi in ogljem v Doblarju, odkritje bronastih loncev s pepelom v Modreju (*ANSl* 1975, 117, 124); na Libušnjah naj bi bila najdena pri pokopališki cerkvi sv. Lovrenca "dva prstena lonca s pepelom", v Smasteh naj bi bilo "prastaro groblje" (Knific et al. 2021, 20, 22), na Policah pa "lonci s pepelom" (Flego 2005); žare naj bi našli tudi na Krnicah/Šancah nad Poljubinjem/Žabčami (Mlinar, Turk 2016, 28–29), na Pečinah pa "ilirske" žare (Mlinar et al. 2018, 26). A ti podatki niso arheološko preverjeni, zato njihova datacija ni jasna.

[80] Prazgodovinsko naselje na Kozlovem robu omenja Marchesetti (1903, 90). Glej *op. 15*.

[81] Naselju na Ravelniku pripadajoče grobišče bi lahko bilo na bližnji lokaciji s toponimom Gomilce (Na Gomilcah) v Mali vasi na jugovzhodnem območju Bovca. Na širšem območju ob vznožju Rombona se omenjajo še druge grobne najdbe ("človeške kosti in en lonec", "žara in nekaj brona", "lončene posode"), in sicer na prostoru Kasarn, v Bislih ob poti proti Plužni ter na Ograjnicah v predelu današnje Kaninske vasi (Svoljšak 2002, 272, 276), kar bi kazalo na obstoj še druge naselbine poleg Ravelnika.

Kat. št. / Cat. No.	Grobišča / Cemeteries	n. v. (m) / asl (m)	Št. grobov / No. of graves	Sv.Lucija / Faze / Phases	Pokrajinske enote / Landscape units
13	Krn – Gradec	**923**	5+	IIb/c	*Julijske Alpe*
39	Rut – V trojah	741	1	IIc	″
8	Čadrg – Laze I	735	4	IIc–III	″
33b	Jereka – Na sedlu	635	3	Ic–IIa	″
37	Žlan – Groblje	571	2	Ic	″
32	Brod	512	1	IIa	″
36b	Boh. Bistrica – Osnovna šola	508	1	IIa	″
34	Bitnje – Krašica	505	25	Ic–IIc	″
35b	Lepence – Na Kremnu	505	4+	IIa–c	″
26b	Bovec – Na Raduljah	450	1	?	″
25a,b	Srpenica – Ograjenca, Lanišča	372	4	IIa–III	″
22b	Podbela – Berjač	377	x	IIc	″
40	Koritnica – Lajišče	276	52	IIa–c	″
16	Ladra – Na Goricah	237	2	**Ia**	″
18d	Kobarid – V Logu	225	**1413**	**Ia–IIc**	″
5	Tolmin – Pod gradom	212	**465**	**Ia–c**	″
1b	Most na Soči	191	**6847**	**Ia–IIc**	″
41	Špeter/S. Pietro al Natisone	162	**116**	**Ia–IIa**	″
42	Gagliano – Dernazzacco	123	**287**	IIa–c	″
61	Gorski vrh – Jerovca	**790**	22	IIa–c	*Šentviška planota*
64	Daber – Na Dobcu	656	19	IIa–c	″
63	Šentviška Gora – Lipce-Prevala	605	9	IIb/c?	″
58	Idrija pri Bači – Na Robu	172	16	IIb/c	*Idrijsko hribovje*
72b	Godovič – Jelenšek	**795**	37	IIb/c	*Cerkljansko*

Sl. 9: Število odkritih grobov na posameznih grobiščih posoške skupnosti iz starejše železne dobe ter njihov časovni razpon in lega po posameznih pokrajinskih enotah.
Fig. 9: Number of graves unearthed in individual cemeteries of the Early Iron Age Posočje community and their chronological span and location according to landscape units.

s kamnito pokrivno ploščo, ter odsotnost orožja med grobnimi pridatki so poglavitne značilnosti, po katerih je bila prepoznana samoniklost in samostojnost svetolucijske skupine v okviru halštatske kulture.[82]

Največji potencial za raznovrstne in večplastne analize zagotovo skrivata največji grobišči z najdaljšim časovnim razponom – na Mostu na Soči in v Kobaridu (*sl. 9*),[83] a še ni bil docela izkoriščen, saj gradivo ni v celoti objavljeno. Marchesetti je poleg opisa 2950 grobov in manjšega izbora najdb, ki jih je na Mostu na Soči izkopal do l. 1892, podal sintetičen pregled strukture in načina pokopa.[84] Kot navaja, so bili kostni ostanki redko močno prežgani, nekateri so bili le komajda. Žganinske lise in prežgana zemlja z obilico oglja, drobci lončenih črepinj in brona pričajo, da je sežiganje umrlih v njihovih opravah potekalo na posebnih mestih v nekropoli ali izven nje. Kosti so po sežigu pobrali in prenesli v grobno jamo skupaj z ostanki lesnega oglja grmade. Grobne jame so bile različno velike in globoke, v njih pa so bili običajno odloženi sežgani ostanki le ene osebe, izjemoma dveh (v 5 grobovih). Jame so pokrivale ena ali več plošč in kamni iz različnih kamnin (apnenca, skrilavcev, konglomerata). Samo tretjina pokopov je odstopala od ustaljenih uzanc.

[82] Svoljšak 1973; Teržan, Trampuž 1973, 418–419; Boiardi 1983, 164–166; Gabrovec 1987, 138–141.

[83] Glej Teržan v tej publikaciji; za Kobarid pa prispevek Ane Kruh.

[84] Marchesetti 1886; id. 1893, 133–141; glej še Bergonzi et al. 1981; Boiardi 1983.

Mednje sodi pet skeletnih grobov, v katerih so bili odkriti deli človeških okostij, v dveh primerih pa konjski skeleti. Pokopov v žare je slaba desetina (9,5 %). Samo 13,2 % grobov ni bilo pokritih s kamnito ploščo ali kamni, ponekod je ena plošča pokrivala dva groba, v okoli 30 primerih (1 %) pa je skupino grobov prekrivala groblja kamenja, največja med njimi (10 × 5 m) je prekrivala 41 grobov (25 odraslih oseb in 16 otrok). V 58 grobovih (2 %) so bile jame obdane s kamni ali so imele stene obložene z lomljenci v obliki skrinj, v 21 med njimi so bile žare. V nekropoli se pojavljajo tudi vrste kamnov, ki so bili zloženi z drugačnim namenom (morda za označevanje meje), saj pod njimi ni bilo grobov. Na podlagi ocene biološke starosti pokopanih oseb je Marchesetti poskušal ugotoviti demografsko sliko tedanjega prebivalstva. Med njimi je zabeležil 26 % otrok, v njihovih grobovih večinoma naj ne bi bilo pridatkov. Med grobovi odraslih je bilo takih brez pridatkov manj kot desetina, v 14 % jim je bila pridana samo lončenina. Kosi orožja ali orodja predstavljajo 2,3-odstotni delež najdb, a so bili večkrat najdeni ob grobu ali na njem, nekateri so iz latenske dobe.

Szombathyjeva izkopavanja na tem grobišču orisujejo podobno sliko. Od 2478 grobov je manj kot desetina žarnih (7,5 %), pridatkov ni imela dobra četrtina (27 %), lončenina kot edini pridatek nastopa v 16 %. Primerljiv je delež grobov (1,4 %), ki so bili obdani s kamni ali z lomljenci, zloženimi v obliki skrinje, v 11 od njih so bile žare. Na dveh mestih se omenjata ustrini. Dva grobova sta skeletna, v enem od njiju je bil pokopan konj z opremo.[85] Orožje ali orodje je zabeleženo v 65 grobovih (2,6 %) ali njihovi neposredni bližini, največkrat gre za nože.[86]

Primerljive sestavne elemente grobišča in grobov ter način pokopa, kakršni so bili ugotovljeni s starejšimi raziskavami, so razkrila najnovejša izkopavanja na severnem obrobju tega prostranega grobišča, le da so bili na enem delu (na Repelcu) poleg grobov iz mlajšega halštatskega obdobja tudi poznejši pokopi – iz latenske in rimske dobe ter zgodnjesrednjeveška jama. Poleg žganih pokopov je bil odkrit skeletni grob iz rimske dobe. Odkrito je bilo tudi mesto, kjer so umrle sežigali (*sl. 10*), prav tako kamnit pokopališki zidec.[87] Le trije od skupno 87 grobov na Pucarjevem robu in Repelcu so bili žarni, v dveh sta bili pokopani odrasli ženski z dragocenimi pridatki, v tretji pa odrasla oseba, katere spola zaradi preskromnih kostnih ostankov ni mogoče opredeliti. Količina sežganih kosti v grobovih je bila zelo različna, od 1 do 523 g. V povezavi z dvema žganima grobovoma so bile odkrite tudi nežgane konjske kosti in zobje. Orožje in orodje je bilo najdeno v grobovih iz latenske dobe, razen enega noža, pridanega v žarni grob (antropološko opredeljen kot ženski) iz poznega halštatskega obdobja. Na območju Repelca so bili deli orožja in orodja najdeni tudi na območju sežiganja in v premešani plasti, ki je prekrivala grobove na tem delu grobišča.

[85] Gr. Sz 592 in 2304: Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, 120, 363, t. 51; 52A; 242B.

[86] Te ocene temeljijo na evidencah iz lastne podatkovne zbirke S. Tecco Hvala, ki je bila ustvarjena na podlagi podatkov v objavi Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985.

[87] Mlinar 2020a.

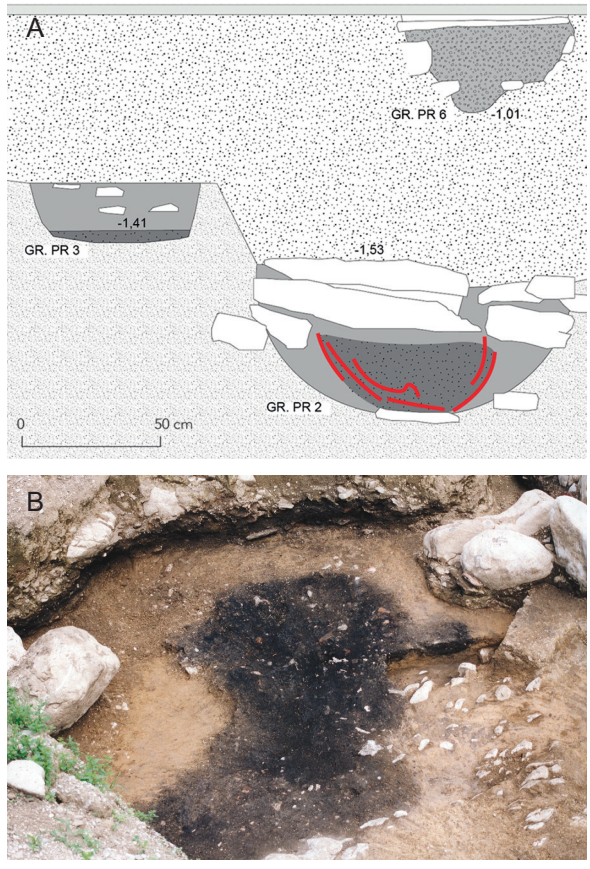

Sl. 10: Most na Soči (št. **1b**). Grobovi 2, 3 in 6 v prerezu, odkriti leta 2001 na Pucarjevem robu (**A**), ter sežigališče (ustrina) na Repelcu (**B**), odkrito l. 2002 na najnižji terasi v bližini sotočja Soče in Idrijce (po Mlinar 2020a, sl. 5 in 40). *Fig. 10:* Most na Soči (No. **1b**), Graves 2, 3 and 6 in section, investigated in 2001 at Pucarjev rob (**A**), and the ustrinum at Repelc (**B**), found in 2002 on the lowest terrace near the confluence of the Soča and Idrijca (from Mlinar 2020a, Fig. 5 and 40).

V tolminski nekropoli (št. **5**) način pokopa ni bistveno drugačen, le da tam med 465 grobovi ni nobenega v obliki kamnite skrinje in samo en je bil žarni, v njem je bil po antropološki opredelitvi spola in pridani igli pokopan moški. Večji je delež grobov, v katerih je bila pridana samo keramika (30 %), manjši pa brez pridatkov (10 %). Primerljiva je zastopanost orožja in orodja med pridatki (2,2 %), največ je nožev, ki se pojavljajo tako skupaj z značilnimi moškimi kot ženskimi pridatki, od bronastih sulični osti je bila ena najdena v grobu, druga pa v zasipu med grobovi, tako kot britev.

Enake značilnosti in podobno strukturo pokopov imajo tudi manjša grobišča v Špetru/S. Pietro al Natisone in Dernazzaccu v Nadiški dolini (št. **41**, **42**), na Koritnici ob Bači (št. **40**), Jerovci na Šentviški planoti (št. **61**) in Bitnjah v Bohinju (št. **34**). V njih se posamično pojavljajo žarni grobovi, na Koritnici in Bitnjah pa izjemoma tudi skeletni. V grobovih v Čadrgu na Tolminskem (št. **8**) in Krnu na Kobariškem (št. **13**) ter na Jelenšku pri Godoviču (št. **72b**) je orožje zastopano v znatno večji meri, delež grobov z orožjem je večji tudi na Koritnici (11 %).

Kronološka slika

Najstarejši grobovi iz železne dobe (Sv. Lucija I) so zgoščeni v zgornji Soški in Nadiški dolini – v Tolminu, na Mostu na Soči, v Kobaridu, Ladrah (*t. 1:* 1–6) in Špetru/S. Pietro al Natisone (*sl. 9*), kar bi pomenilo, da je bilo na tem območju prvotno jedro poselitve. Iz predhodnega obdobja grobov na teritoriju te skupnosti ne poznamo.

Na Mostu na Soči in v Kobaridu (št. **1b**, **18d**) se je pokopavanje neprekinjeno nadaljevalo v mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija II), medtem ko je v Tolminu usahnilo (št. **5**). V Špetru/S. Pietro al Natisone (št. **41**) je iz mlajšega obdobja znanih le nekaj najdb,[88] na grobišču v Dernazzaccu (št. **42**) pa so takrat šele začeli pokopavati in nadaljevali še v latensko dobo. V zgornji Soški dolini je v tem času doživljal vzpon in vrhunec Most na Soči, kjer je iz 6. in 5. st. pr. n. št. (Sv. Lucija IIa in IIb) po ocenah največ grobov; opazne so tudi strukturne spremembe, kajti večina pokopov v žare in kamnite skrinje sodi v mlajše halštatsko obdobje.[89] Temu pritrjuje groba primerjava s pribl. 5 km oddaljenim tolminskim grobiščem iz starejšega halštatskega obdobja (št. **5**), kjer je bil odkrit le en žarni pokop in noben v kamniti skrinji. Poleg tega je čutiti razlike v grobnih pridatkih: v tolminski nekropoli ni imelo pridatkov pribl. 10 % grobov, medtem ko je takih na Mostu na Soči dvakrat več (pribl. 23 %), iz česar bi bilo mogoče sklepati na porast grobov brez pridatkov v mlajšem halštatskem obdobju. Tak trend nakazujeta tudi grobišči Koritnica ob Bači in Jerovca na Šentviški planoti (št. **40**, **61**), ki sta mlajšega nastanka, delež grobov brez pridatkov je tam večji (pribl. 18 do 22 %) kot na tolminskim grobišču. Na drugi strani pa na Mostu na Soči sodi v ta čas večina najbogatejših grobov, v njih so med grobnimi pridatki tudi importi, kar bi kazalo na večje družbeno razlikovanje.[90] Uvoženi predmeti in surovine oddaljenega izvora so bili odkriti tudi v tamkajšnjem naselju, ki je takrat doseglo največje razsežnosti, saj na raziskanem območju ni bilo najdb iz predhodnega obdobja.[91]

Na prehodu v mlajše halštatsko obdobje je zaznan pojav novih grobov pri Srpenici na Bovškem (št. **25a**), na Koritnici ob Bači in Šentviški planoti (št. **40**, **61**, **64**) (*sl. 9*). V ta čas segajo začetki grobišč v Bohinju (št. **32**–**37**);[92] v poslednjih fazah starejše železne dobe (Sv. Lucija IIb–IIc) pa zasledimo grobove tudi na odročnejših in višje ležečih krajih (št. **8**, **13**, **22b**, **39** (*t. 2:* 11), **58**, **63**, **72b**), kar kaže na ekspanzijo poselitve v stranske doline in hribovite predele.

Domala na vseh grobiščih v zgornji Soški in Nadiški dolini ter na Cerkljanskem so zabeleženi pokopi ali najdbe iz latenske dobe,[93] razen v Tolminu (št. **5**), Jerovci (št. **61**)[94] in na Jelenšku (št. **72b**). Na grobišču na Idriji pri Bači (št. **58**) so grobovi iz latenske dobe v prevladi in ležijo v glavnem na jugovzhodnem delu, grobovi iz halštatske dobe pa na severozahodnem delu.[95]

[88] V Špetru so iz mlajšega halštatskega obdobja znane certoška fibula ter železni tulasta in uhata sekira (Pettarin 2006a, kat. št. 174, 393, 588; Pettarin 2006b).

[89] Bergonzi et al. 1981, 187–188, tab. 23; 24; 26.

[90] Teržan, Trampuž 1973, 429; Bergonzi et al. 1981, 214–215, 226–228, 246–248; Boiardi 1983, 165–166; ead. 1984; glej še Teržan v tej publikaciji.

[91] Dular, Tecco Hvala 2018, 109–130; Dular 2018.

[92] Na konec starejšega halštatskega obdobja morda sodita grob 2 z Jereke in grob 5 z Bitenj (Gabrovec 1974, 300; t. 4: 5,6; 11: 1–7).

[93] Guštin 1991, sl. 1; Božič 1999a, 213, sl. 1; glej še Mlinar, Gerbec 2011, 23; Mlinar 2020a, 93–97; id. 2020b.

[94] V neposredni bližini Jerovce je bil pri izvirčku Pri B'ču sicer najden delček železne žičnate fibule srednjelatenske sheme, kar pa še ne dokazuje, da so se tudi pokopi nadaljevali v latensko dobo (Laharnar, Mlinar 2013, sl. 11: 3).

[95] Guštin 1991, 91–93, sl. 7 in 21.

Če primerjamo strukturo pokopov v tolminski nekropoli kot predstavnici zgodnje faze razvoja posoške skupnosti (Sv. Lucija I) in grobove iz pozne faze (Sv. Lucija IIc), lahko opazimo največje razlike v zastopanosti orožja. V tolminski nekropoli sta bili od orožja najdeni le dve (bronasti) sulični osti,[96] medtem ko je denimo na Jelenšku pri Godoviču grobov z orožjem že skoraj polovica,[97] med halštatskodobnimi grobovi na Idriji pri Bači je takih 37,5 %,[98] v Čadrgu na Tolminskem so orožje imeli trije od štirih tam odkritih grobov, eden od njih je latenski.[99] Porast orožja v grobovih bi tako lahko imeli za znak nemirnih časov, ki so zaznamovali konec halštatske dobe in prehod v latensko dobo.[100]

POSAMIČNE NAJDBE, DEPOJI IN KULTNA MESTA

Posamične najdbe

Poselitveno sliko dopolnjujejo naključno odkrite najdbe iz zadnjih treh desetletij, ki prispevajo k znatno večji številki arheoloških najdišč na obravnavanem območju (*sl. 3; 4; 11*). A lokacije niso vselej zanesljive, ker so bile te najdbe večinoma pridobljene z detektorjem kovin, pri čemer okoliščin odkritja največkrat niso dokumentirali, zato v primerih, ko niso arheološko preverjene, njihov kontekst ni najbolj jasen – ali so bili poleg kovinskih predmetov še kaki drugi kulturni ostanki (keramika, oglje, kosti, surovci, žlindra). S tem pa je njihova izpovednost okrnjena, saj je težko opredeliti njihov značaj in pomen (ali gre za grobne, naselbinske ali votivne najdbe ali pa dejansko za izgubljene predmete). Pri preverjanju nekaterih lokacij v sodelovanju z arheologi so bili ponekod ugotovljeni grobovi (*sl. 9:* št. **8**, **13**, **16** (*t. 1:* 1–6), **22b**, **25a**,**b**, **39** (*t. 2:* 11), **72b**). Za nekatere bi lahko domnevali, da so naselbinske najdbe, ker so bile odkrite na vzpetinah z okopi ali s terasiranimi pobočji (*sl. 5:* št. **21**, **22a**, **26a** (*t. 2:* 5), **66**, **68**, **69**, **71**).

Največ posamičnih najdb je zabeleženih v neposredni okolici in v zaledju Kobarida in Tolmina (*sl. 11*). Pojavljajo se celo nad 1000 m n. v., na visokogorskih pašnikih in ob poteh na planine (št. **6**, **7**, **10**, **11**, **12**, **28**; *t. 1:* 7,9; *2:* 2,4,10; *3:* 6), gre pa za dele noše (fibule, igla, prstan) in orožje/orodje (sekira). Glede na naravno okolje bi jih morda lahko povezovali s transhumanco ali z nabiranjem rude pa tudi s potmi na bohinjsko stran. Sezonsko postojanko v bohinjskih gorah na 1680 m n. v. na Dolgi Planji na Voglu (št. **38**) smo že omenili; tam je bila poleg ostankov stavbe iz zgodnjega srednjega veka odkrita žganinska plast, v njej pa železova ruda, živalske kosti in drobci keramike iz starejše železne dobe, v ruši v neposredni bližini je bila najdena še certoška fibula XI. vrste iz 5./4. st. pr. n. št.[101] Podobno je najdišče V plazeh v Trenti (št. **29**) na 1542 m n. v., kjer so bili odkriti suhozidni temelji stavbe in z žganino zapolnjena kotanja, v kateri so bili drobci prazgodovinske keramike in košček trakaste fibule iz 6. st. pr. n. št. (*t. 2:* 6).[102] Nekje na Kobilniku na Tolminskem (št. **7**) je bil pobran surovec iz bakrove zlitine, vendar ne skupaj s certoško fibulo s tega hriba (*t. 2:* 2),[103] podobno kot ni bil na območju Fiščeva pri Ajbi ob Soči (št. **46**), kjer naj bi ležal pribl. 50–100 m stran od certoške fibule (*t. 2:* 7).[104] Iz starejše železne dobe bi lahko bili tudi bronasti ingoti in surovci, najdeni okoli cerkvice sv. Jakoba nad Debenjem (št. **44**) v Kambreškem pogorju.[105]

Drugačen značaj bi lahko pripisali najdbam iz prodišč reke Soče pri Kobaridu in z neznane natančne lokacije med Idrskim in Tolminom (št. **4**, **18g**,**h**,**i**). Gre za železne sulične osti in sekiro (*t. 3:* 1–4,8), [106] medtem ko je bila na vzhodnem obrežju Bohinjskega jezera pri Stari Fužini (št. **30**) najdena certoška fibula (*t. 2:* 3). Ker je med najdišči posoške skupnosti in vodnimi viri opazna precejšnja soodvisnost, bi nemara lahko domnevali, da so vodam pripisovali čudodelno

[96] Svoljšak, Pogačnik 2001–2002. Bronasta sulična ost je bila najdena tudi na grobišču Ladra (št. **16**; *t. 1:* 6).

[97] Glej prispevek Bratina, Laharnar, Svoljšak v tej publikaciji.

[98] Guštin 1991, t. 23: 6,7,11,15; 24: 15,16; 25: 1,7,8; 26: 1,2; 27: 11,12.

[99] Mlinar 2020b.

[100] Teržan, Trampuž 1973, 437.

[101] Ogrin 2020, 63, sl. 3; za tipokronološko opredelitev glej Teržan 1976.

[102] Za podatke in risbo fibule se zahvaljujeva Jani Horvat (Inštitut za arheologijo ZRC SAZU). Za tipokronološko opredelitev glej npr. Tecco Hvala 2012, 243–244, op. 1029 s sklici na primerke z grobišča na Mostu na Soči.

[103] Mlinar, Turk 2016, 23–24, kat. št. 22 in 24.

[104] Gerbec 2021, 137–138.

[105] Nanut 2018, sl. 4; t. 2–4.

[106] Železna sekira je bila najdena pri separaciji peska pri Volčah, pesek pa je izviral iz rečnega proda Soče med Idrskim in Tolminom (št. **4**; *t. 3:* 8).

Kat. št. / Cat. No.	Posamične najdbe / Stray finds	n. v. (m) / asl (m)	Vrste / Types	Sv. Lucija / Faze / Phases	Tabla: slika / Plate: Figure
Julijske Alpe					
11	Tolminske Ravne – Zeleni vrh	**1775**	igla /pin	**Ib**	*T. / Pl. 1:* 7
28	Trenta – Pod Razorci	**1687**	fibula	IIb	*T. / Pl. 2:* 4
10	Tolminske ravne – Na kalu	**1475**	sekira / axe	IIc	*T. / Pl. 3:* 5
6	Zatolmin – Zavrh	965	prstan / finger ring	IIa/b	*T. / Pl. 1:* 9
12	Selišče – Mrzli vrh	867	fibula	IIb/c	*T. / Pl. 2:* 10
14	Vrsno – Strničelo	795	fibula	IIc	*T. / Pl. 2:* 8
7	Zadlaz-Čadrg – Kobilnik	651	fibula	IIb	*T. / Pl. 2:* 2
2	Bača pri Modreju – Senica	600	sekira / axe	IIc	*T. / Pl. 3:* 7
9	Zatolmin – Javorca	589	jagoda / bead sekira / axe	IIb/c	*T. / Pl. 1:* 16; *3:* 11
17	Koseč	575	jagoda / bead	IIb/c	*T. / Pl. 1:* 15
23	Homec – Na Mlakah	558	obesek / pendant	IIb	*T. / Pl. 1:* 12
24	Sedlo – Pod cerkvijo	547	obesek / pendant prstan / finger ring	IIb	*T. / Pl. 1:* 10,14
30	Stara Fužina – Veliki Vegl	527	fibula	IIb	*T. / Pl. 2:* 3
27	Log pod Mangartom	393	zapestnica / bracelet	IIa	*T. / Pl. 1:* 11
20	Trnovo ob Soči – Trnovšček	288	fibula	IIc	*T. / Pl. 2:* 13
18h	Kobarid – V mevcah	280	sulična ost / spearhead	Ha ali LT	*T. / Pl. 3:* 4
19	Magozd – Jajnkovec	269	fibula	IIb	*T. / Pl. 2:* 1
18g	Kobarid – Za gradom	229	obesek / pendant sulična ost / spearhead	IIb	*T. / Pl. 1:* 13; *3:* 3
15	Smast	212	obesek / pendant	IIb	*T. / Pl. 1:* 18
18i	Kobarid – Mlinsko, reka Soča	194	2 sulični osti / spearheads	Ha ali LT	*T. / Pl. 3:* 1,2
4	Idrsko-Tolmin, reka Soča	162	sekira / axe	IIc	*T. / Pl. 3:* 8
Banjšice					
54	Trnovo – Kamni breg	**916**	sekira / axe	Ha ali LT	*T. / Pl. 3:* 9
47	Tolminski Lom – Kal	680	igla / pin fibula	**Ib**	*T. / Pl. 1:* 8
Kambreško pogorje					
45	Goljevica – sv. Volbenk	373	sekira / axe	IIc	*T. / Pl. 3:* 6
46	Ajba – Fiščevo	150	fibula	IIc	*T. / Pl. 2:* 7
Idrijsko & Cerkljansko hribovje					
55	Gor. Trebuša – Obenčel	**880**	fibula	IIc	*T. / Pl. 2:* 12
59	Ponikve – Kračice	640	jagoda / bead	IIb/c	*T. / Pl. 1:* 17
67	Dol. Ravne – Gastabil	616	fibula	IIc	
60	Kneža – Grebljica	271	fibula	IIb/c	*T. / Pl. 2:* 9
56	Dol. Trebuša – Sovodenj	186	sekira / axe	Ha ali LT	*T. / Pl. 3:* 10

Sl. 11: Vrsta in lega posamičnih najdb na območju posoške skupnosti po kronoloških fazah starejše železne dobe in po posameznih pokrajinskih enotah.
Fig. 11: Type and findspot of the stray finds recovered in the area of the Early Iron Age Posočje community according to chronological phases and landscape units.

moč in ob njih izvajali očiščevalno ali daritveno obredje.[107] Iz te predpostavke bi izhajal nasledek, da so najdbe iz neposredne bližine rečnih strug in jezera morda povezane z votivnimi daritvami in čaščenjem. Seveda pa so bili vodni viri prvenstveno povezani z oskrbo v vsakdanjem življenju. Poleg tega predstavljajo rečne doline, kjer niso stisnjene med strma pobočja, tudi prometne koridorje, skozi katere je najlažji prehod preko gorate pokrajine. Zato bi lahko v naključnih najdbah videli predvsem indikatorje poti in izkoriščanja naravnih virov oziroma običajnih človekovih opravil v zaledju naselij.

Med posamičnimi najdbami so zastopani deli noše (fibule, igli, zapestnici, prstani, obeski, steklene jagode) ter kosi orožja (sekire in sulične osti). Najstarejši med njimi sta bronasti večglavi igli (*t. 1:* 7,8), kakršne so v tolminskem grobišču značilna prvina moških oprav v stopnji Sv. Lucija Ib,[108] ena je bila najdena pod Zelenim vrhom visoko nad Tolminskimi Ravnami (št. **11**), druga v Tolminskem Lomu na Banjšicah (št. **47**) na območju, kjer naj bi bila že prej najdena nekakšna bronasta fibula, vendar je izgubljena.

Vse druge najdbe so iz mlajšega halštatskega obdobja (Sv. Lucija II), nekatere bi lahko bile tudi iz latenske dobe. Ženskemu nakitu gre pripisati rumene steklene jagode z modro-belimi plastovitimi očesci (*sl. 11:* št. **9**, **17**; *t. 1:* 15–17), ki se pojavljajo v stopnjah Sv. Lucija IIb in IIc, sicer pa so bile v 5. in 4. st. pr. n. št. široko razprostranjene.[109] Dva od prstanov (št. **6**, **24**; *t. 1:* 9,10) sta okrašena z vtisnjenimi krožci s piko in snopi prečnih vrezov, tovrsten okras je pogost na nakitu posoške skupnosti, izdelanem verjetno v lokalnih delavnicah v stopnjah Sv. Lucija IIb in IIc.[110] Enako okrašen je obesek iz Sedla (št. **24**; *t. 1:* 14), ki morda v stilizirani obliki predstavlja žensko figuro, po obliki in okrasu pa je še najbolj podoben obeskoma iz Krna na Kobariškem in Dernazzacca v Nadiški dolini.[111] Antropomorfni obeski za posoško skupnost niso ravno običajni, pogostejši so v obliki košarice, taki so znani iz grobov mlajšega halštatskega obdobja in tudi iz naselbine na Mostu na Soči.[112] Tu predstavljeni posamični primerki so bili najdeni na Kobariškem (št. **15**, **18g**, **23**; *t. 1:* 12,13,18). Bronasta zapestnica s presegajočima koncema, okrašena s snopi vrezov, iz Loga pod Mangartom (št. **27**; *t. 1:* 11) predstavlja redkost na tem območju,[113] primerjamo jo lahko z najdbami na Notranjskem in z zapestnicami, ki so značilne za dolenjsko nošo s konca 7. do 5. st. pr. n. št.[114] V posoški noši ni običajna niti bronasta samostrelna fibula z naprej gledajočo konjsko glavico (*t. 2:* 1), najdena na Jajnkovcu ob levem bregu Soče pri Kobaridu (št. **19**); enak primerek je bil odkrit na kobariškem grobišču, podoben z ovnovo glavico na zaključku noge pa na Mostu na Soči.[115] Tovrstne fibule so znane iz dolenjskega kulturnega prostora v 5. st. pr. n. št., kjer jih zasledimo v moških opravah.[116] V povezavi s posoškimi primerki bi kazalo omeniti podobni fibuli s sosednjih območij – v Podgori ob Poljanski Sori in na Gurini na avstrijskem Koroškem.[117] Ostale naključno najdene fibule (*sl. 11*) pripadajo certoškim fibulam vrste VI (št. **12**; *t. 2:* 10), X (št. **46**, **14**, **55**, **20**; *t. 2:* 7,8,12,13), XI (št. **60**; *t. 2:* 9) in XIII (št. **7**, **28**, **30**; *t. 2:* 2–4), ki so jih – tako kot orožje – nosili moški v zadnjih fazah starejše železne dobe, X. vrsto lahko še dlje.[118] V zadnjo fazo se uvršča še živalska fibula zgodnjelatenske sheme (št. **67**), ki je verjetno izdelek lokalne delavnice, saj so podobni primerki z redkimi izjemami omejeni na prostor posoške

[107] Podobno kot drugod v jugovzhodnih Alpah so bili tudi v reki Soči oziroma njenih prodiščih odkriti kosi orožja iz pozne bronaste dobe, ki jih lahko prav tako razlagamo kot votivne najdbe (prim. Gerbec, Mlinar 2011).

[108] Teržan, Trampuž 1973, 421, pril. 1; Teržan 2002, 89 (igle vrste III. in V. po Pogačnikovi). Prim. še Most na Soči: Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, t. 14G: 1; 37G; 43C: 1; 75E: 1; 95B: 1; 101B: 1; 102B: 1; 112E: 3; 119A: 1; 126R: 2.

[109] Božič 2011, 248; Laharnar 2018a, 213–214; Mlinar 2020a, 84; glej še Laharnar, Mlinar (t. 6 in 7) v tej publikaciji.

[110] Nanut 2021, 78–81.

[111] Za Krn glej prispevek Laharnar, Mlinar (t. 4: 1) v tej publikaciji, za Dernazzacco pa Pettarin 2006a, t. 26: 451; Pettarin 2006b.

[112] Laharnar 2018a, 213; Mlinar 2020a, 29; glej še Pavlin 2014.

[113] Podobni fragmenti so znani z Repelca na Mostu na Soči (Mlinar 2020a, 75, t. 29: 4,5) in z grobišč ob Nadiži (Pettarin 2006a, t. 20: 298,317; 21: 328,330; Pettarin 2006b).

[114] Za Notranjsko glej Guštin 1979 (t. 22: 8–22; 66: 24–26,28,29), za Dolenjsko npr. Tecco Hvala 2012, sl. 109: 6 (različica IIb), 294, 298, op. 1270–1273.

[115] Marchesetti 1903, t. 18: 5; glej še Mlinar 2020a, 70, t. 42: 1.

[116] Tecco Hvala 2012, 262–263, sl. 99: 5,6.

[117] Gabrovec 1966a, 31, 34, karta 3 in seznam najdišč z referenčno literaturo. O povezavah s koroško skupino oz. skupino Frög/Breg glej prispevek Gleirscher v tej publikaciji.

[118] Teržan 1976; prim. npr. še Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, t. 7B; 27F; 29D; 39B; 47D; 50B; 124A; Mlinar 2020b, sl. 5 in 8; Guštin 1991, t. 23: gr. 30; 25: gr. 37; 26: gr. 40.

skupnosti, kjer so jih izdelovali najbrž po vzoru sočasnih južnoalpskih zgodnjelatenskih fibul.[119]

Po teh indicih je videti, da so se z dejavnostmi v hribovitem zaledju ukvarjali predvsem moški. Med posamičnimi najdbami so zastopane še uhate sekire (št. **2**, **4**, **10**, **45**; *t. 3:* 5–8);[120] primerjave imajo v grobnih kontekstih na Mostu na Soči, Srpenici in v Čadrgu, kjer se pojavljajo skupaj s certoško fibulo X. vrste, na Koritnici pa s prej omenjeno živalsko fibulo zgodnjelatenske sheme.[121] V rabi so bile še v poznem latenskem obdobju, vendar so nekoliko drugačne – s kladivastim čelom.[122] Težje je časovno opredeliti posamične najdbe sekir z dvostranskimi plavutmi (št. **9**, **54**, **56**; *t. 3:* 9–11),[123] ki jih denimo na Idriji pri Bači (št. **58**) zasledimo v grobovih iz pozne halštatske in latenske dobe.[124] V njih nastopajo tako skupaj z orožjem kot z orodjem, zato tudi njihova funkcija ni povsem enoznačna, ali so služile kot orožje in/ali kot orodje. Mnogo prej jih zasledimo v bojevniških grobovih na Dolenjskem (že na samem začetku železne dobe),[125] v osrednjefurlanski skupnosti se pojavljajo v grobovih skupaj s kačastimi fibulami s konca 7. in začetka 6. st. pr. n. št.[126] Na Notranjskem (Tržišče) in v Furlaniji (Porpetto) so znane tudi v depojih iz sredine in druge polovice 6. st. pr. n. št.[127]

Depoji

Podoben depo orožja, kot sta znana iz Rubij/Rubbia ob spodnjem toku Soče blizu izteka reke Vipave ter iz Porpetta ob Tilmentu/Tagliamento, je bil zakopan nekje na pobočju Gradiča pri Kobaridu (št. **18c**), le da je za poldrugo stoletje mlajši od njiju (4. st. pr. n. št.).[128] Na podlagi poročil (najdbe niso v celoti objavljene) je bilo v veliki bronasti posodi situlaste oblike deponirano železno orožje (ena sekira z dvostranskimi plavutmi, ena uhata in 4 tulaste sekire ter 8 suličnih osti, poleg tega še nekakšno koničasto orodje ali sulično kopito, brusni kamen in železna zapestnica). Podobno lego na pobočju hriba kot v Kobaridu je imel depo iz Rubij/Rubbia, ki ju družijo tudi tulaste sekire, medtem ko ga z depojem Porpetto povezuje način deponiranja v posodo ali zaboj ter sekira z obojestranskimi plavutmi, teh je bilo v depoju iz Porpetta kar 23.[129]

Po sestavi je povsem drugačna depojska najdba z Gastabila pri Dolenjih Ravneh na Cerkljanskem, odkrita z detektorjem kovin (št. **67**). V manjši kotanji ob naravnem skalnem grebenu so skupaj ležali razlomljeni koščki paličastih in ploščatih bronastih ingotov ter bronastih uhatih sekir z veliko vsebnostjo svinca. Slednje so se na prelomu iz 2. v 1. tisočletje z izvornega območja na Apeninskem polotoku razširile v prostor zahodne in osrednje Slovenije, kjer se pojavljajo vse do 6. st. pr. n. št.[130] Podobne najdbe so bile naključno odkrite na Kanalskem Kolovratu pri cerkvici sv. Jakoba nad Debenjem, ležale so na kotanjastem delu zahodne terase tik pod vrhom hriba (št. **44**).[131]

Kultno-daritvena mesta

Po primarnih virih so pri cestnih delih na levem bregu Soče nekje pri zaselku Loga severno od Bodreža konec 19. stoletja naleteli na globoko skalno razpoko, zapolnjeno z žganino, v njej pa na lončene črepinje, kose bronastih posod in nakita ter železno orožje in orodje (št. **49**). Najdbe kažejo velik časovni razpon, od mlajšega halštatskega obdobja (Sv. Lucija II), kamor sodijo nekateri tipi fibul, obeski, prstani, zapestnica, del ročaja in ataše situle, morda tudi železna sekira z obojestranskimi plavutmi, do poznolatenskega

[119] Nanut 2021, 73–83, prim. sl. 1 in 6 (karti) ter sl. 7.

[120] Uhata sekira s planine Kal pod Tolminskim Migovcem je morebiti služila kot orodje, saj je bila najdena na območju, bogatem z železovo rudo (prim. Mlinar, Turk 2016, 25).

[121] Teržan, Trampuž 1973, 430–434, sl. 4: karta 3, pril. 1; glej še Kos 1973, t. 5: 1; 11: 1; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, t. 7B: 2; Laharnar, Mlinar 2019; Mlinar 2020b, sl. 5.

[122] Npr. Guštin 1991, t. 6: 2; 10: 11; 14: 4 itd.; prim. še Turk, Svetličič 2018 ter prispevek Laharnar, Mlinar v tej publikaciji (t. 13: 5; 14).

[123] Sekira iz Javorce, ki ima obojestranske plavuti in sedlast prehod v rezilo, je primerljiva z najdbami na Tridentinskem, kjer jih uvrščajo med starejšeželeznodobne oblike (prim. Marzatico 1997, kat. št. 1986).

[124] Npr. Guštin 1991, t. 2: 3; 15: 5; 26: 2.

[125] Tecco Hvala 2012, 111–114, sl. 46: 1.

[126] Glej prispevek Vitri, Corazza (sl. 2; 18; 20) v tej publikaciji.

[127] Guštin, Božič 2021, 482–485, sl. 2: D.

[128] Ib., 491–492.

[129] Ib., 483–484, 490–492, sl. 2.

[130] Nanut 2016; ead. 2018. Podobni odlomki bronastih uhatih sekir, pogač, paličastega ingota in ploščatih ingotov so bili najdeni tudi v naselbini pri cerkvi sv. Helene (Na Lupu) nad Podbelo, vendar ni podatka o tem, ali so ležali skupaj, da bi jih lahko opredelili kot depo (prim. Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 30–31).

[131] Nanut 2018.

obdobja, sodeč po značilnem železnem orodju.[132] Glede na omembo v poročilu, da v okolici tega mesta ni bilo sledov žganine niti najdb, najbrž ne gre za grobišče. Naravne okoliščine bi govorile bolj v prid domnevi o depoju, kar omenja že primarni vir. Ker pa žganina v depojih ni običajna, bi lahko šlo za kultno mesto.

Posebno daritveno mesto med skalnimi stenami, škrapljami in brezni se predvideva na Berlotovem robu na Šentviški planoti (št. **62**); tam je bilo z nestrokovnimi detektorskimi posegi v zadnjih desetletjih nabranih kar okoli 120 predmetov, že sredi 19. stoletja pa naj bi bil najden bronast kipec boginje Izide, a se ni ohranil.[133] Tudi te najdbe kažejo velik časovni razpon – od poznega halštatskega obdobja do začetka rimske dobe – med njimi so podobni obeski, fibule, železno orodje in sekire ter deli bronastih posod kot v Bodrežu. Najdišče je precej uničeno, vendar so opazne umetne poravnave in terase, ki bi lahko bile naselbinske. Po približni oceni površine bi šlo za zelo majhno naselje (0,2 ha), medtem ko sta bogastvo in izjemnost najdb neobičajna za naselbinski kontekst nasploh, zato je prepričljivejša razlaga, da gre za kultno-daritveno mesto dolgega trajanja. Temu pritrjujejo med drugim obeski, ki bi jim lahko pripisali apotropejski značaj, kot je antropo-ornitomorfni obesek iz 5./4. st. pr. n. št. s primerjavami v ikonografskih upodobitvah gospodarice živali, ali pa srebrna okrogla ploščica s konca 2. ali iz 1. st. pr. n. št., ki naj bi prikazovala lunine mene (podobne so bile najdene tudi v Bodrežu), ter ustje bronaste situle z napisom v venetski pisavi in navsezadnje neohranjeni kipec boginje.[134] Na Šentviški planoti je znano še eno tako najdišče – Vrh gradu pri Pečinah (št. **57**), ki je od Berlotovega roba oddaljeno dobre 3 km proti zahodu. Najdišče leži na robu planote, kjer se ta prevesi v pobočja, ki strmo padajo proti Idrijci in v grapo hudourniškega potoka. Na ozkem skalnem grebenu so vidne umetne terase s sledovi stavb in okopi manjšega naselja (0,5 ha). Spekter tu odkritih najdb prav tako kaže na kultno-daritveno mesto dolgega trajanja, od 6.–1. st. pr. n. št., starejši je košček bronastega srpa (11/10. st.),[135] med najzgovornejšimi pa sta najdbi bronastega sceptra in daritvena pravokotna ploščica iz srebra z napisom v venetski pisavi.

Podobna bronasta daritvena ploščica je bila najdena pri raziskavah utrjene poznoantične naselbine na Tonovcovem gradu pri Kobaridu (št. **18f**), kjer so bili poleg treh cerkva, vodnega zbiralnika in bivalnih stavb iz pozne antike odkriti skromni sledovi iz prazgodovine. V ruševinah ene od poznoantičnih stavb so bili poleg daritvene ploščice najdeni tudi razlomljeni deli mladohalštatske in latenske noše in obeski ter košček negovske čelade, koničnik nožnice in branik meča.[136] Še več daritvenih ploščic in podobnih najdb širokega časovnega razpona je bilo odkritih na zahodnem robu naselbine na Gradiču v Kobaridu (št. **18b**),[137] in sicer na južnem delu raziskane terase, kjer je bilo v rimski dobi svetišče nadregionalnega pomena; približno 20 m severneje pa so bili ugotovljeni ostanki mladohalštatske stavbe s tipičnim hišnim inventarjem, z drenažnima zidovoma, temeljnimi kamni in z lomljenci tlakovanimi tlemi. Posebno mesto s povsem drugačnim značajem leži ob južnem vznožju naselbine na Gradiču (št. **18e**), kjer so naleteli na zakop konjskih okostij in zgodnjelatenskih bojnih oprav iz časa na prelomu 4. v 3. st. pr. n. št. Konjski skeleti šestih ali sedmih osebkov so bili brez lobanj z izjemo enega (ta lobanja je bila zdrobljena), od dveh osebkov pa je bila najdena samo polovica okostja. Kosti so ležale bolj ali manj v anatomski legi in so se deloma prekrivale; pripadale so jezdnim konjem "zahodnega" nizkoraslega tipa, starih med 7 in 13 let. Poleg tega so bile odkrite kosti in rogovje še drugih živali (koz, ovc, goveda, prašiča in gamsa).[138] Najdena je bila tudi človeška nadlahtnica, vendar njena lega ne kaže nedvomne povezanosti oziroma sočasnosti z zakopom konj. Med najdbami je nekaj delov konjske opreme (dvoje železnih brzd in polovica tretje, 4 manjši in 3 večji bronasti gumbi za jermenje), med železnimi predmeti je 8 suličnih osti, 5 mečev v nožnicah, več kosov dvodelnih

[132] *Mittheilungen der k.k. Central-Commission* (MZK) 24, 1898, 111 in MZK 27, 1901, 77; Guštin 1991, 11–12, t. 38–40.

[133] Božič 2011, 265; Laharnar, Mlinar 2014; Laharnar, Turk 2017, 166–169, sl. 164; 188–190; 191; 193; 195; 196; Mlinar et al. 2018, 17–19, sl. 11, kat. št. 28–31, 37, 42–44, 46–48, 50, 51, 55–59, 61, 66–68, 71, 73, 75–77, 79–83.

[134] Laharnar, Mlinar 2014; Laharnar, Turk 2017, 166–168; glej še Turk, Božič, Istenič 2009, 57–59.

[135] Božič 1999b; Turk, Božič, Istenič 2009, 57–59; Božič 2011, 256–258; Laharnar, Mlinar 2014; Laharnar, Turk 2017, 166–169, 168, sl. 192; Mlinar et al. 2018, 24–26, kat. št. 32–36, 38, 40, 45, 52–54, 60, 62–65, 69, 70, 72, 74, 84–86, 92–97, 100–111.

[136] Božič 2011, 239–260, sl. 6.2.

[137] Osmuk 1997; ead. 1998; Božič 2011, 262, sl. 6.17: 1,8. Monografija je v pripravi, Nadi Osmuk in soavtoricam se najlepše zahvaljujeva za vpogled v gradivo.

[138] Toškan 2011.

verig za pripenjanje meča ter 7 polovic dvodelnih ščitnih grb, ampak nobene dvojice, ki bi sestavljala komplet, v enem primeru sta bili dve različni polovici položeni skupaj. Ščiti niso bili odloženi celi, temveč zgolj njihovi kovinski deli. Orožje ni bilo obredno poškodovano, prav tako ne železna kosa ali srp in nož. Od nakita so bile najdene ena bronasta fibula in 4 različne zapestnice (bronasta narebrena, vozlasta in votla z reliefnim okrasom ter ena železna). Najdene so bile tudi lončene črepinje, okrašena železna ploščica, kosi železove žlindre in bronaste taline. Pokop je prekrivala in zamejevala kamnita obloga. Najdbe imajo primerjave v srednjeevropskem keltskem prostoru, domnevati pa je mogoče, da je šlo za enkratno ritualno dejanje vojaškega značaja.[139] V Nadiških dolinah se kultno mesto s keltskim orožjem iz srednjelatenskega obdobja domneva na hribu Barda/Monte Barda v Špetru/S. Pietro al Natisone (št. **41**), prav tako na gradišču na vzpetini Madonna delle Grazie z grobiščem Dernazzacco ob njenem vznožju (št. **42**) ter pri cerkvi sv. Matije v Hostnah pri Garmaku/Costne – Grimacco, kjer sta bila najdena bronast kipec in keltski srebrnik.[140] Na Cerkljanskem je bilo predrimsko kultno mesto najbrž na Gradišču v Cerknem (št. **68**), sodeč po zabeležki o najdbi kipca (ta ni ohranjen) in naključno odkritih bronastih obeskih iz mlajšega halštatskega obdobja ter železnim srpom, kopačo in sulično ostjo iz poznolatenskega obdobja poleg najdb iz rimske dobe. V Posočju na kultna mesta opozarjajo tudi ohranjeni napisi v venetski pisavi.[141]

V Bohinju je bilo nedavno odkrito posebno daritveno mesto dolgega trajanja na vzhodnem obrežju jezera (št. **31**), kjer so izkopavanja v neposredni bližini cerkve sv. Janeza Krstnika na območju med tremi vodami (jezerskim izlivom, Savo Bohinjko in Mostnico) razkrila s suhim zidom obdan prostor (pribl. 3 × 4 m), v njegovi notranjosti pa 50 cm globoko jamo, zapolnjeno z žganino. V njej so bile najdbe iz različnih dob, iz mlajšega halštatskega obdobja sta dva obeska, drugi deli noše, keramika in novci so iz latenske in rimske dobe, kar kaže, da je bilo to mesto v uporabi od 5. st. pr. n. št. do konca 4. st. n. št.[142]

Ob vsem tem bi bilo zelo nenavadno, če Most na Soči z največjim naseljem in grobiščem ne bi imel posvečenih prostorov. Eden je bil prepoznan pod zidovi rimskega stavbnega kompleksa v severovzhodnem delu naselbine. Čeprav so rimski zidovi v dobršni meri uničili starejše ostaline, se je ob njih ohranil slab meter širok pas žganine, ki je segala okoli 75 cm globoko do naravne osnove. Na severozahodni in severovzhodni strani je bila obdana z linijama kamnov, ki sta nakazovali tloris štirioglate oblike (6 × 4 m). V žganini ni bila zaznana večplastnost, v njej pa je bilo kljub zelo majhni prostornini odkritih prek 200 najdb, ki odstopajo od inventarja v drugih stavbah. Večinoma so bile razkosane in izpostavljene ognju, največ je delov bronastega nakita, obeskov, drobnih steklenih jagod, nekaj obdelanih in neobdelanih rdečih koral, koščkov bronastega posodja in izjemno malo lončenine, v severnem kotu pa so ležali trije noriški srebrniki. Poleg lesnega oglja je bilo v tej plasti tudi zoglenelo zrnje, raztreseno ali sprijeto v kepe (te so dajale vtis pogače), plodovi lešnikov in orehov, ohranil se je še košček platna ter živalske kosti, od katerih so zastopani samo deli lobanj in stopal.[143] V bližini je stala stavba iz mlajšega halštatskega obdobja, tlakovana s kamnitimi ploščami v glavnem prostoru, v stranskem pa je bil najden atiški *skyphos*, kakršni so se uporabljali pri religioznih obredjih.[144]

Podobna jama z žganino, obdana s kamni, je bila odkrita tudi na najnižji terasi blizu sotočja Idrijce in Soče na severnem robu grobišča na Mostu na Soči (*sl. 10B*). Zavzemala je pribl. 12 m^2 površine in je bila debela okoli 30 cm. Poleg drobcev sežganih človeških kosti so bile v njej razpršene tudi nežgane živalske kosti in obilica najdb (deli bronastega nakita, železnega orožja, steklene jagode in črepinje posod) iz mlajšega halštatskega, poznolatenskega in zgodnjerimskega obdobja.[145]

Za interpretacijo takih prostorov so okoliščine odkritja tako kot struktura najdb izjemno pomembne, saj pripomorejo k razumevanju, za kakšna obredja bi lahko šlo, denimo za čaščenje naravnih sil, plodnosti in virov življenja v posebnem naravnem ambientu (npr. Berlotov rob) ali za

[139] Mlinar, Gerbec 2011.

[140] Rupel 2004, 67–69.

[141] Glej Turk, Božič, Istenič 2009, 57–59; glej še prispevek L. Repanška v tej publikaciji.

[142] Josipovič, Gaspari, Miškec 2012.

[143] Svoljšak, Dular 2016, 71–74, sl. 57–60; t. 26; 27 (hiša 6/faza 2); Dular, Tecco Hvala, 2018, 79–85; Laharnar 2018a, 224–234, sl. 7–9; Motella De Carlo 2018, 379; Grömer et al. 2018; Toškan, Bartosiewicz 2018, 491, tab. 11.

[144] Svoljšak, Dular 2016, 67–70, sl. 50–56; Dular, Tecco Hvala 2018, 78, sl. 74; Svoljšak 2018, sl. 11.

[145] Mlinar 2020a, 58–60, 94–96, sl. 40–42; t. 36–41.

čaščenje prednikov, kar bi bilo možno domnevati po daritvenih prostorih v grobiščih (npr. Most na Soči – Repelc), ali božanskih zavetnic/zavetnikov lokalnih skupnosti v primeru takih mest v naselbini (npr. Kobarid – Gradič, Most na Soči – naselbina), ali pa za marcialne kulte na bojnih poljih. A vse to so bolj ali manj hipoteze, ker zgodovinskih pisnih virov, ki bi to potrdili, ni. Domnevamo pa lahko, da je bilo življenje prazgodovinskih skupnosti, ko se še ni oblikovala znanstveno-historična misel, prežeto z miti, ljudskimi verovanji in običaji.

POSELITVENI VZOREC IN KOMUNIKACIJE

Po zbranih podatkih ter na podlagi dosedanjih raziskav in objav lahko skiciramo sledečo poselitveno sliko posoške skupnosti v starejši železni dobi. Najstarejše jedro stalne poselitve se je izoblikovalo ob naravnih poteh, ki vodijo iz Furlanske nižine oz. iz zaledja severnega Jadrana v alpski visokogorski svet. Na vprašanje, kakšna so bila prvotna naselja, še ni mogoče odgovoriti, ker so podatki

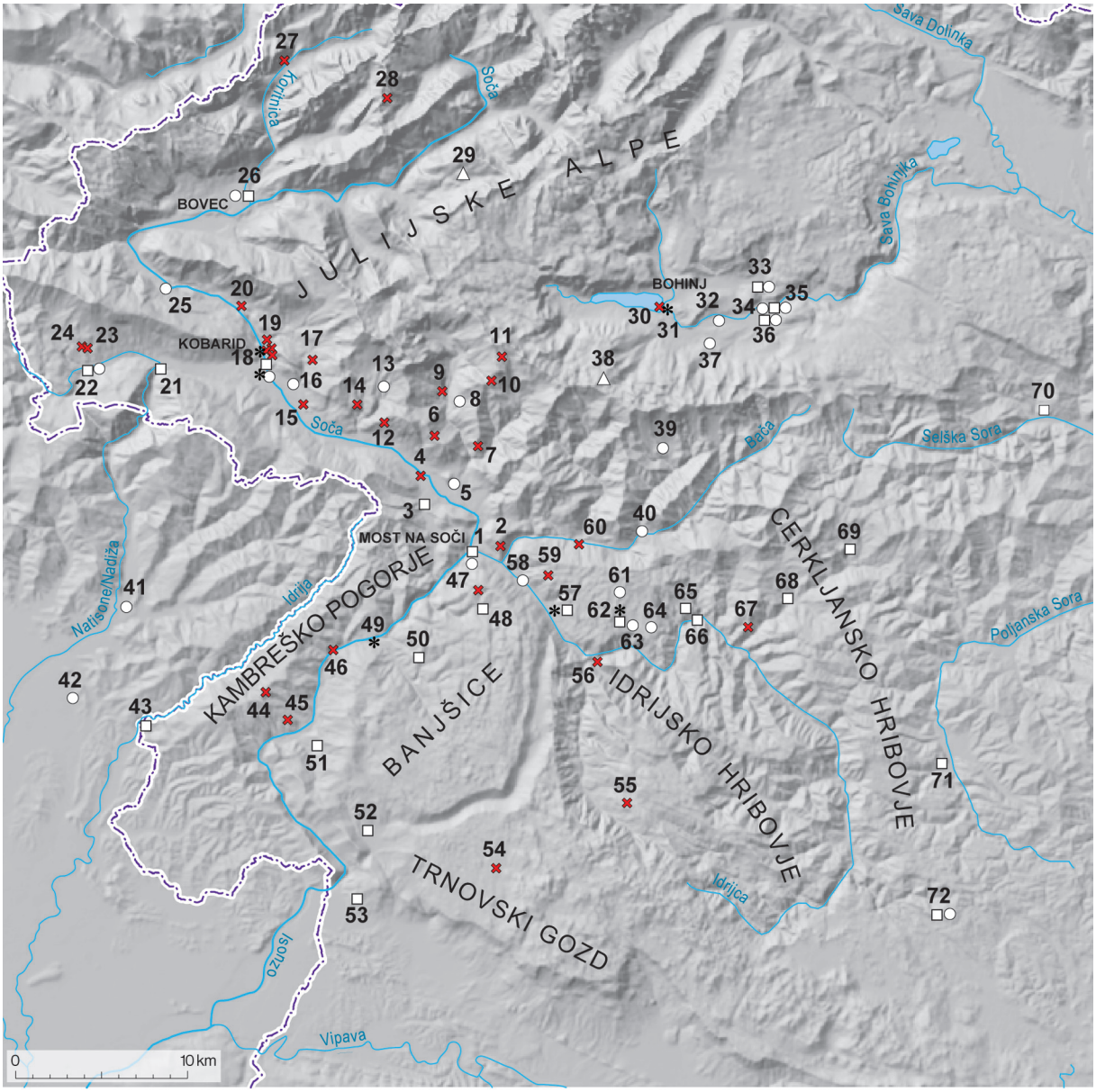

□ naselje / settlement
○ grob, grobišče / grave, cemetery
✖ posamična najdba / stray find
△ sezonska postojanka / seasonal camp
✱ kultno mesto / cult place
–·– državna meja / national border

Sl. 12: Najdišča posoške skupnosti oz. svetolucijske kulturne skupine iz starejše železne dobe po zvrsteh.
Fig. 12: Sites of the Early Iron Age Posočje community/Sv. Lucija cultural group according to types.

preskromni. Iz mlajše in pozne bronaste dobe se domnevajo utrjena naselja kaštelirskega tipa na Banjšicah, na vzpetinah ob robovih Nadiških dolin ter ob vstopu v dolino mejne reke Idrije.[146] Iz tega časa so na Mostu na Soči ohranjeni ostanki s stojkami grajene stavbe na desnem bregu Idrijce ter skromna naselbinska plast na njenem levem bregu.[147] Človekovo prisotnost v visokogorju v tistem času nakazujejo tudi redke depojske in posamične najdbe ter nekaj skromnih sledi občasnih postojank.[148]

O stalni poselitvi na začetku železne dobe pričajo predvsem grobišča (*sl. 9* in *12*). Grobovi v Tolminu in Špetru/S. Pietro al Natisone iz starejšega halštatskega obdobja kažejo na manjše lokalne skupnosti, če upoštevamo število grobov in približno stopetdeset- do dvestoletni razpon pokopavanja; grobni pridatki pa ne izkazujejo večjih družbenih razlik.[149] Koliko je bilo prebivalstva v starejšem halštatskem obdobju in kakšna je bila njegova družbena struktura na sosednjem Mostu na Soči in v Kobaridu, še ni mogoče oceniti. Glede na površno oceno števila grobov, v katerih so zastopane fibule, ovratnice in igle, značilne za stopnjo Sv. Lucija I,[150] se zdi se, da je bilo na Mostu na Soči več prebivalcev kot v Tolminu, hkrati pa manj kot v mlajšem halštatskem obdobju,[151] ko so se tudi v načinu pokopa in grobnih pridatkih pojavile večje razlike, ki kažejo na družbeno razslojevanje. Most na Soči se je takrat razvil v glavno regionalno središče z zgodnjeurbanimi značilnostmi in s proizvodno dejavnostjo kovinskih in lončarskih izdelkov ter blagovno menjavo, ki sta presegla

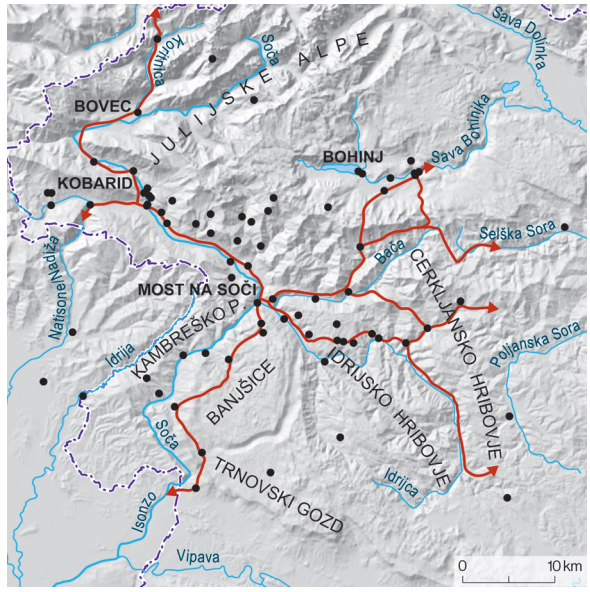

Sl. 13: Hipotetična mreža komunikacij v starejši železni dobi na območju posoške skupnosti oz. svetolucijske kulturne skupine.
Fig. 13: Hypothetical network of Early Iron Age communications in the area of the Posočje community/Sveta Lucija cultural group.

okvire hišnega gospodarstva in samozadostnosti.[152] Rastoče potrebe po surovinah in naravnih resursih so bržkone botrovale intenzivnejšemu izkoriščanju hribovitega zaledja vse do Bohinja, ob tem so zrasla nova manjša naselja, verjetno tudi zaselki in sezonske postojanke (*sl. 12*). Domnevati je mogoče, da je prišlo v 6. in 5. st. pr. n. št. do močnejše integracije te skupnosti in utrjevanja njene kulturne identitete, hkrati pa so občutnejši tudi stiki z drugimi kulturnimi regijami.

Trgovske in tovorne poti so potekale delno ob rekah, na mestih večjih kanjonskih zožitev pa so se preusmerile na planote (*sl. 13*). Glavna komunikacija, ki je povezovala ključni najdišči posoške skupnosti oziroma svetolucijske kulture skupine – Most na Soči in Kobarid, je tekla ob levem bregu Soče, kar nakazujejo železnodobna najdišča Tolmin, Volarje in Ladra. Pri Kobaridu se je razcepila na dva kraka – severni je prečkal Sočo in nadaljeval pot po desnem bregu proti bovški kotlini ter čez prelaz Predel/Predil (1156 m) na trbiško območje in avstrijsko Koroško, zahodni krak pa mimo gradišča na Sv. Volarju nad Robičem in ob Nadiži proti Furlaniji.[153] Glavna povezava

[146] Svoljšak 1988–1989, sl. 7; Tomadin, Visintini, Colussa 1989; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 24 (karta), 27–29; Gerbec 2018; Gerbec, Vinazza 2018; Gerbec 2021.

[147] Svoljšak 1988–1989, sl. 3–5, pril. 1; 2; t. 5: 3–6,8,10; 6: 1,4–10,12,13; 7: 1,4–6; 8: 1–5,8; Mlinar 2020a, 37–39, sl. 23–27; t. 15A.

[148] Teržan (ur.) 1995–1996 (posamične najdbe: kat. št. 61, 66, 146, 216, 221, 234 in Addendum 1–3; depoji: kat. št. 11, 17, 18 in 30); za vodne najdbe glej Gerbec, Mlinar 2011; za visokogorska najdišča pa Horvat 2020, sl. 1, tab. 1.

[149] Glej tu poglavje o grobiščih.

[150] Upoštevaje opredelitev vodilnih tipov za posamezne kronološke faze po Teržan, Trampuž 1973 je grobov s starohalštatskimi fibulami, iglami in ovratnicami, ki sta jih do l. 1892 izkopala Marchesetti in Szombathy, vsaj 1150. Glej Marchesetti 1886, 114–125; id. 1893, 141–169; za Szombathyjeva izkopavanja pa Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985.

[151] Do l. 1892 je bilo izkopanih vsaj 1343 grobov s fibulami mladohalštatskih oblik, ko so jih namesto igel nosili tudi moški.

[152] Glej *op. 63, 64, 89–91* ter še Gabrovec 1987, 141–150.

[153] Trasa poti ob zahodnih pobočjih Gradiča in Tonovcovega grada v Kobaridu je zaobšla tesen doline Soče nad Kobaridom (prim. Štular 2011b, sl. 1.41), pri Trnovem se je

proti jugu, proti Goriški in Jadranskemu morju, je od Mosta na Soči verjetno šla po zahodnem robu Banjške planote do utrjene naselbine na Sv. Katarini nad Novo Gorico na stičišču z Vipavsko dolino.[154] Pot proti vzhodu, Panoniji in Balkanu, je vodila po dolini Idrijce do Slapa ob Idrijci, kjer se je povzpela na Šentviško planoto in se šele pri Reki pri Cerknem zopet spustila v dolino Idrijce ter nadaljevala ob Zali naprej do Godoviča.[155] Druga trasa proti vzhodu je potekala ob spodnjem toku reke Bače in se pri Koritnici vzpela do Ruta ter nadaljevala čez prelaz Vrh Bače v Bohinj.[156] Pri Koritnici se je odcepil krak poti, ki je prečil reko Bačo in se usmeril prek Cerkljanskega hribovja in Poljanske doline proti vzhodu. Potek trase med Koritnico in Petrovim Brdom ter mimo Soriške planine naprej do Bohinja z najdbami doslej še ni potrjen, a se zdi zelo verjeten.[157]

Vzponu in razcvetu v 6. in 5. st. pr. n. št. so sledili pretresi in spremembe v 4. st. pr. n. št., ki so privedli do zatona središča na Mostu na Soči in dezintegracije skupnosti. Občuten je upad prebivalstva, ki se je umaknilo v stranske doline in bolj hribovite predele. V grobnih in daritvenih obredjih je v znatnejši meri prisotno orožje, v katerem so zastopani tudi elementi srednjeevropske keltske oborožitve in namensko deformiranje. Poveličevanje vojaškega statusa bi lahko videli tudi v bronastem kipcu z negovsko čelado z Idrije ob Bači, ki je na območju posoške skupnosti najstarejša mala polna plastika v realistični in individualizirani podobi človeka.[158] Po drugi strani se pojavijo prve pismenke na daritvenih posodah v venetski pisavi, kot pričata bronasti situli z Gradu pri Reki in Berlotovega roba.[159]

Za jasnejšo sliko procesov v železni dobi na območju posoške skupnosti in za iskanje odgovorov na številna odprta vprašanja pa bodo potrebna nadaljnja ciljno usmerjena arheološka raziskovanja in temeljne objave raziskanih najdišč.

zopet približala Soči, med Srpenico in Bovcem je potekala bolj ali manj po trasi današnje ceste; težje je rekonstruirati njen nadaljnji potek mimo Kluž in Loga pod Mangartom do prelaza na Predelu.

[154] Mlinar, Žbona Trkman 2008, sl. 1.

[155] To komunikacijo nakazujejo železnodobna najdišča na Šentviški planoti (prim. Mlinar et al. 2018) in odsotnost najdišč v težko prehodni soteski med Dolenjo Trebušo in Reko pri Cerknem.

[156] Poti med Posočjem in Bohinjem so verjetno vodile tudi čez nekatere druge prelaze ali vrhove Bohinjsko-Tolminskih gora, npr. Škrbinsko sedlo, Dobrenjska Planja in Tolminski Migovec (Mlinar, Turk 2016, 9–14).

[157] Komunikacijo s Selško dolino nakazuje najdišče Štalca pri Železnikih (prim. Grahek 2018b; Mlinar 2018). V prid tej komunikaciji morebiti govorijo žrmlje iz naselbine na Mostu na Soči, ki so iz kremenovega konglomerata, najbližja ležišča te kamnine pa so v okolici Cerknega ter v Poljanski in Selški dolini (Dular, Tecco Hvala 2018, 94).

[158] Gabrovec 1987, 144–145; Guštin 1991, 51–52; t. 22: 1 (grob 25 iz stopnje IIc).

[159] Turk, Božič, Istenič 2009, 57–59; Laharnar, Turk 2017, 139–141, sl. 158–160, 164; glej še Repanšek 2020 in njegov prispevek v tej publikaciji.

KATALOG NAJDIŠČ

V katalog so vključena le najdišča, ki so podprta z bolj ali manj zanesljivimi materialni dokazi. Upoštevani so tudi podatki iz Registra kulturne dediščine (RKD),* ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, ter iz Arheološkega katastra Slovenije (ARKAS),** ki je spletna podatkovna zbirka arheoloških najdišč, vzpostavljena na Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU. Koordinate so podane v državnem (Gauss-Kruegerjevem) koordinatnem sistemu po digitalnem viru Atlas okolja,*** ki je javni pregledovalnik prostorskih podatkov Agencije Republike Slovenije za okolje. Med objavami so navedena samo glavna dela, ki podajajo primarne vire oz. referenčno literaturo in temeljne podatke o okoliščinah odkritja ter slikovno gradivo.

Pojasnila kratic:

CMATS = Civico Museo di Antichità J.J. Winckelmann, Trieste/Trst
GMNG = Goriški muzej, Nova Gorica
GMKR = Gorenjski muzej, Kranj
MAC = Museo Archeologico Nazionale di Cividale del Friuli
NHMW = Naturhistorisches Museum, Wien
NMS = Narodni muzej Slovenije
TMT = Tolminski muzej, Tolmin
Iza ZRC SAZU = Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti
ZVKDS OE NG = Zavod za kulturno dediščino Slovenije, Območna enota Nova Gorica

* Register kulturne dediščine [gisportal.gov.si]
** Arheološki kataster Slovenije[http: //arkas.zrc-sazu.si/]
*** Atlas okolja [http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso]

1

a. **Most na Soči** (desni breg Idrijce), delno utrjeno naselje

Lega: pomol, ki se razteza v smeri V–Z od zahodnega vznožja hriba Senica do sotočja Idrijce in Soče, je oblikovan v tri vzpetine (kuke) s strmim padcem na severni strani proti ravnici ob Soči, južno pobočje pomola pa se v terasah spušča v rečno korito Idrijce. Na dostopnejši vzhodni strani poteka 164 m dolg greben/okop v smeri S–J, zahodno od njega so bili na prisojni legi pomola odkriti naselbinski ostanki. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 13 ha.

Koordinate: 403295, 112791, n. v. 173 m.

Raziskave: v l. 1971–1984 so potekala zaščitna izkopavanja GMNG, v l. 2001, 2004, 2010, 2015 in 2016 pa arheološko dokumentiranje TMT ob zemeljskih posegih. L. 2021 je Iza ZRC SAZU izkopal testno sondo na okopu z namenom ugotavljanja utrdbenih struktur (*sl. 7; 8*).

Najdbe: iz železne dobe so bili doslej odkriti ostanki 39 hiš, kultno mesto, pot in drenažni jarek, s sondo na vzhodnem grebenu je bilo ugotovljeno obzidje. Poleg tega so bili odkriti ostanki ene stavbe iz pozne bronaste dobe in 15 hiš iz rimske dobe.

Hrani: GMNG in TMT.

Datacija: mlajša bronasta doba, mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa–IIc), pozno latensko obdobje (LT D), rimska doba.

Objava: Gabrovec, Svoljšak 1983, 34–35, sl. 18; Mlinar, Klasinc, Knavs 2008; Svoljšak, Dular 2016; Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018; Mlinar 2021b; Tecco Hvala, Mušič 2021.

b. **Most na Soči – grobišče I** (levi breg Idrijce), plano grobišče

Lega: na vzpenjajočih se terasah na levem bregu Idrijce JV od njenega izliva v Sočo je bilo odkrito eponimno grobišče svetolucijske kulturne skupine.

Koordinate: 403259, 112557, n. v. 191 m.

Raziskave: na najvišji in najširši terasi je l. 1880/81 P. Bizzarro odkril okoli 70 grobov, 52 grobov je izkopal E. Maionica med l. 1881 in 1891; z obsežnimi izkopavanji C. Marchesettija v l. 1885–1899 in 1902 je bilo odkritih okoli 3960 grobov, z izkopavanji J. Szombathyja v l. 1886–1887 in 1890 pa 2450 grobov. Na malce nižji terasi je B. Forlati Tamaro l. 1927 izkopala 4 grobov, še 3 pa domačin. V neposredni okolici območij, prekopanih v 19. stoletju, je bilo ob manjših zaščitnih akcijah GMNG in TMT odkritih 29 grobov. Na spodnji terasi (Repelc in Pucarjev rob) tik nad Idrijco pa je bilo ob arheološkem nadzoru in z izkopavanji TMT v l. 2000–2002 in 2013 odkritih 87 grobov iz halštatske, latenske in rimske dobe ter sežigališče ali žgalno daritveno mesto (*sl. 10*).

Najdbe: doslej odkritih grobov na levem bregu Idrijce je okoli 6847, večinoma žganih iz halštatske dobe ter maloštevilni iz latenske in rimske dobe.

Hrani: CMATS, NHMW, NMS, TMT.

Datacija: starejše in mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija Ia–IIc), srednje in pozno latensko obdobje (LT C1–LT D), rimska doba.

Objava: Marchesetti 1886; Marchesetti 1893; Gabrovec, Svoljšak 1983; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985; Mlinar 2020a, sl. 3.

2

Bača pri Modreju – Senica, posamična najdba

Lega: na jugovzhodnem pobočju Senice nad vasjo Bača pri Modreju je bila naključno odkrita železna sekira.

Koordinate: pribl. 404947, 113167, n. v. 600 m.

Raziskave: odkritje z detektorjem kovin okoli l. 2010, najditelj Primož Kos s Prapetna.

Najdba: železna uhata sekira (*t. 3:* 7).

Hrani: TMT.

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).

Objava: -

3

Volče – sv. Lenart, neutrjeno naselje (?)

Lega: na ravnici ob desnem bregu Soče med pritoki Kamnica, Gunjač in Hotevlje je bila pri obnovi cerkve sv. Lenarta v Volčah med drugim odkrita prazgodovinska naselbinska keramika. Potencialno območje naselbine se domneva na dominantni terasi s toponimom Zajčca ob vzhodnem vznožju hriba Veliki Špik.

Koordinate: 400475, 115520, n. v. 212 m.

Raziskave: l. 2016 je TMT opravil arheološke raziskave v okviru popotresne obnove cerkve sv. Duha v Volčah.

Najdbe: iz domnevno starejše železne dobe je nekaj frag. prostoročno izdelanih in rjavo-rdeče žganih loncev.

Hrani: TMT.

Datacija: starejša železna doba, zgodnji srednji vek.

Objava: Mlinar 2019, 12–21, kat. št. 4–7.

4

Soča – med Idrskim in Tolminom, posamična najdba (votivna?)

Lega: na separaciji pri Volčah so delavci CPG Nova Gorica pri ločevanju peska naleteli na železno sekiro, ki izvira verjetno iz prodišča reke Soče nekje na območju med Idrskim in Tolminom.

Koordinate (*sekundarnega najdišča*): 400346, 117218, n. v. 162 m.

Raziskave: naključno odkritje okoli l. 2000.

Najdba: železna uhata sekira, odlomljena pri ušesu (*t. 3:* 8).

Hrani: TMT (darovalec Štefan Konec, Poljubinj).

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).

Objava: Gerbec, Mlinar 2013–2014, 406, kat. št. 2.

5

Tolmin – Pod gradom, plano grobišče

Lega: na izteku strmega vzhodnega pobočja kopastega osamelca Kozlov rob, ki se pne nad ravnico v sotočju Tolminke in Soče, je bilo ob gradbeni delih odkrito grobišče.

Koordinate: 402275, 116750, n. v. 212 m.

Raziskave: l. 1965 je bilo ob gradnji hiše na Ilirski ulici 11 poškodovanih ali uničenih 9 grobov, sledila so arheološka izkopavanja GMNG na širšem območju v l. 1965 in 1966 ter 1968–1970.

Najdbe: 465 žganih grobov.

Hrani: GMNG.

Datacija: starejše halštatsko obdobje (Sv. Lucija Ia–Ic).

Objava: Svoljšak, Pogačnik 2001–2002.

6

Zatolmin – Planina Zavrh (Vodil vrh), posamična najdba

Lega: na gorskem grebenu, ki poteka v smeri SZ–JV med rekama Sočo in Tolminko, je bil na vzhodnem pobočju pod sedlom med vrhovoma Grmuč in Vodil najden bronast prstan.

Koordinate: 401100, 119500, n. v. 965 m.

Raziskave: odkritje z detektorjem kovin okoli l. 2000, najditelj Marko Komac iz Bovca.

Najdba: nesklenjen bronast prstan, okrašen z vtisnjenimi krožci s piko in snopi prečnih vrezov (*t. 1:* 9).

Hrani: TMT.

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa/b).

Objava: Gerbec, Mlinar 2013–2014, 414; Mlinar, Turk 2016, 16, kat. št. 24.

7

Zadlaz-Čadrg – Kobilnik, posamični najdbi

Lega: v sedlu pod grebenom, ki poteka v severozahodni smeri z vrha Kobilnika med vodotokoma Tolminko in Zadlaščico, je v bližini litoželeznega križa Marko Komac iz Bovca našel v začetku tega stoletja del bronaste fibule; nekje na tem območju je bil že v 60. letih 20. stoletja najden surovec iz bakrove zlitine.

Koordinate: 403650, 118930, n. v. 651 m.

Raziskave: naključno odkritje l. 1964 (surovec) in z detektorjem kovin v začetku 21. stoletja (fibula).

Najdba: frag. bronaste certoške fibule XIII. vrste (*t. 2:* 2), surovec iz bakrove zlitine z visokim deležem svinca.

Hrani: TMT in Maksi Cuder, Tolmin.

Datacija: surovec po sestavi morda sodi v pozno bronasto dobo (Ha B), fibula pa v mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb).

Objava: Mlinar, Turk 2016, 23–24, kat. št. 22 in 24.

8

Čadrg – Laze I, plano grobišče

Lega: na položnejšem delu pobočja, ki se spušča proti vodotokoma Tolminke na zahodu in vzhodu, je bilo pri zemeljskih delih odkrito manjše grobišče.

Koordinate: 402620, 121570, n. v. 735 m.

Raziskave: po naključnem odkritju lončenih črepinj in oglja je bilo v sodelovanju z odkriteljem Janijem Kutinom l. 2014 opravljeno arheološko sondiranje ZVKDS OE NG in TMT.

Najdbe: 3 žgani grobovi s pridatki in jama z železnim orožjem (verjetno grob).

Hrani: TMT.

Datacija: grobovi sodijo v mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc), jama pa v srednje latensko obdobje (LT C1).

Objava: Mlinar, Turk 2016, 20–22, kat št. 28–45; Mlinar 2020b.

9

Zatolmin – Javorca, posamični najdbi

Lega: posamični najdbi iz železne dobe domnevno izvirata s položnejšega dela pobočja med pritokoma v zgornjem delu Tolminke, kjer stoji spominska cerkvica sv. Duha v Javorci.

Koordinate: 401595, 122115, n. v. 589 m.

Raziskave: ob cerkvici je bila l. 2009/10 naključno najdena steklena jagoda, sekiro pa so hranili na bližnji domačiji.

Najdbi: rumena steklena jagoda z modro-belimi plastovitimi očesci, železna sekira z obojestranskimi plavutmi (*t. 1:* 16; *3:* 11).

Hrani: TMT.

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).

Objava: Mlinar 2006a, 241–242; Gerbec, Mlinar 2013–2014, 413; Mlinar, Turk 2016, 16, kat. št. 25 in 26.

10

Tolminske Ravne – Planina Na kalu, posamična najdba

Lega: v kotanji na sedlu pod grebenom, ki poteka v jugozahodni smeri od vrha Tolminskega Migovca, je bila najdena železna sekira.

Koordinate: 404415, 122760, n. v. 1475 m.

Raziskave: naključno odkritje l. 2000.

Najdba: železna uhata sekira z ohranjenim delom lesenega toporišča (*t. 3:* 5).

Hrani: TMT.

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).

Objava: Mlinar, Turk 2016, 16, kat. št. 27.

11

Tolminske Ravne – Pod Zelenim vrhom, posamična najdba

Lega: v globoki konti med Tolminskim Migovcem, Tolminskim Kukom in Zelenim vrhom je bilo odkrito arheološko zanimivo območje z opaženimi tremi rahlimi grbinami – ostanki stavb.

Koordinate: 405034, 124200, n. v. 1775 m.

Raziskave: odkritju l. 2010 je sledil arheološki pregled območja l. 2014 z manjšimi sondami in detektorjem kovin v sodelovanju z odkritelji in Iza ZRC SAZU. Poleg ugotovljenih ostankov treh stavb, ki so bili datirani na osnovi oglja v 11.–10 st. pr. n. št., v 1.–2. st. n. št. ter v 5.–6. st. n. št., je bila v njihovi bližini najdena bronasta igla iz starejše železne dobe, vendar ne v arheološki plasti.

Najdba: bronasta večglava igla s trombastim zaključkom (*t. 1:* 7).

Hrani: TMT.

Datacija: pozna bronasta doba, igla sodi v starejše halštatsko obdobje (Sv. Lucija Ib), rimska doba, pozna antika.

Objava: Horvat 2015–2016, 306; Mlinar, Turk 2016, 24, kat. št. 21.

12

Selišče – pobočje Mrzlega vrha, posamična najdba

Lega: na strmem zahodnem pobočju Mrzlega vrha je Aleš Hvalič s Selišč v profilu poti na planino Lapač našel bronasto fibulo.

Koordinate: pribl. 398196, 120339, n.v. 867 m.

Raziskave: naključno odkritje okoli l. 2010.

Najdba: bronasta certoška fibula VIb (*t. 2:* 10).

Hrani: TMT.

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c).

Objava: -

13

Krn – Gradec, plano grobišče, kultno mesto?

Lega: na gričku pri vasi Krn, ki je na vzhodni strani zamejen s prepadnim pobočjem in potokom, je ob poti proti

planini Pretovč zbiratelj starin Jože Golja iz Trebenč izkopal večje število kovinskih predmetov.
Koordinate: 398180, 122420, n. v. 923 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin okoli l. 2010, najditelj J. Golja. L. 2020 je TMT preverjal lokacijo z geofizikalnimi meritvami v sodelovanju s podjetjem Gearh in opravil arheološko sondiranje s Skupino STIK.
Najdbe: s sondiranjem je bilo odkritih 5 žganih grobov, v zbirki Golje pa je bilo železno orožje in orodje, deli oprav ter kovinskih posod, ki verjetno izvirajo iz uničenih grobov in morda kultnega mesta.
Hrani: NMS in TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c), pozno latensko obdobje (LT D1).
Objava: Laharnar, Turk 2017, 170, sl. 197; Istenič 2018, 284–289; Knific et al. 2021; glej prispevek Laharnar, Mlinar v tej publikaciji.

14
Vrsno – Strničelo (Strenčl), posamična najdba
Lega: na vrhu razglednega hriba Strničelo (Strenčl) nad Vrsnim, ki se pne nad levim bregom Soče med pritokoma potoka Volarja, je bil naključno najden bronast gumb fibule.
Koordinate: pribl. 396578, 121356, n. v. 795 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin v 90. letih 20. stoletja, najditelj Igor Hrast iz Robiča.
Najdba: bronast gumb certoške fibule Xc (*t. 2:* 8).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).
Objava: Knific et al. 2021, 20.

15
Smast, posamična najdba
Lega: na levem bregu Soče med pritokoma Ročica in Rakovca je bil na terasi z ledinskim imenom Žaršče (Zaršče) med vasema Smast in Libušnje naključno odkrit bronast obesek.
Koordinate: pribl. 393438, 121423, n. v. 212 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin l. 2005, najditelj Primož Kos s Prapetna.
Najdba: bronast košaričast obesek (*t. 1:* 18).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb).
Objava: Knific et al. 2021, 22.

16
Ladra – Na Goricah, plano grobišče
Lega: ob jugozahodnem vznožju Ladrskega vrha, ki se dviga nad levim bregom Soče in njenim pritokom Ročico, je bilo na travnati rečni terasi Na Goricah (Gorice) naključno odkrito grobišče ob novozgrajeni poti.
Koordinate: 392837, 122594, n. v. 237 m.
Raziskave: pri korenini strojno izruvanega drevesa je domačin v začetku l. 2021 našel bronasto sulično ost, zatem so na tej lokaciji Primož Kos, Jani Kutin in Nejc Maver aprila 2021 našli v zemlji izruvane korenine še delce bronaste zapestnice in fibule ter lončene črepinje in keramično predilno vretence pa tudi drobce sežganih človeških kosti. Avgusta istega leta je TMT z najditelji opravil pregled lokacije, ob tem so iz korenin pobrano zemljo sprali in presejali ter našli še nekaj drobcev keramike in sežganih kosti, kar kaže na grobove.
Najdbe: 2 žgana grobova s pridatki (*t. 1:* 1–6).
Hrani: TMT.
Datacija: pozna bronasta doba/začetek halštatske dobe (Sv. Lucija Ia).
Objava: Knific et al. 2021, 24, kat. št. 8.

17
Koseč, posamična najdba
Lega: v travnati kotanji ob griču Gorica med potokoma Ročica in Brusnik je bil zahodno od hiše Koseč 3a naključno najden del steklene jagode. Po pripovedovanju je bilo takih jagod na tem prostoru odkritih več, a so izgubljene.
Koordinate: pribl. 394033, 123876, n. v. 575 m.
Raziskave: naključno odkritje okoli l. 2010.
Najdba: delček rumene steklene jagode z dvojnimi modro-belimi očesci (*t. 1:* 15).
Hrani: najditelj Simon Rutar, Koseč.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c).
Objava: Knific et al. 2021, 16.

18
a. **Kobarid – Gradič**, delno utrjeno naselje
Lega: vzpetina Gradič se dviga nad obsežno ravnico ob desnem bregu Soče na prehodu v dolino Nadiže in je v virih poimenovana tudi po cerkvici sv. Antona na njej. Prva svetovna vojna in povojna gradnja kostnice ter drugi moderni posegi so arheološke ostaline precej poškodovali. Kamniti nasipi so se ohranili v odsekih na zahodni, severni in vzhodni strani, v notranjosti in na jugozahodnem pobočju so vidne terase. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 4 ha.
Koordinate: 391190, 123510, n. v. 297 m.
Raziskave: na območju naselbine še ni bilo sistematičnih arheoloških raziskav razen topografskih ogledov v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja, ki jih je izvajal ZVKDS OE NG. L. 2010 je bila v sodelovanju NMS, TMT in Iza ZRC SAZU opravljena mikrotopografija najdišča z namenom obdelave in arheološkega ovrednotenja lidarskih podatkov. Istega leta je bil opravljen tudi arheološki nazor pri infrastrukturnih delih na Gregorčičevi ulici ob jugozahodnem vznožju griča, pri tem je bila odkrita jama z naselbinsko lončenino in živalskimi kostmi iz železne dobe. Na severnem obrobju Gradiča pa je bil z detektorjem kovin na lokaciji s toponimom Skrinjca odkrit novčni depo keltskega srebrnega drobiža ter rimskih republikanskih srebrnih in bronastih novcev iz začetka druge polovice 2. st. pr. n. št.
Najdbe: na površju vzpetine so pogoste keramične najdbe iz rimske dobe; prazgodovinska lončenina je bila zabeležena ob notranjem robu vzhodnega nasipa ter v jami, odkriti ob jugozahodnem vznožju.
Hrani: TMT.
Datacija: halštatska doba, latenska doba, rimska doba (domnevno utrjen poznorepublikanski emporij).
Objava: Osmuk 1997; Kos, Žbona Trkman 2009; Fabec, Vinazza 2010; Vinazza 2015; Laharnar, Štular, Mlinar 2015, 244–248, sl. 1–5; Mlinar 2018, 55, sl. 7.

b. **Kobarid – Gradič**, kultno mesto
Lega: na zahodnem pobočju Gradiča je bilo na največji terasi, utrjeni s podpornimi zidovi, odkrito kultno mesto. Območje in arheološke kontekste so močno poškodovali nepooblaščeni posegi z detektorji kovin.
Koordinate: 391014, 123696, n. v. 283 m.
Raziskave: l. 1982 so bile na jugozahodnem delu terase s poskusnimi sondiranji ZVKDS OE NG odkrite v premešanih plasteh najdbe iz več dob. Izkopavanja l. 1993, 1994, 1996 in 1997 so razkrila drenažna zidova in temeljni vogalni kamen, v stavbni ruševini je bilo precej živalskih kosti in hišne lončenine iz mlajšega halštatskega obdobja, na razširjenem južnem delu terase pa ruševino stavbe s kamnitimi temelji, grajenimi z malto. V njej in njeni bližini je bilo kar nekaj predmetov iz halštatske in latenske dobe ter veliko rimskodobne opeke, lončenega in steklenega posodja grško-italske provenience ter razni votivni predmeti (koroplastika, ploščice, obeski, nakit novci).
Najdbe: iz halštatske dobe so bili odkriti deli nakita.
Hrani: TMT, začasno ZVKDS OE NG.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c), zgodnje in pozno latensko obdobje (LT B2 in LT D) ter rimska doba.
Objava: Osmuk 1996; Osmuk 1998; Osmuk 2001; Štular 2011a, 409–411, sl. 13; Nada Osmuk pripravlja s soavtoricami monografsko objavo.

c. **Kobarid – Gradič**, depo
Lega: natančna lokacija ni znana.
Raziskave: na pobočju vzpetine Gradič je bila naključno odkrita verjetno depojska najdba.
Najdbe: omenja se posoda iz debele bronaste pločevine, v njej pa 8 suličnih osti, 4 tulaste, ena plavutasta in ena uhata sekira, poleg tega železna zapestnica, brusni kamen in nekakšno koničasto orodje ali morda sulično kopito (*spuntone*).
Hrani: CMATS.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).
Objava: Marchesetti 1890, XIV; Gabrovec 1976, 50; Guštin, Božič 2021, 491–492.

d. **Kobarid – V Logu** (Mlekarna Planika), plano grobišče
Lega: grobišče se je razprostiralo ob jugovzhodnem vznožju vzpetine Gradič, na terasi rečnega nanosa na desnem bregu Soče.
Koordinate: 391230, 123330, n. v. 225 m.
Raziskave: l. 1886–1890 in 1892 ter 1903–1904 je Marchesetti izkopal 1100 grobov; ob gradnji mlekarne l. 1953 je bilo uničenih ali nestrokovno izkopanih 10 grobov, l. 1955 je sledilo sondiranje NMS, ki je razkrilo 8 grobov, l. 1979 je GMNG izkopal še 287 grobov. Z zaščitno akcijo l. 2002 je TMT rešil dva grobova, oktobra 2021 je južno od Mlekarne Planika izkopal še en zgodnjehalštatski žgan moški grob, 5 grobov pa je ob arheološkem nadzoru raziskal decembra 2021 in januarja 2022.
Najdbe: skupaj je bilo doslej odkritih 1413 žganih grobov in sežigališče, večinoma iz halštatske dobe, zgolj nekaj grobov je iz latenske in rimske dobe.
Hrani: CMATS, TMT, NMS, NHMW.
Datacija: halštatska doba (Sv. Lucija Ia–IIc), latenska doba, rimska doba.
Objava: Gabrovec 1976, 44–64, sl. 1–3; t. 1–11; Svoljšak 1981, 211–212; Mlinar 2005, 299–312; glej še prispevek A. Kruh v tej publikaciji.

e. **Kobarid – Bizjakova hiša**, kultno mesto
Lega: ob jugozahodnem vznožju vzpetine Gradič je bilo ugotovljeno kultno mesto na Gregorčičevi ulici 19.
Koordinate: 390943, 123550, n. v. 240 m.
Raziskave: ob gradbenih delih l. 2010 je TMT izvajal arheološki nadzor, ki je prerasel v izkopavanja. Odkrit je bil kultni zakop s konjskimi skeleti in kostmi drugih živali ter predmeti iz mlajše železne dobe.
Najdbe: skupaj s konjskimi kostmi so bili najdeni deli konjske opreme (železne žvale, bronasti razdelilni gumbi), železnih mečev in nožnic ter pasne verige, sulične osti, ščitne grbe, bronaste zapestnice in ena železna, pa tudi železen srp in nož ter na lončarskem vretenu izdelan lonec.
Hrani: TMT
Datacija: zgodnje latensko obdobje (LT B2).
Objava: Mlinar, Gerbec 2011.

f. **Kobarid – Tonovcov grad** (tudi Stari grad), kultno mesto
Lega: 2 km severno od Kobarida se nad desnim bregom kanjona reke Soče strmo pne hrib, na katerem so ohranjeni naselbinski ostanki in obrambni nasip na zahodnem, severnem in deloma vzhodnem robu platoja na vrhu.
Koordinate: 390970, 124700, n. v. 410 m.
Raziskave: med l. 1993 in 2004 je Iza ZRC SAZU v več kampanjah izvajal arheološke raziskave poznoantičnega cerkvenega kompleksa, vodnega zbiralnika in treh stavb. V ruševinah poznoantične stavbe so bili med drugim odkriti bronasti, železni in stekleni predmeti iz železne dobe, nekaj najdb pa že prej z detektorjem kovin. Interpretirane so kot votivne, kar nakazuje zbir najdb in odsotnost sočasne naselbinske keramike.
Najdbe: iz halštatske dobe so frag. bronaste trortaste fibule in noge certoške fibule X. ali VII. vrste, frag. štule negovske čelade različice Idrija slovenske vrste, bronasta obročka z izrastki in polovica kroglastega votlega obeska ter modrozelena steklena jagoda z modro-belimi plastovimi očesci.
Hrani: TMT.
Datacija: kamena doba, mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb–IIc), srednje/pozno latensko obdobje (LT C1–LT D2), rimska doba, zgodnji srednji vek.
Objava: Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011; Božič 2011; Štular 2011a, 407–409, 421–424, sl. 12, 28, 29, 34.

g. **Kobarid – Za gradom** in v **reki Soči**, posamični najdbi (votivni?)
Lega: na desnem bregu reke Soče pribl. 230 m dolvodno od izliva potoka Kozjak je bila ob nizkem vodostaju v rečni strugi najdena železna sulična ost, med kampom Lazar in pobočjem v smeri Tonovcovega gradu pa je bil najden obesek.
Koordinate: 391500, 124420, n. v. 229 m.
Raziskave: naključni odkritji okoli l. 2000; sulično ost je našla Nadja Lazar iz Izole, košaričast obesek pa Edi Lazar iz Kobarida in ga je predal TMT.
Najdba: železna lovorolistna sulična ost z rombičnim presekom in bronast košaričast obesek (*t. 1:* 13; *3:* 3).

Hranita: TMT (obesek) in najditeljica Nadja Lazar, Izola (sulična ost).
Datacija: obesek sodi v mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb), sulična ost pa je iz halštatske ali latenske dobe.
Objava: Knavs, Mlinar 2007, 84; Štular 2011a, 417, sl. 21; Mlinar 2020b, op. 49; obesek še ni bil objavljen.

h. **Kobarid – V mevcah,** posamična najdba
Lega: na vznožju hriba Grmada nad ravnico na levem bregu Soče je bila naključno najdena železna sulična ost.
Koordinate: pribl. 391640, 124250, n. v. 280 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin, podatek je bil zabeležen l. 2005.
Najdbe: železna sulična ost (*t. 3:* 4).
Hrani: TMT.
Datacija: halštatska ali latenska doba.
Objava: L. Lavrenčič, Topografski zapisnik 2005, arhiv Iza ZRC SAZU; Štular 2011a, 418.

i. **Kobarid – Mlinsko, reka Soča**, posamična najdba (votivna?)
Lega: v produ Soče sta bili v bližini današnjega bazena čistilne naprave pri vasi Mlinsko najdeni železni sulični osti.
Koordinate: pribl. 391334, 123463, n. v. 194 m.
Raziskave: naključno odkritje l. 1990.
Najdbe: ena sulična ost ima daljši tulec in krajši list z močnejšim sredinskim rebrom, od druge je ohranjen list s trikotnim rebrom (*t. 3:* 1,2).
Hrani: TMT.
Datacija: halštatska ali latenska doba.
Objava: Tratnik 2009, 70–71 (tam navedena lokacija in mesto hrambe sta napačna); Mlinar, Gerbec 2011, 17.

19
Magozd – Jajnkovec, posamična najdba
Lega: na majhni ravnici vzdolž levega brega reke Soče je bila ob vznožju hriba Morizna naključno odkrita bronasta fibula.
Koordinate: pribl. 391310, 125240, n. v. 269 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin okoli l. 2005.
Najdbe: bronasta samostrelna fibula z naprej gledajočo konjsko glavico na zaključku noge (*t. 2:* 1).
Hrani: Kobariški muzej.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb).
Objava: Mlinar, Gerbec 2011, 17, sl. 5; Štular 2011a, 417, sl. 20.

20
Trnovo ob Soči – Trnovšček, posamična najdba
Lega: ob strmem levem bregu Soče in izteku južnega pobočja Velikega vrha je bila na rečni terasi naključno odkrita bronasta fibula.
Koordinate: 389775, 127127, n. v. 288 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin v začetku 21. stoletja.
Najdba: bronasta certoška fibula morda VIII. vrste (?) (*t. 2:* 13).
Hrani: najditelj Primož Kos, Prapetno.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).
Objava: -

21
Robič – Sv. Volar, utrjeno naselje
Lega: v okljuku reke Nadiže pri vasi Robič se na njenem levem bregu dviga hrib s cerkvico sv. Volarja/Hilarija in Tacijana. Okoli vrhnjega platoja, ki se razteza v smeri SZ–JV, so na zahodni in severni strani slabo ohranjeni ostanki obzidja v višini do 1,5 m. Potek obzidja je viden tudi na zahodnem, južnem in tudi delno na vzhodnem robu nekoliko nižjega platoja. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 0,7 ha.
Koordinate: 385085, 123430, n. v. 317 m.
Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; ob topografskih ogledih je bila na površju najdena prazgodovinska lončenina; posamične kovinske najdbe iz bronaste in železne dobe, pozne antike in zgodnjega srednjega veka pa so izkopali različni iskalci z detektorjem kovin konec 20. in v začetku 21. stoletja.
Najdbe: iz halštatske dobe sta bronast gumb z zanko in prstan, okrašen z vtisnjenim krožcem in piko ter vrezi ob robovih.
Hrani: TMT (gumb) in I. Lavrenčič, Potoki (prstan).
Datacija: srednja/mlajša bronasta doba, mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb), pozna antika, zgodnji srednji vek.
Objava: Osmuk 1997, 9; Bratina 2001, 110; Knavs, Mlinar 2006; Štular 2011a, 401–402, sl. 6; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 13, kat. št. 10 in 22; Mlinar 2018, 53–54, sl. 6.

22
a. **Podbela – Sv. Helena (Na Lupu)**, delno utrjeno naselje
Lega: ob sotočju Bele in Nadiže se dviga vzpetina s cerkvico sv. Helene na vrhu, ki je izoblikovan v manjši plato in se razteza v smeri SV–JZ. Na severozahodni in jugovzhodni strani platoja se je v odsekih ohranilo obzidje v višini od 0,1 do 0,3 m in v širini od 1,8 do 3,8 m. V notranjosti so na jugozahodnem delu v konfiguraciji prepoznavni ostanki stavb, severovzhodni del pa je bil poravnan verjetno ob gradnji poznosrednjeveške cerkve ali pozneje. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 0,8 ha.
Koordinate: 380850, 123390, n. v. 363 m.
Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; l. 2010 so bili ob topografskih ogledih TMT najdeni opeka, fragmenti lončenine in stekla iz rimske dobe. Ob popotresni obnovi cerkve po l. 1976 je Toni Kramar iz Podbele med izkopom kanala naletel na koščke rimskodobne lončenine in domnevno železnodobni glinast svitek. Posamične kovinske najdbe s tega območja so bile odkrite z detektorjem kovin v 90. letih prejšnjega stoletja.
Najdbe: iz halštatske dobe so bronasta certoška fibula XII. vrste, dva narebrena gumba certoške fibule, polovica kroglastega votlega obeska z zanko, obroček z izrastki, bronasti ingoti.
Hrani: NMS, TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb–IIc), rimska doba, pozna antika.
Objava: Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011, 33–52; Štular 2011a, 399, sl. 4; Gerbec, Mlinar 2013–2014, 393; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 16–17, kat. št. 11–20; Mlinar 2018, 53.

b. **Podbela – Berjač**, plano grobišče[1]
Lega: okoli 500 m zahodno od naselja pri sv. Heleni (Na Lupu) na levem bregu Nadiže je bilo na bolj ravnem delu pobočja nad staro potjo, ki vodi iz Podbele proti Sedlu, naključno odkrito grobišče.
Koordinate: 380377, 123257, n. v. 377 m.
Raziskave: po odkritju z detektorjem kovin je l. 2021 ekipa Centra za preventivno arheologijo ZVKDS pod vodstvom T. Fabca in T. Nanut v sodelovanju s TMT in NMS opravila preverbo z arheološkimi testnimi jamami.
Najdbe: žgani grobovi in posamične najdbe iz mlajšega halštatskega in poznega latenskega obdobja.
Hrani: NMS, TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc), pozno latensko obdobje (LT D).
Objava: T. Fabec, T. Nanut, B. Laharnar, B. Kramberger, T. Leskovar, T. Tolar, K. Kavkler, E. Menart, *Poročilo o izvedenih arheoloških raziskavah v Podbeli,* 2021 (hrani ZVKDS CPA); objava je v pripravi.

23
Homec – Na Mlakah, posamične najdbe
Lega: na južnem pobočju Kobariškega stola med manjšima pritokoma Bele je severno od vasi Homec in vzhodno od Sedla viden okop, ki poteka v smeri V–Z v dolžini 108 m; širok je 2,5 m in 1,5 m visok, pod njim so terase, kjer so bile najdene keramične in kovinske najdbe iz več dob.
Koordinate: 380874, 124698, n. v. 558 m.
Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; najdena opeka in lončenina kažeta na naselbino v rimski dobi, a je bila lahko obljudena že v železni dobi. Posamične kovinske najdbe so bile odkrite z detektorjem kovin v 90. letih prejšnjega stoletja.
Najdbe: iz halštatske dobe je bronast košaričast obesek s koničnim dnom, zapolnjen s svincem (*t. 1:* 12).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb), latenska doba, rimska doba, pozna antika.
Objava: Osmuk 1997, 11; Štular 2011a, 398, sl. 3; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 18–19, kat. št. 21.

24
Sedlo – Pod cerkvijo, posamične najdbe, grobišče (?)
Lega: na južnem pobočju Kobariškega stola, ki se spušča v rečna kanjona Bele in Nadiže, so severovzhodno od vasi Sedlo vidne poljedelske terase; ob južnem robu najširše terase poteka v dolžini 234 m okop, širok 12 m in visok 2 m.
Koordinate: 380465, 124750, n. v. 547 m.
Raziskave: sistematičnih arheoloških raziskav še ni bilo. Po ustnem izročilu naj bi okoli l. 1900 tedanji lastnik zemljišča izkopal večje plano žgano grobišče. Na različnih mestih v bližini cerkve in ob poti so bile z detektorjem kovin v 90. letih prejšnjega stoletja odkrite posamične najdbe iz več dob.
Najdbe: iz halštatske dobe sta bronast obesek in prstan, oba okrašena z vtisnjenimi krožci s piko (*t. 1:* 10,14).
Hrani: zbirka Mazora, Breginj.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb), rimska doba, zgodnji srednji vek.
Objava: Osmuk 1985, 297; Štular 2011a, 398–399, sl. 2; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 20–21, kat. št. 23 in 24.

25
a. **Srpenica – Ograjenca**, plano grobišče
Lega: na ravnici ob vzhodnem vznožju Zaglave na desni strani okljukov reke Soče jugovzhodno od vasi Srpenica so bili ob regionalni cesti Kobarid–Bovec odkriti grobovi.
Koordinate: 385500, 128120, n. v. 372 m.
Raziskave: po naključnem odkritju bronaste situle l. 2003 je TMT opravil strokovni izkop groba, l. 2008 sta bila ob arheološkem nadzoru TMT pri gradbenih delih za vodovod odkrita še dva grobova.
Najdbe: 3 žgani grobovi s pridatki.
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa–IIc).
Objava: Mlinar 2009–2010, 137–153.

b. **Srpenica** – **Lanišča**, grob
Lega: na isti ravnici, kjer so bili na ledini Ograjenca l. 2003 in 2008 odkriti žgani grobovi, je bil pribl. 300 m severno od njih, onkraj hudourniškega potoka, najden l. 2016 še en grob.
Koordinate: 385350, 128255, n. v. 375 m.
Raziskave: naključnemu odkritju z detektorjem kovin je l. 2016 sledila arheološka preverba lokacije, ki jo je izvedel TMT.
Najdbe: 1 žgan grob s pridanim orožjem.
Hrani: TMT.
Datacija: zgodnje latensko obdobje (LT B2).
Objava: Laharnar, Mlinar 2019.

26
a. **Bovec – Ravelnik** (Rabelnik, Rabeljk, Rabelk), delno utrjeno naselje
Lega: vzhodno od Bovca se nad ravnico dviga vzpetina razpotegnjene oblike v smeri SV–JZ, ki ima dva vrha ločena s sedlom. Njena vzhodna pobočja strmo padajo v rečno strugo Koritnice, ki se nedaleč stran steka v reko Sočo. Severni vrh z imenom Rabelnik je oblikovan v plato, ki ga obkrožajo terase z mestoma ohranjenimi ostanki kamnitega nasipa. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 3 ha (*sl. 6*).
Koordinate: 390275, 133500, n. v. 519 m.
Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; na jugovzhodnem vznožju in južnem pobočju so bile z detektorjem kovin odkrite predvsem najdbe iz rimske dobe (med njimi bronasta kipca Minerve in Herkula ter deli še treh kipcev), ki kažejo, da je bilo v tistem času ob vznožju hriba tudi svetišče. Iz starejše železne dobe je znan le košček bronaste fibule.
Najdbe: bronasta dolgonožna fibula z nogo J-preseka s pestičastim zaključkom, okrašeno s snopi vrezov (*t. 2:* 5).
Hrani: začasno Iza ZRC SAZU.
Datacija: fibula sodi v mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa), druge najdbe so iz rimske dobe.
Objava: Vuga 1970; Svoljšak 2002; Klavora 2003; Osmuk 2006; Mlinar 2009; Horvat 2018; Mlinar 2018, 53, sl. 5.

[1] Za posredovane podatke se zahvaljujeva Barbari Nadbath, vodji CPA ZVKDS.

b. **Bovec – Na Raduljah** (Dvor), grob
Lega: v oddaljenosti pribl. 3 km zračne črte zahodno od prazgodovinskega naselja na Rabelniku pri Bovcu je bil na terasi nad potokom Gereš pri Dvoru odkrit grob.
Koordinate: 387550, 132950, n. v. 450 m.
Raziskave: konec 50. let prejšnjega stoletja je TMT izkopal žgan grob z lončeno posodico kot edinim pridatkom. L. 1983 pri terenskem ogledu ZVKD OE NG v nenadzorovanih strojnih izkopih na tem območju niso bile ugotovljene kulturne plasti oz. sledi.
Najdbe: 1 žgan grob s pridano lončeno posodo.
Hrani: neohranjeno.
Datacija: halštatska doba?
Objava: Mozetič 1958–1959, 289; Vuga 1974, 96; Osmuk 1985, 210; Svoljšak 2002.

27
Log pod Mangartom, posamična najdba
Lega: ob vznožju Kolovrata je bila na ravnici na desni strani Loške Koritnice med njenima pritokoma Predelico in Jereko ob zemeljskih delih odkrita bronasta zapestnica.
Koordinate: pribl. 392402, 141485, n. v. 393 m.
Raziskave: naključno odkritje l. 2007.
Najdba: bronasta zapestnica polkrožnega preseka, s presegajočima koncema in okrašena s snopi prečnih vrezov med rebri (*t. 1:* 11).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa).
Objava: Mlinar 2008, 142.

28
Trenta – Pod Razorci (nad planino Zapotok), posamična najdba
Lega: na osrednjem grebenu med rekama Loško Koritnico in Sočo v dolini Trente, je bila v globeli med Nizkim vrhom, Grivo in Skutnikom naključno najdena bronasta fibula.
Koordinate: 398386, 139361, n. v. 1687 m.
Raziskave: l. 2008 je Janez Bizjak našel keramične najdbe, sledil je pregled okolice l. 2020 z manjšimi sondami (Iza ZRC SAZU z zunanjimi sodelavci), jeseni 2021 je na tem območju Primož Kos z detektorjem kovin odkril bronasto fibulo.
Najdbe: bronasta certoška fibula XIII. vrste (*t. 2:* 4).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb).
Objava: -

29
Trenta – V plazeh, sezonska postojanka[2]
Lega: na planini na sedlu grebena, ki se spušča s Čistega vrha v smeri SV–JZ v globeli Suhega potoka s pritoki, so bili odkriti naselbinski ostanki.
Koordinate: 402902, 134850, n. v. 1542 m.
Raziskave: l. 2021 je bila okolica grbine pregledana z manjšimi sondami (Iza ZRC SAZU z zunanjimi sodelavci).
Najdba: ugotovljena je bila stavba s kamnitimi temelji, južno od nje pa kotanja, zapolnjena z žganino, ta je prekrivala tudi južni temelj stavbe. V kotanji je bilo nekaj drobcev prazgodovinske keramike in košček bronaste trakaste fibule (*t. 2:* 6).
Hrani: začasno Iza ZRC SAZU.
Datacija: fibula sodi v mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa).
Objava: -

30
Stara Fužina – Veliki Vegl, posamična najdba
Lega: na vzhodnem obrežju Bohinjskega jezera je bila najdena bronasta fibula.
Koordinate: pribl. 414135, 127075, n. v. 527 m.
Raziskave: naključno odkritje.
Najdba: bronasta certoška fibula XIII. vrste (*t. 2:* 3).
Hrani: najditelj Srečo Mikl, Bohinjska Češnjica.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb).
Objava: Mertelj 1994–1995.

31
Ribčev Laz – cerkev sv. Janeza Krstnika, kultno mesto
Lega: najdišče leži na vzhodnem obrežju Bohinjskega jezera na pomolu med jezerskim izlivom v Savo Bohinjko in njenim levim pritokom Mostnico.
Koordinate: 414600, 126645, n. v. 540 m.
Raziskave: z zaščitnim arheološkim izkopavanjem pod vodstvom D. Josipoviča (podjetje Hemingway) l. 1999 ob cerkvi sv. Janeza Krstnika so bili odkriti ostanki kamnitih suhozidnih temeljev štirioglatega objekta 3 × 4 m, ki je bil odprt proti jezerskemu izlivu na jugozahodni strani. V notranjosti objekta je bila pribl. 0,5 m globoka jama nepravilne oblike, zapolnjena z žganinsko plastjo, ta se je širila tudi severno in južno od objekta. Ugotovljeni sta bili tudi dve manjši okrogli jami (za stojki) – ena ob vzhodnem vogalu, druga pred domnevnim vhodom na jugozahodni strani. V žganinskih plasti so bile najdbe iz mlajšega halštatskega in poznolatenskega obdobja, a največ iz rimske dobe (deli bronastega nakita, železen paličast predmet in nož, številni novci, drobci keramike in kosti).
Najdba: iz halštatske dobe so polovica bronastega kroglastega votlega obeska in bronast trikoten obesek iz dvojne pločevine ter drobci prostoročno izdelane lončenine s primesmi peska.
Hrani: GMKR.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa/b), pozno latensko obdobje (LT D), rimska doba.
Objava: Josipovič, Gaspari, Miškec 2012.

32
Brod, grob
Lega: na levem bregu Save Bohinjske, na jugovzhodnem vznožju Rudnice, je bil v vasi Brod pri kopanju vrta odkrit žgan grob (točna lokacija ni znana).
Koordinate: pribl. 417760, 126324, n. v. 512 m.
Raziskave: naključno odkritje l. 1961, najditelj N. Repinc je pridatke zbral in jih predal muzeju na Jesenicah.
Najdbe: odlomki bronaste ovratnice in ogrlica iz rumenih steklenih jagod.
Hrani: Gornjesavski muzej Jesenice.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa).
Objava: Valič 1960–1961, 228.

33
a. **Jereka – Dunaj**, neutrjeno naselje
Lega: na koncu severovzhodnega grebena hriba Ščavnica, med Savo Bohinjko in potokoma Jereka in Suhi potok,

[2] Za podatek se zahvaljujeva Jani Horvat (Iza ZRC SAZU).

so bili odkriti sledovi poselitve iz več dob. Naselje ni bilo utrjeno, ocenjena površina domnevnega naselbinskega areala pa je pribl. 2 ha.
Koordinate: 419980, 128225, n. v. 655 m.
Raziskave: l. 1888/89 so na južnem delu zgornjega platoja potekala izkopavanja pod okriljem Windischgrätza, l. 1937 je Schmid pod najvišjim platojem izkopal stavbne ostanke z velikim ognjiščem iz zloženih lomljencev, omenja tudi pet topilniških jam. L. 1957 je NMS opravil topografski pregled, l. 1959 pa je GMKR izkopal 18 sond po celotnem domnevnem naselbinskem območju.
Najdbe: na vrhnjem platoju so bili v stavbni ruševini najdeni glinasti svitki in lončenina, certoška fibula V. vrste, bronast prstan, menda tudi rumena steklena zapestnica in poznolatenska lončenina, kar ni ohranjeno. Na južnem delu so bili odkriti železen prstan, miniaturni železni plugi in črtala, železni žeblji, novci, v sondi na sedlu med Dunajem in Trbežem pa velika količina železne žlindre in železen nož.
Hrani: NMS, NHMW in Joanneum Graz.
Datacija: certoška fibula in bronast prstan sodita v mlajše halštatske obdobje (Sv. Lucija IIb), miniaturni votivni plugi in črtala ter drugo orodje pa v pozno latensko obdobje (LT D) ali rimsko dobo.
Objava: Gabrovec 1958–1959; Gabrovec 1966b, 248–249, pril. 1; t. 1; 2: 1–12; Gabrovec 1974, 296, sl. 1; t. 11: 11,12.

b. **Jereka – Na sedlu**, plano grobišče
Lega: na položnem nizkem grebenu jugovzhodno od vzpetine Dunaj so bili odkriti plani grobovi.
Koordinate: 420100, 128090, n. v. 635 m.
Raziskave: ob postavljanju daljnovoda je bil l. 1947/48 uničen en grob, dva sta bila odkrita l. 1955 s sondiranjem NMS.
Najdbe: 3 žgani grobovi.
Hrani: NMS.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija Ic2–IIa).
Objava: Gabrovec 1974, 296–298, sl. 3, t. 11: 1–10.

34
Bitnje – Krašica, plano grobišče
Lega: nasproti Ajdovskega gradca so bili na levem bregu Save Bohinjke ob izlivu njenega pritoka Jereka odkriti plani grobovi na terasi ob skalni grbini.
Koordinate: 420350, 126880, n. v. 505 m.
Raziskave: l. 1937 je izkopaval W. Schmid.
Najdbe: 22 žganih in 3 skeletni grobovi. Med žganimi grobovi je bil en žarni, dva sta bila brez pridatkov; v enem od skeletnih grobov je bil pridan uhan svetolucijskega tipa, dva pa nista imela pridatkov.
Hrani: NMS.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija Ic2–IIc).
Objava: Gabrovec 1974, 287–295, sl. 2, t. 1–8.

35
a. **Lepence – Spodnje Gradišče**, neutrjeno naselje (?)
Lega: na južnem pobočju, ki se spušča pod strmim skalnim robom v rečno strugo Save Bohinjke, med njenima pritokoma Jereka in Pirašica, sta dva položnejša platoja, zgornji na n. v. 668 m z imenom Gornje Gradišče, spodnji, 100 m nižje pa Spodnje Gradišče. Slednje je od naselja Ajdovski gradec na nasprotnem bregu oddaljeno pribl. 600 m zračne črte proti severovzhodu. Umetna preoblikovanja na teh dveh platojih niso vidna.
Koordinate: 420865, 127030, n. v. 554 m.
Raziskave: na Spodnjem Gradišču je l. 1939 izkopaval W. Schmid in odkril stavbne ostanke.
Najdbe: v ruševinah stavbe z zloženimi vogalnimi kamni in ilovnatimi tlemi ter ognjiščem je bil najden hišni omet in lončenina, domnevno iz halštatske dobe.
Hrani: neohranjene.
Datacija: halštatska doba?
Objava: Gabrovec 1974, 295.

b. **Lepence – Na Kremnu**, plano grobišče
Lega: ob južnem vznožju Spodnjega Gradišča, na levem bregu Save Bohinjke, so bili ob nizki grbini odkriti plani žgani grobovi.
Koordinate: 420882, 126890, n. v. 505 m.
Raziskave: prvi grobovi so bili izkopani l. 1878, štiri grobove je l. 1906 izkopal Jernej Pečnik, več jih je bilo verjetno uničenih ob gradnji železnice.
Najdbe: grobne celote niso ohranjene, med grobnimi pridatki so svetolucijske, kačaste in certoške fibule, bronasta zapestnica, obročki, diskast in kroglasta votla obeska ter jantarne jagode.
Hrani: NMS in NHMW.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa–IIc).
Objava: Gabrovec 1974, 295–296, sl. 2, t. 9–10.

36
a. **Bohinjska Bistrica – Ajdovski gradec**, utrjeno naselje
Lega: na desnem bregu Save Bohinjke, blizu izliva njenega pritoka Belca, se dviga vzpetina z dokaj strmimi pobočji in bolj ploskim vrhom, okoli katerega so vidni okopi in terase. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 1,5 ha.
Koordinate: 420445, 126625, n. v. 580 m.
Raziskave: l. 1849 je izkopaval A. v. Morlot, l. 1936 je W. Schmid raziskal 9 stavb. Te so bile deloma vkopane v skalno osnovo, tla v njih pa umetno poravnana; nekatere stavbe so imele kamnite (suhozidne) temelje in ognjišče s podlago iz kamnov ali pa vglobljeno v naravno skalo. Ob stavbah je bilo odkritih tudi po več jam ovalnih oblik, vkopanih 0,3 m globoko, v njih je bilo veliko žganine, žlindre, kosov železa, žebljev. Med najdbami iz stavb je bilo poleg hišnega ometa, lončenine in svitkov še veliko živalskih kosti in železno orodje ter nekaj malega bronastih predmetov. L. 2003 je GMKR pod vodstvom Mije Ogrin izkopal 7 sond, v njih so bile odkrite stavbne ostaline in sledi metalurških dejavnosti.
Najdbe: stavbe so po načinu gradnje in inventarju iz starejše železne dobe, sklenjeno obzidje pa je domnevno iz rimske dobe oz. pozne antike, iz tega časa se omenja tudi nekaj drobnih najdb.
Hrani: NHMW, NMS, GMKR.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (večina keramičnih najdb; bronasta certoška fibula XII. vrste in železna uhata sekira sta iz faze Sv. Lucija IIc), pozno latensko obdobje (LT D), rimska doba ali pozna antika (sklenjeno obzidje).
Objava: Gabrovec 1966b, 243–248, 252–254, sl. 1 in 2; t. 2: 13–23; 3–5; Ogrin 2003, 9–11.

b. **Bohinjska Bistrica – Osnovna šola**, grob
Lega: na ravnici ob desnem bregu Save Bohinjske, med njenima pritokoma Bistrico in Belco, je bil ob zahodnem vznožju Ajdovskega gradca ob gradbenih delih za osnovno šolo najden žgan grob.
Koordinate: 419680, 126230, n. v. 508 m.
Raziskave: naključno odkritje.
Najdbe: žgan grob, bronasta svetolucijska fibula s prstanastimi in kroglastimi votlimi obeski.
Hrani: GMKR.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa).
Objava: Valič 1985, 200, sl. 9.

37
Žlan – Groblje, plano grobišče
Lega: na pobočju manjše vzpetine, ki se dviga na vzhodnem robu ravnice južno od Save Bohinjke, sta bila odkrita dva grobova.
Koordinate: 417070, 124980, n. v. 571 m.
Raziskave: 2 žgana grobova je odkril W. Schmid l. 1938 pod suhozidno stavbno konstrukcijo.
Najdbe: v enem so bili poleg žganine ostanki posode, v drugem, pokritem s kamnito ploščo, so bile fibula očalarka, vozlasta ovratnica in frag. lončenine.
Hrani: neohranjeno.
Datacija: starejše halštatsko obdobje (Sv. Lucija Ic).
Objava: Gabrovec 1974, 298.

38
Vogel – Dolga Planja, sezonska postojanka
Lega: najdišče leži v travnati kotanji na Zgornjem Voglu med vrhovoma Orlova glava in Debeli vrh ob smučarski progi.
Koordinate: 410952, 123168, n. v. 1680 m.
Raziskave: lokacijo sta odkrila l. 2011 Janez Bizjak in Miran Bremšak, še istega leta je bila opravljena preverba s testnimi sondami, l. 2012 in 2013 pa manjša arheološka izkopavanja pod vodstvom Marije Ogrin (ArheoAlpe) v sodelovanju z odkriteljema in Iza ZRC SAZU.
Najdbe: odkriti so bili kamniti temelji stavbe iz zgodnjega srednjega veka in kulturna plast z žganino, železovo rudo, živalskimi kostmi in drobci lončenine iz starejše železne dobe, pribl. 6 m južno od stavbe pa je bila v ruši najdena bronasta certoška fibula XI. vrste. V ruši 5,5 m severno od stavbe je bila najdena tudi fibula iz rimske dobe.
Hrani: GMKR, Muzeji v Bohinju.
Datacija: certoška fibula sodi v mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc), rimska doba, zgodnji srednji vek.
Objava: Ogrin 2020, 63, sl. 3: 2.

39
Rut – V trojah, grob
Lega: ob severovzhodnem vznožju hriba Telečnik, ki se dviga nad desnimi pritoki reke Koritnice, je bil ob poti, ki vodi na Rodico, naključno odkrit grob.
Koordinate: 414474, 118837, n. v. 741 m.
Raziskave: arheoloških raziskav ni bilo. V začetku 70. let 20. stoletja je Viktor Štendler (pr'Pucu) iz Ruta kopal jamo za apno zadaj za zadnjo hišo v vasi (št. 35) na poti proti Rodici. Pri tem je naletel na kamnito ploščo in kup pepela pod njo; v žganini je bilo več bronastih predmetov, ki jih je razdal. Dva odlomka certoške fibule je Branko Loncner prinesel v GMNG, ta pa je najdbo predal TMT.
Najdbe: 1 žgan grob z ohranjenima odlomkoma bronaste certoške fibule (*t. 2:* 11).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).
Objava: Svoljšak 2006, 19; Mlinar, Turk 2016, 9; Mlinar 2018.

40
Koritnica – Lajišče (Lahovišče), plano grobišče
Lega: v Baški grapi je bilo na rečni terasi na levem bregu Koritnice blizu njenega izliva v Bačo, sredi 19. stoletja odkrito grobišče.
Koordinate: 413190, 113935, n. v. 276 m.
Raziskave: l. 1899 je na tem območju izvedel sondiranje ing. R. Mahnič.
Najdbe: en skeletni in 51 žganih grobov, od teh en žarni, 9 jih ni imelo pridatkov.
Hrani: NHMW.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa–IIc), zgodnje latensko obdobje (LT B2), rimska doba.
Objava: Kos 1973, 848–837.

41
Špeter Slovenov/S. Pietro al Natisone – Sv . Kvirin/S. Quirino (Italija), plano grobišče
Lega: na prehodu visokogorskega sveta Julijski Alp v Furlansko nižino sta bili na rečni terasi, na levem bregu Nadiže/Natisone, odkriti dve grobišči – eno ob vznožju hriba Roba/Monte Roba, na lokaciji Podvina/Sottovigna, o katerem je zelo malo znanega, drugo na ravnici vzhodno od Nadiže, na lokaciji Sv. Kvirin/San Quirino ob zahodnem vznožju hriba Barda/Monte Barda. Lončenina (najdena sicer v sekundarni legi na lokaciji Dobje) kaže, da je bilo na hribu Barda morebiti naselje, kovinske najdbe z jugozahodnega pobočja hriba Roba pa nakazujejo, da je bilo na njem v srednjem latenskem obdobju kultno mesto.
Koordinate: 383150, 109581, n. v. 162 m.
Raziskave: l. 1818/19 je bilo izkopanih 12 grobov, pozneje je bilo več naključnih odkritij, v l. 1889–1892 je Marchesetti izkopal 41 grobov za CMATS, l. 1908/09 pa je bilo z raziskavami MAC odkritih 56 grobov.
Najdbe: skupaj je zabeleženih 116 žganih grobov, med njimi tudi nekaj žarnih.
Hrani: MAC in CMATS.
Datacija: starejše halštatsko obdobje (Sv. Lucija Ia–IIa), srednjelatensko obdobje (LT C).
Objava: Pettarin 2006a; Pettarin 2006b; Righi 2004, 9–23.

42
Gagliano pri Čedadu/Cividale del Friuli – Dernazzacco (Italija), plano grobišče
Lega: na ravnici, ki se razteza na levem bregu Nadiže/Natisone jugovzhodno od Čedada, je bilo odkrito grobišče tik ob jugozahodnem vznožju vzpetine s cerkvico Madonna delle Grazie, na kateri se domnevata gradišče in kultno mesto.
Koordinate: 379992, 104177, n. v. 123 m.
Raziskave: l. 1908/09 je bila nekropola z izkopavanji MAC skoraj v celoti raziskana.

Najdbe: 287 žganih grobov, med njimi tudi nekaj žarnih.
Hrani: MAC.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa–IIc), zgodnje in srednje latensko obdobje (LT B2–C2).
Objava: Pettarin 2006a; Pettarin 2006b.

43

Golo brdo – sv. Marija na Jezeru, utrjeno naselje.
Lega: na zahodnem robu Goriških brd je na grebenu, ki se spušča z Velikega vrha v zahodni smeri v okljuk reke Idrije, viden kamnit nasip, ki obkroža teraso s cerkvico sv. Marije na Jezeru. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 1 ha.
Koordinate: 384290, 102620, n.v. 189 m.
Raziskave: l. 1976 je bil opravljen topografski ogled ZVKD OE NG; l. 1989 so izkopi za novo cesto razkrili kulturno plast s prazgodovinsko in antično keramiko. V l. 1997/98 je ZVKD OE NG izvedel sondiranja ter l. 2007 izkopavanja, s katerimi so bile ugotovljene plasti in suhozidne konstrukcije iz več dob.
Najdbe: odkriti so bili stavbni ostanki in obzidje, naselbinska lončenina, novci, kovinski, kamniti in stekleni predmeti.
Hrani: začasno ZVKDS OE NG.
Datacija: pozna bronasta doba, halštatska doba, pozno latensko obdobje (LT D), zgodnje rimsko obdobje, pozna antika.
Objava: Osmuk 1977; Osmuk 1993; Bratina 2001, 28–30; Bratina 2009a, 63–64.

44

Debenje – sv. Jakob, depo (?), posamične najdbe
Lega: na vrhu grebena s cerkvico sv. Jakoba, ki se spušča v jugovzhodni smeri proti dolini Soče pri Desklah med njenima pritokoma Skalnik in Perivnik, so bile naključno odkrite najdbe iz različnih dob, razpršene na zahodni strani vrha.
Koordinate: 391237, 104570, n. v. 745 m.
Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; najdbe so bile odkrite z detektorjem kovin.
Najdbe: bronasti surovci in ingoti, frag. uhate sekire in srpa, zapestnice in prstani ter frag. lončenine, zvonec.
Hrani: najditelj Jože Gabrijelčič, Lig.
Datacija: pozna bronasta doba (Ha B), iz zgodnje železne dobe so morda del zapestnice in prstani ter frag. lončenine, zvonec je iz rimske dobe.
Objava: Nanut 2018, sl. 4, t. 2–4.

45

Goljevica – sv. Volbenk, posamični najdbi
Lega: na hribu s cerkvico sv. Volbenka, ki se dviga na desnem bregu Soče med pritokoma Perivnik in Raztoka, sta bili v vseku kolovoza najdeni železna sekira in kos bronaste pločevine.
Koordinate: 392575, 102895, n. v. 373 m.
Raziskave: l. 2005 sta bila pri topografskem ogledu na sedlu malo nad kapelico, v profilu vseka kolovoza odkrita oglje in kos bronaste pločevine, na površini kolovoza pa železna sekira v sekundarni legi.
Najdba: železna uhata sekira (*t. 3:* 6), bronasta pločevina.
Hrani: GMNG.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).
Objava: Mihelič, Vinazza 2006, 42.

46

Ajba – Fiščevo, posamični najdbi
Lega: na desnem bregu Soče, nasproti vasi Bodrež, na grebenu, ki se dviga med njenima pritokoma pri jezu hidroelektrarne Ajba, sta bili po navedbi najditelja, na ledini Fiščevo odkrita del bronaste fibule in bronast surovec, ki sta ležala 50–100 m narazen.
Koordinate: pribl. 395222, 107068, n. v. 150 m.
Raziskave: naključno odkritje.
Najdbe: noga bronaste certoške fibule X. vrste (*t. 2:* 7) in bronast surovec.
Hrani: najditelj.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).
Objava: Gerbec 2021, 137–138, sl. 9.

47

Tolminski Lom – Kal, posamični najdbi
Lega: na ploskem slemenu jugovzhodnega pobočja Čukle, med dvema pritokoma Vogršča, ki se spušča proti vasi Tolminski Lom, je bila naključno najdena najprej bronasta fibula, okoli l. 1998 pa še bronasta igla.
Koordinate: 403700, 110530, n. v. 680 m.
Raziskave: tedanja lastnica zemljišča Ema Winkler je v bližini gospodarskega poslopja s hišno št. 33 našla bronasto fibulo, ki je izgubljena; okoli l. 1998 pa je Danilo Šavli iz Drobočnika, z detektorjem kovin našel odlomek bronaste igle.
Najdba: bronasta večglava igla (*t. 1:* 8); fibula je izgubljena.
Hrani: TMT (frag. igle).
Datacija: starejše halštatsko obdobje (Sv. Lucija I).
Objava: Mlinar, Žbona Trkman 2008, 13, kat. št. 5, t. 1: 5.

48

Kanalski Lom – V Glavi (Kamnarjeva glava), delno utrjeno naselje (?)
Lega: nad potokom Vogršček se med njegovima pritokoma v osrčju Banjške planote dviga kopasta vzpetina s platojem na vrhu, ki ga na zahodni in južni strani obdajajo kakovostno grajeni suhi zidovi. Ocenjena površina domnevnega naselja je 0,6 ha.
Koordinate: 403890, 109525, n. v. 580 m.
Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; na površju so bili ob topografskem ogledu ZVKDS OE NG pobrani drobci prazgodovinske keramike.
Najdbe: lončenina.
Hrani: ZVKDS OE NG.
Datacija: prazgodovina.
Objava: Osmuk 1985, 212.

49

Bodrež – Loga, depo ali kultno mesto (?)
Lega: po primarnih virih (MZK 24, 1898, 111; MZK 27, 1901, 77) je bila na levem bregu Soče pri zaselku Loga ob lokalni cesti naključno odkrita v skalni razpoki (globoki 1 m in široki 0,8 m) žganina, v njej pa lončene črepinje, bronasti in stekleni deli nakita ter železno orodje in orožje. Pri nadaljnjem kopanju v okolici niso naleteli na nobene sledi žganine prav tako ne na arheološke predmete.

Koordinate: pribl. 397630, 107275, n. v. 115 m.
Raziskave: naključno odkritje konec 19. stoletja. Najdbe so bile l. 1898 s posredovanjem R. Mahniča poslane na Dunaj, do l. 1921 jih je hranil dunajski prirodoslovno-zgodovinski muzej, ko so bile razen dveh predane tržaškemu muzeju.
Najdbe: interpretirane so bile kot grobni pridatki, pa tudi kot velik depo (MZK 27, 1901, 77), a bi lahko šlo za kultno mesto glede na žganino in velik časovni razpon, ki ga izkazujejo najdbe (od Sv. Lucija IIa do LT D). Med njimi v halštatsko dobo sodi nekaj bronastih fibul (samostrelna trortasta in certoške vrste Ia, VIId,f), prstani z vtisnjenimi krožci in pikami ter snopi vrezov, trakasta spiralna zapestnica, obroček z izrastki, trikotni in košaričasti obeski, morda tudi železna sekira z dvostranskimi plavutmi, sulična ost in deli bronastih posod.
Hrani: NHMW in CMATS.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c), latenska doba.
Objava: Guštin 1991, 11–12, sl. 2 (lokacija v objavi je glede na primarne vire napačna), t. 38: 1,2; 39: 8–13,15; 40: 1,6–9,11–14,17,22–26.

50

Levpa – Grad, neutrjeno naselje
Lega: hrib nad sotočjem Soče in Avščka ima vrh oblikovan v plato in se imenuje Grad. Na južni strani platoja je izrazit skalni rob, ki prehaja v ravnico, močno preoblikovano zaradi kmetijske rabe. Ocenjena površina domnevno naselbinskega areala je pribl. 0,9 ha.
Koordinate: 400140, 106590, n. v. 574 m.
Raziskave: l. 1989 so bili s sondiranjem ZVKDS OE NG na vrhnjem platoju odkriti kulturna plast in ostanki stavbe s suhimi zidovi, v njenem zasutju pa lončenina iz rimske dobe. Sondi na južnem delu nista potrdili domnevnega obzidja, so pa bile v premešanih plasteh najdene rimskodobna in prazgodovinska lončenina ter bronasta fibula in zapestnica. Pozneje so bili na pobočjih naključno odkriti še drugi bronasti predmeti iz več dob (zapestnica, del srpa in fibule, kosi pločevine, 2 novca).
Najdbe: iz halštatske dobe so bronasta certoška fibula XIII. vrste in odlomki lončenine.
Hrani: začasno ZVKDS OE NG.
Datacija: pozna bronasta doba (srp), mlajše halštatsko obdobje – Sv. Lucija IIb (certoška fibula), pozno latensko obdobje – LT D (lok fibule srednjelatenske sheme), rimska doba (večina keramičnih najdb).
Objava: Osmuk 1990, 163–164, sl. 27; Osmuk 1992, 243–244; Gerbec, Vinazza 2018, 86–88, t. 1: 8; Gerbec 2018, 67, sl. 7.

51

Deskle – Gradišče, neutrjeno naselje (?)
Lega: na zahodnem robu Banjške planote se jugovzhodno od vasi Deskle, na levem bregu Soče, dviguje hrib Gradišče z ozkim in strmim vrhom. Njegova pobočja se spuščajo v dolino potoka Gomišček na jugu, ki se ob zahodnem vznožju steka v potok Rohot, ta pa v reko Sočo. Na jugozahodnem pobočju je nekaj teras in sedlo, utrdbenih struktur pa ni opaziti. Ocenjena površina domnevnega naselbinskega areala je pribl. 0,5 ha.
Koordinate: 394300, 101450, n. v. 246 m.
Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; pri topografskih ogledih Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, l. 2007, je bilo pod Gradiščem na terasi z ledinskim imenom Gomila odkritih nekaj frag. domnevno naselbinske keramike iz pozne bronaste in železne dobe ter kosi žlindre.
Najdbe: lončenina, žlindra.
Hrani: GMNG.
Datacija: pozna bronasta doba, železna doba.
Objava: Svoljšak 1967, 82; Vinazza 2009, 48; Gerbec 2018, 69.

52

Grgar – Grašišče, delno utrjeno naselje
Lega: na vzpetini na severozahodnem robu Grgarske kotline, z vodotoki Slatne ob vznožju, je na vzhodnem delu viden izrazit okop, pobočja na jugu, vzhodu in severu so terasirana. Ocenjena površina naselbinskega areala je 1,7 ha.
Koordinate: 397260, 96450, n. v. 351 m.
Raziskave: l. 2005 je ob gradbenih posegih ZVKDS OE NG izvedel zaščitna izkopavanja. Odkriti so bili stavbni ostanki suhozidne gradnje ter obzidje, široko 1,8 do 2 m in ohranjeno do višine 0,8 m, ki je imelo zunanjo in notranjo fronto zloženo iz večjih kamnov lomljencev, polnilo pa iz nametanih kamnov. K obzidju so bili dodani prečno na pobočje grajeni podporni zidovi, odkrita sta bila tudi jarek in prazgodovinska kulturna plast/nasutje, ki je radiokarbonsko datirana v starejšo železno dobo (8.–5. st. pr. n. št.).
Najdbe: bronasta igla z uvito glavico, lončenina, vijčki, kamniti odbitki, del žrmelj, živalske kosti.
Hrani: začasno ZVKDS OE NG.
Datacija: pozna bronasta doba, halštatska doba, rimska doba.
Objava: Osmuk 1979, 273; Bratina 2006, 47–49; Bratina 2009b; Gerbec 2018, 70, sl. 12; glej še prispevek P. Bratina v tej publikaciji.

53

Nova Gorica – Sv. Katarina (Kekec), delno utrjeno naselje
Lega: na stičišču Soške in Vipavske doline ter Čepovanskega dola se nad Sočo na zahodu in njenima pritokoma na severu in jugovzhodu, dviga vzpetina s kopastim vrhom, ki na zahodni in južni strani prehaja v strma pobočja, na severni strani, kjer je dostop najlažji, pa poteka izrazit okop. V notranjosti so opazne naselbinske terase. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 1 ha.
Koordinate: 396570, 92560, n. v. 327 m.
Raziskave: l. 1971 in 1976 je GMNG izvedel sondiranja na zahodnem delu obrambnega nasipa. Manjše zaščitne posege ob gradnji so opravili GMNG l. 1984 in l. 1991 ZVKDS OE NG, l. 1999 pa še NMS. Ugotovljenih je bilo več faz utrjevanja. Prazgodovinsko obzidje je ohranjeno do višine pribl. 1 m in je merilo v širino pribl. 3 m. Po najdbah iz plasti, ki so povezane z obzidjem, je bilo to zgrajeno v mlajši/pozni bronasti dobi ter ponovno utrjeno v starejši železni dobi. Na njegovih ruševinah je bil postavljen ožji (pribl. 1,4 m) zid iz lomljencev in vezan z malto, ohranjen do višine 0,5 m, odkrit je bil tudi del stolpa, nekaj najdb pa je iz zgodnjega srednjega veka.
Najdbe: iz halštatske dobe so lončenina, omet, koščen držaj, trije medsebojno povezani obročki (dva bronasta in en železen) ter železna paličasta predmeta.

Hrani: GMNG.
Datacija: mlajša/pozna bronasta doba, halštatska doba, rimska doba, zgodnji srednji vek.
Objava: Svoljšak 1990, sl. 2 in 3; Osmuk 1992, 259; Svoljšak 2005.

54
Trnovo – Kamni breg, posamična najdba
Lega: na zahodnem delu Trnovskega gozda je bila na pobočju kopaste vzpetine Kamni breg z ozkim grebenom, ki poteka v smeri SZ–JV, naključno najdena železna sekira.
Koordinate: 404700, 94275, n. v. 916 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin l. 1994.
Najdbe: železna sekira z dvostranskimi plavutmi (*t. 3:* 9).
Hrani: GMNG.
Datacija: halštatska ali latenska doba.
Objava: Mlinar, Žbona Trkman 2008, 13–14, t. 1: 6.

55
Gorenja Trebuša – Obenčel, posamična najdba
Lega: na severozahodnem bregu hriba Obenčel, med vodotokoma Trebuščica in Jelenk, je bila naključno odkrita bronasta fibula.
Koordinate: 412293, 98100, n. v. 880 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin okoli l. 2010.
Najdbe: bronasta certoška fibula vrste Xb (*t. 2:* 12).
Hrani: najditelj Primož Kos, Prapetno.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc).
Objava: -

56
Dolenja Trebuša – Sovodenj, posamična najdba
Lega: na ravnini severno od grička ob sotočju Trebuščice v Idrijco je bila naključno odkrita železa sekira.
Koordinate: 410596, 106362, n. v. 186 m.
Raziskave: odkritje z detektorjem kovin okoli l. 2010, najditelj Martin Levpušček s Seniškega brega.
Najdba: železna sekira z dvostranskimi plavutmi (*t. 3:* 10).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko ali pozno latensko obdobje.
Objava: -

57
Pečine – Vrh gradu, delno utrjeno naselje, kultno mesto
Lega: na JZ robu Šentviške planote se nad dolino reke Idrijce in grapo njenega hudourniškega pritoka Kostanjevica dviga skalni greben. Na obeh straneh ozkega podolgovatega grebena, usmerjenega SZ–JV, sta vidni terasi in na vzhodnem delu okop. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 0,5 ha.
Koordinate: 408890, 109310, n. v. 588 m.
Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; najdbe s tega območja so bile odkrite z detektorjem kovin, njihov značaj pa kaže na kultno mesto. Marchesetti omenja nekje z območja Pečin najdbo trortaste fibule.
Najdbe: iz halštatske dobe sta bronasta trikotna obeska, polovica kroglastega votlega obeska, del kultne palice in nogi certoških fibul.
Hrani: TMT in NMS.
Datacija: pozna bronasta doba, mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c), srednje/pozno latensko obdobje (LT C/D), rimska doba.
Objava: Marchesetti, 1886, 142, op. 16.; Božič 2011, 265–266, sl. 6.23; Mlinar et al. 2018, 24–26, sl. 3, 19, 20, kat. št. 32–37.

58
Idrija pri Bači – Na Robu, plano grobišče
Lega: eponimno grobišče mlajšeželeznodobne idrijske kulturne skupine se je razprostiralo na rečni terasi na desnem bregu Idrijce, blizu njenega pritoka Mlaka na jugovzhodnem robu vasi Idrija pri Bači.
Koordinate: 406180, 111030, n. v. 172 m.
Raziskave: naključnemu odkritju v 70. letih 19. stoletja je sledilo l. 1886/87 izkopavanje J. Szombathyja za dunajski muzej.
Najdbe: 45 žganih grobov in 2 skeletna, iz starejše železne dobe je 16 grobov.
Hrani: NHMW.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c), latenska doba (LT B2–LT D), rimska doba.
Objava: Guštin 1991.

59
Ponikve – Kračice, posamična najdba
Lega: na grebenu nad Idrijo pri Bači, ki se spušča v zahodni smeri z Vrha Kračic proti Idrijci in njenima pritokoma, je bila na kolovozu naključno najdena steklena jagoda.
Koordinate: 407720, 111400, n. v. 640 m.
Raziskave: naključno odkritje l. 2017, najditelj Nejc Maver s Ponikev.
Najdba: rumena steklena jagoda z modro-belimi očesci (*t. 1:* 17).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c)?
Objava: Mlinar et al. 2018, 29, kat. št. 39.

60
Kneža – Grebljica, posamična najdba
Lega: ob severnem vznožju Šentviške planote, na levem bregu Bače, nasproti Kneže, je bil v profilu lovske steze naključno najden del bronaste fibule.
Koordinate: pribl. 409603, 113192, n. v. 271 m.
Raziskave: naključno odkritje okoli l. 2000, najditelj Primož Lapanja s Slapa ob Idrijci.
Najdba: frag. loka in igle bronaste certoške fibule XIb (*t. 2:* 9).
Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c).
Objava: -

61
Gorski vrh – Jerovca, plano grobišče
Lega: grobišče je bilo odkrito v zračni razdalji okoli 2 km severozahodno od Šentviške Gore, v manjši globeli med vzpetinama Dobje (kjer se domneva pripadajoča naselbina) in Vrh ruta, južno od domačij v Jerovci.
Koordinate: 411902, 110445, n. v. 790 m.
Raziskave: po naključnem odkritju l. 2007 pri topografskem ogledu s strojem narejenega vseka, so bila izvedena zaščitna izkopavanja poškodovanih grobov v sodelovanju ZVKDS OE NG in TMT.
Najdbe: 22 žganih grobov, od teh je bil en žarni, 4 niso imeli pridatkov, 4 pa niso bili izkopani.

Hrani: TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa–IIc).
Objava: Laharnar, Mlinar 2013.

62

Šentviška Gora – Berlotov rob, delno utrjeno naselje (?), kultno mesto
Lega: severozahodno od vasi Polje so na kopasti vzpetini, razbrazdani s skalami, škrapljami in brezni, vidne umetne poravnave in terase z domnevnimi ostanki stavb ter ruševine obzidja. Ocenjena površina domnevnega naselbinskega areala je 0,2 ha.
Koordinate: 411970, 108683, n. v. 730 m.
Raziskave: okoli l. 1840 je bil najden bronast kipec Izide (danes izgubljen); druge kovinske najdbe so bile odkrite z nepooblaščenimi posegi z detektorjem kovin, največ okoli l. 2000, nekaj jih je bilo rešenih ob gozdarskih delih l. 2008.
Najdbe: med pribl. 120 posamičnimi najdbami so iz halštatske dobe antropo-ornitomorfni in pločevinast trikotni obesek, trortasta in čolničasta fibula s ptičjima figuricama, živalska figurica, frag. bronaste situle z votivnim napisom. Tudi značaj najdb iz latenske in rimske dobe govori v prid domnevi o kultnem mestu.
Hrani: NMS in TMT.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa–IIc), latenska doba, rimska doba.
Objava: Laharnar, Turk 2017, 167, sl. 164, 189, 191, 193, 196; Mlinar et al. 2018, 17–19, 38–42, sl. 11, kat. št. 28–31, 37; Laharnar 2018b, 367–372, sl. 3: 1,2,5.

63

Šentviška Gora – Lipce / Prevala, plano grobišče
Lega: grobišče naj bi se raztezalo na ledini Lipce v močno zakraselem svetu zahodno od ceste med vasema Polje in Šentviška Gora; posamične najdbe so znane tudi vzhodno od ceste na ledini Prevala.
Koordinate: 412650, 108540, n. v. 605 m.
Raziskave: okoli l. 1900 je ing. R. Mahnič izkopal 9 žganih grobov, med pridatki naj bi bili lončenina, bronasta situla, fibule in železni ostanki. L. 1962 je TMT pridobil frag. štirih steklenih jagod, ki so bile najdene na njivi na Prevali.
Najdbe: iz halštatske dobe je domnevno rumena steklena jagoda z modro-belimi očesci, preostale tri, iz rumenega stekla s spiralnimi modro-belimi očesci, pa so opredeljene v latensko dobo.
Hrani: TMT (steklene jagode); najdbe iz l. 1900 odkritih grobov niso ohranjene.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje? (Sv. Lucija IIb/c?), latenska doba?
Objave: Mlinar 2006b; Mlinar et al. 2018, 15–17, kat. št. 8–11; Laharnar 2018b, 372–374.

64

Daber – Na Dobcu (Ajdovski britof), plano grobišče
Lega: grobišče je bilo odkrito na rahlo dvignjeni terasi ob severnem vznožju razvlečenega grebena Arbišče, med vasema Daber in Zakraj.
Koordinate: 413755, 108405, n. v. 656 m.
Raziskave: l. 1890 je C. Marchesetti izvedel izkopavanja za tržaški muzej.
Najdbe: 19 žganih grobov, med pridatki so fibule (trortasti, kačasta, trakasta, certoški X. in XIII. vrste, živalska zgodnjelatenske sheme), bronast prstan, trakasta in spiralna zapestnica, železna uhata sekira ter modra steklena jagoda z rumeno spiralo, ki je verjetno iz latenske dobe.
Hrani: CMATS.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa–IIc), latenska doba (steklena jagoda).
Objava: Mlinar et al. 2018, 12–13, 36–37, kat. št. 13–25; Laharnar 2018b, 372–374.

65

Police – Pri cierki (pri cerkvi Marijinega rojstva), naselje (?), plani grobovi (?)
Lega: visoko nad desnim bregom Idrijce leži ravnica z vasjo Police, ki jo omejujejo strma pobočja na zahodu, vzhodu in jugu, kjer se spuščajo proti Idrijci med pritokoma Snoviška grapa in Poličanka. Na jugozahodnem robu Poliškega polja stoji cerkvica Marijinega rojstva, kjer so bile ob zemeljskih delih naključno odkrite naselbinske najdbe, ustno izročilo pa govori o loncih s pepelom.
Koordinate: 415731, 109414, n. v. 531 m.
Raziskave: l. 2003 je Stanko Flego iz Trsta pri gradbenem izkopu ob cerkvi našel v prekopani zemlji predmete iz železne dobe, ki kažejo na naselbino. Različni iskalci z detektorji kovin, med njimi zbiratelj Jože Golja, so našli še nekaj kovinskih predmetov. V ustnem izročilu se je ohranila tudi pripoved o loncih s pepelom, odkritih ob cerkvenem zidu na območju današnjega pokopališča.
Najdbe: frag. keramičnega svitka, brusnega kamna in žrmelj, dva bronasta obročka z bradavičastimi izrastki.
Hrani: NMS.
Datacija: obročka sodita v mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIa/b).
Objava: Svoljšak 1984b, 288–289; Flego 2005, 23–34.

66

Reka – Grad, neutrjeno naselje (?)
Lega: na ozkem skalnatem grebenu, ki se strmo spušča v okljuk Idrijce pri vasi Reka, med njenima pritokoma Poličanka in Kozarska, so bile naključno odkrite najdbe iz več dob. Na grebenu je bivalnega prostora zelo malo, na južnem delu so vidne manjše izravnave oziroma terase. Ob njegovem jugovzhodnem vznožju je bilo onkraj potoka Kozarska v 19. stoletju odkrito grobišče iz mlajše železne dobe.
Koordinate: 416465, 108915, n. v. 346 m.
Raziskave: arheoloških raziskav na samem grebenu še ni bilo; posamične najdbe s tega območja so bile odkrite z detektorjem kovin v 80. in 90. letih 20. stoletja.
Najdbe: iz halštatske dobe je trikotni obesek iz dvojne pločevine, morda tudi košček trakaste pločevine, okrašen s tangencialno povezanimi krožci s piko in nizoma pik ob robu.
Hrani: NMS.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c), pozno latensko obdobje (LT D), rimska doba.
Objava: Osmuk 1982; Guštin 1991, 25–27; Svoljšak 1994–1995, t. 4: 23; Božič 1999b, 71–75, sl. 3: 18.

67

Dolenje Ravne – Gastabil, depo, posamična najdba

Lega: na vrhu grebena, ki poteka v smeri SV– JZ in se strmo spušča v sotesko Cerknice do sotočja z Idrijco, na zahodu pa v grapo pritoka Idrijce, je bil v bližini kolovoza naključno odkrit prazgodovinski depo razlomljenih kovinskih predmetov ter v neposredni bližini še fibula iz rimske dobe. Pribl. 320 m proti SV sta bili najdeni živalska fibula zgodnjelatenske sheme in omega fibula iz rimske dobe, okoli 300 m proti JZ pa fibula iz pozne rimske dobe.

Koordinate: 419428, 108381, n. v. 616 m.

Raziskave: po nestrokovnem posegu z detektorjem kovin je l. 2007 sledila preverba lokacije, izvedena v sodelovanju ZVKDS OE NG in TMT, ob tem so bili odkriti frag. prazgodovinske lončenine.

Najdbe: iz halštatske dobe sta živalska fibula zgodnjelatenske sheme in depo bronastih surovcev in ingotov (uhate sekire, paličasti in ploščati ingoti).

Hrani: NMS.

Datacija: lončenina bi po nekaterih značilnostih lahko bila že iz bronaste dobe, najdbe domnevnega depoja imajo širok časovni razpon (Sv. Lucija Ia–IIa), živalska fibula je iz mlajšega halštatskega obdobja (Sv. Lucija IIc), preostale kovinske najdbe pa iz rimske dobe.

Objava: Nanut 2018, sl. 2; 3: 1; t. 1.

68

Cerkno – Gradišče, deloma utrjeno naselje, kultno mesto (?)

Lega: vzpetina Gradišče se pne severno nad rečico Cerknico z manjšima pritokoma Zajegrščica in Zapoška ob njenem vzhodnem in zahodnem vznožju in je na vrhu izoblikovana v ozek plato, razpotegnjen v smeri S–J. Na severnem delu, kjer prehaja v sedlo, je viden okop, preostala pobočja so strmejša in terasirana. Površina domnevnega naselbinskega areala je pribl. 0,5 ha.

Koordinate: 421796, 110016, n. v. 450 m.

Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; najdbe s tega območja so bile odkrite v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja z detektorjem kovin.

Najdbe: iz halštatske dobe so bili na spodnji terasi na različnih koncih najdeni trije bronasti trikotni votli obeski, košaričast obesek s koničnim dnom in železna sulična ost ter živalska fibula zgodnjelatenske sheme.

Hrani: NMS.

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c), latenska doba (LT B2 in LT D), rimska doba.

Objava: Istenič 2015a, 43–49, sl. 7; t. 1: 1–6; Mlinar 2016, sl. 2; 3: 1; Mlinar 2018, 56.

69

Novaki – Mali Njivč, neutrjeno naselje (?)

Lega: na zahodnem robu hribovja, ki se razteza med rečico Cerkniščico na jugu ter njenima pritokoma Čerinščico na zahodu in Črno na vzhodu, izstopa med Gorenjimi in Dolenjimi Novaki ozek podolgovat vrh Mali njivč, razpotegnjen v smeri S–J, s skalnatimi prepadnimi pobočji. Na samem vrhu je vidnih nekaj manjših izravnav oziroma teras, kjer so bile odkrite kovinske najdbe iz več dob. Ocenjena površina domnevnega naselja je pribl. 0,5 ha.

Koordinate: 425380, 112915, n. v. 758 m.

Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; na dveh terasah v osrednjem delu vrha so bile z detektorjem kovin odkrite posamične najdbe, med njimi železni surovci, kosi orožja in orodja ter deli oprav pa tudi novci.

Najdbe: iz halštatske dobe sta bronasta certoška fibula X. vrste in verjetno tudi železna sulična ost.

Hrani: NMS.

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIc), pozno latensko obdobje (LT D), rimska doba, pozna antika, zgodnji srednji vek.

Objava: Istenič 2015b, 365–377, sl. 5; t. 1: 1,10; 3: 36; Mlinar 2018, 56–57.

70

Železniki – Štalca, delno utrjeno naselje

Lega: nad Selško Soro se med njenima pritokoma Češnjico na zahodu in Selnico na vzhodu dviga hrib Štalca, z razpotegnjenim vrhom v smeri SV–JZ. Na njegovem jugovzhodnem pobočju so vidne številne terase, na zahodnem delu pa nasip in jarki. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 9 ha.

Koordinate: 436702, 120983, n. v. 639 m.

Raziskave: z arheološkimi testnimi sondami so bile l. 2015 ugotovljene naselbinske in utrdbene strukture ter ostanki metalurške dejavnosti.

Najdbe: frag. lončenine in svitkov, kamnita utež in brus, kosi železove rude in žlindre, železno sulično kopito.

Hrani: Loški muzej Škofja Loka.

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija II).

Objava: Bogataj et al. 2016; Grahek 2018b, 264–270, sl. 2–4; Mlinar 2018, 58.

71

Žiri – Žirk, utrjeno naselje (?), posamične najdbe

Lega: na hribu Žirk nad sotočjem Poljanske Sore in Osojnice pri Žireh so na južnem pobočju kopastega vrha vidne terase in okopi. Na njem so bile naključno odkrite kovinske najdbe iz različnih dob. Ocenjena površina domnevnega naselbinskega areala je pribl. 1 ha.

Koordinate: 430710, 100405, n. v. 663 m.

Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; posamične najdbe s tega območja je z detektorjem kovin odkril Jože Golja iz Trebenč v 90. letih prejšnjega in začetku 21. stoletja.

Najdbe: fibule iz starejše in mlajše železne dobe ter rimske dobe.

Hrani: Loški muzej Škofja Loka, NMS, Muzejsko društvo Žiri.

Datacija: živalska fibula zgodnjelatenske sheme je iz mlajšega halštatskega obdobja (Sv. Lucija IIc), druge so iz latenske in rimske dobe.

Objava: Mlinar 2018, 57; Nanut 2021, sl. 2: 1.

72

a. **Godovič – Jelenšek**, utrjeno naselje

Lega: na vzhodnem delu ploskega grebena so na vrhu Jelenšek dobro vidne obrambne in naselbinske strukture. Ocenjena površina naselbinskega areala je pribl. 0,8 ha.

Koordinate: 430470, 91510, n. v. 817 m.

Raziskave: arheoloških raziskav še ni bilo; naselje pa je verjetno sočasno z grobiščem, odkritim v njegovi neposredni bližini.

Najdbe: -

Hrani: -

Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c)?
Objava: Bratina 1994; Mlinar 2018, 57, sl. 8; Laharnar, Turk 2017, sl. 140, 141; glej še prispevek Bratina, Laharnar, Svoljšak v tej publikaciji.

b. **Godovič – Jelenšek**, plano grobišče
Lega: grobišče se je raztezalo na sedlu severno od gradišča.
Koordinate: 430533, 91657, n. v. 795 m.
Raziskave: po naključnih odkritjih l. 1993 z detektorjem kovin so še istega leta sledila arheološka izkopavanja NMS in ZVKDS OE NG.
Najdbe: 37 žganih grobov.
Hrani: NMS.
Datacija: mlajše halštatsko obdobje (Sv. Lucija IIb/c).
Objava: Bratina 1994–1995, 146; Svoljšak 1994–1995, 253; glej še prispevek Bratina, Laharnar, Svoljšak v tej publikaciji.

ANDRIČ et al. 2020 = M. Andrič, P. Sabatier, W. Rapuc, N. Ogrinc, M. Dolenec, F. Arnaud, U. von Grafenstein, A. Šmuc 2020, Vpliv človekovih aktivnosti (paša, poljedelstvo, rudarjenje) in klimatskih nihanj na rastlinstvo v povodju Bohinjskega jezera v zadnjih 6600 letih (The impact of 6600 years of human activitity (grazing, agriculture, mining) and climate change on the vegetation in the Lake Bohinj catchment area. – V: *Življenje v Alpah. Življenje v Alpah nekoč in danes – od prve obljudenosti visokogorskega sveta pred več tisoč leti do trajnostnega razvoja turizma danes,* Zbornik posveta 6. oktobra 2017 v Stari Fužini v Bohinju, 73–80.

BAŠ, F. 1955, Organizacija spomeniškega varstva v slovenski preteklosti. – *Varstvo spomenikov* 5, 13–37.

BERGONZI, G., A. BOIARDI, P. PASCUCCI, R. T. RENZI 1981, Corredi funebri e gruppi sociali ad Este e S. Lucia. – V: R. Peroni (ur.), *Necropoli e usi funerari nell'età del ferro,* Archeologia: materiali e problemi 5, Bari.

BOGATAJ et al. 2016 = F. Bogataj, L. Grahek, I. M. Hrovatin, R. Masaryk 2016, Pred 2.500 leti so na Štalci že kovali železo. – *Železne niti* 13, 88–96.

BOIARDI, A. 1983, S. Lucia – la necropoli. Cronologia e rito. – V: *Preistoria del Caput Adriae*. Catalogo di mostra, 164–166, Udine.

BOIARDI, A. 1984, Corredi complessi a S. Lucia el VI e V secolo. – V: L. Ruaro Loseri, E. Montagnari Kokelj (ur.) 1984, *Preistoria del Caput Adriae.* Atti del convegno internazionale, Trieste, 19–20 novembre 1983, 91–96, Udine.

BOŽIČ, D. 1999a, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit Jahr 1964 / Raziskovanje latenske dobe na Slovenskem po letu 1964. – *Arheološki vestnik* 50, 189–213.

BOŽIČ, D. 1999b, Tre insediamenti minori del gruppo protostorico di Idrija pri Bači dell'Isontino. – V: S. Santoro (ur.), *Studio e conservazione degli insediamenti minori romani in area alpina,* Studi e Scavi 8, 71–79.

BOŽIČ, D. 2011, Prazgodovinske najdbe s Tonovcovega gradu in železnodobna kultna mesta v Posočju / Prehistoric finds from Tonovcov grad and Iron Age cult places in Posočje. – V: Z. Modrijan, T. Milavec, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Najdbe / Late Antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Finds*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 24, 239–77. [DOI: https://doi.org/10.3986/9789612545871]

BRATINA, P. 1994, Jelenšek nad Godovičem – prazgodovinska naselbina z nekropolo. – *Idrijski razgledi* 39, 109–110.

BRATINA, P. 1994–1995, Godovič. – *Varstvo spomenikov* 36, 146.

BRATINA, P. 2001, Golo Brdo; Robič, Sv. Volar. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 38, 28–30; 110.

BRATINA, P. 2006, Grgar – Gradišče Grašišče. – *Varstvo spomenikov* 42, 47–49.

BRATINA, P. 2009a, Golo Brdo. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 45, 63–64.

BRATINA, P. 2009b, Grgar – Grašišče, utrjeno železnodobno gradišče. – *Grgarski zbornik,* 21–27, Grgar.

BRATINA, P. 2009−2010, Nova arheološka odkritja v Vipavski dolini. – *Goriški letnik* 33–34/I, 155–180.

BRIŠNIK, D., M. KAJZER 2019, Pravno varstvo arheološke dediščine in njegovo izvajanje. – V: *Arheološka dediščina Slovenije od osamosvojitve. Varovanje in prezentacija,* Razprave 1. razreda SAZU 38, 35–47.

CIGLENEČKI, S., Z. MODRIJAN, T. MILAVEC 2011, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Naselbinski ostanki in interpretacija / Late Antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Settlement remains and interpretation.* – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 23. [DOI: https://doi.org/10.3986/9789612545840].

CULIBERG, M. 2020, Arheobotanične raziskave na izbranih najdiščih posoške železnodobne skupnosti / Archaeobotanical evidence from select sites of the Posočje Iron Age community. – V: M. Mlinar, *Most na Soči. Arheološke raziskave v letih 2000–2016 na levem bregu Idrijce / The 2000–2016 archaeological investigations on the left bank of the Idrijca,* Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 43, 243–260. [DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504887].

ČREŠNAR, M., M. VINAZZA (ur.) 2018, *Srečanja in vplivi v raziskovanju bronaste in železne dobe na Slovenskem. Zbornik prispevkov v čast Bibi Teržan*. – Ljubljana. [DOI: https://doi.org/10.4312/9789610600855].

DULAR, J. 2018, Kronološka slika železnodobne naselbine Most na Soči / Chronology of the Iron Age settlement at Most na Soči. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 147–166.

DULAR, J., S. TECCO HVALA (ur.) 2018, *Železnodobno naselje Most na Soči. Razprave / The Iron Age Settlement at Most a Soči. Treatises.* – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 34. [DOI: https://doi.org/10.3986/9789610501091].

DULAR, J., S. TECCO HVALA 2018, Most na Soči v železni dobi / Most na Soči in the Iron Age. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 9–145.

FABEC, T., M. VINAZZA 2010, Kobarid – prazgodovinska in rimskodobna naselbina Gradič. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 46, 108–109.

FLEGO, S. 2005, Prazgodovinska naselbina na Poliškem polju?. – *Idrijski razgledi* 2005/1, 23–34.

FORLATI TAMARO, B. 1930, S. Lucia di Tolmino. Nuovi ritrovamenti nella necropoli preistorica. – *Notizie degli scavi di antichità 1930*, 419–428, Roma.

GABROVEC, S. 1958–1959, Dunaj pri Jereki. – *Varstvo spomenikov* 7, 323–325.

GABROVEC, S. 1964–1965, Halštatska kultura v Sloveniji (Die Hallstattkultur Sloweniens). – *Arheološki vestnik* 15–16, 21–63.

GABROVEC, S. 1966a, Zagorje v prazgodovini (Zagorje in der Vorgeschichte). – *Arheološki vestnik* 17, 19–50.

GABROVEC, S. 1966b, Latensko obdobje na Gorenjskem (Die Latènezeit in Oberkrain). – *Arheološki vestnik* 17, 243–270.

GABROVEC, S. 1974, Halštatske nekropole v Bohinju (Die Hallstattnekropolen in Bohinj). – *Arheološki vestnik* 25, 287–318.

GABROVEC, S. 1976, Železnodobna nekropola v Kobaridu. – *Goriški letnik* 3, 44–64.

GABROVEC, S. 1987, Svetolucijska grupa. – V / In: A. Benac (ur. / ed.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 5. *Željezno doba,* 120–150, Sarajevo.

GABROVEC, S. 1999, 50 Jahre Archäologie der älteren Eisenzeit in Slowenien / 50 let arheologije starejše železne dobe v Sloveniji. – *Arheološki vestnik* 50, 145–188.

GABROVEC, S., D. SVOLJŠAK 1983, *Most na Soči (S. Lucia)* 1. *Zgodovina raziskovanj in topografija / Storia delle ricerche e topografia.* – Katalogi in monografije 22.

GERBEC, T. 2018, Banjška planota in Kanalski Kolovrat v bronasti in železni dobi. – V: *Gradišča v zahodni in osrednji Sloveniji. Zbornik s posvetovanja o gradiščih, Pivka, 24. maja 2017,* 63–75, Gorjansko.

GERBEC, T. 2021, Arheološka dediščina Kanalskega Kolovrata. – *Goriški letnik* 45, 127–151.

GERBEC, T., M. MLINAR 2011, Najdbe iz reke Soče in njenih pritokov. – V: *Arheologija danes* 2011/1, 7–9.

GERBEC, T., M. MLINAR 2013–2014, Arheološke novice – Podbela, Zatolmin. – *Goriški letnik* 37–38 (2015), 393, 413–414.

GERBEC, T., M. VINAZZA 2018, Arheološka podoba zahodne Banjške planote. – V: D. Zuljan Kumar, M. Perkon Kofol (ur.), *Zahodna Banjška planota skozi čas: o geografiji in botaniki, arheologiji, stavbarstvu cerkvà, zgodovini, ljudeh in etnološki dediščini ter jeziku zahodne Banjške planote,* 75–113, Koper.

GRAHEK, L. 2018a, Naselbinska keramika z Mosta na Soči / Pottery from settlement at Most na Soči. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 249–306.

GRAHEK, L. 2018b, Prispevek k poznavanju Selške doline v (starejši) železni dobi (A contribution to the study of the valley of the Selška dolina in the (Early) Iron Age). – V: Črešnar, Vinazza (ur.) 2018, 263–274.

GRÖMER et al. 2018 = K. Grömer, K. Kostajnšek, T. Tolar, G. Pajagič Bregar 2018, Tekstilna najdba iz železnodobne naselbine Most na Soči: konservacija, analiza, primerjava / Textile find from the Iron Age settlement at Most na Soči: conservation, analysis and comparisons. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 453–465.

GUŠTIN, M. 1979, *Notranjska. K začetkom železne dobe na severnem Jadranu / Zu den Anfängen der Eisenzeit an der nördlichen Adria.* – Katalogi in monografije 17.

GUŠTIN, M. 1991, *Posočje in der Jüngeren Eisenzeit / Posočje v mlajši železni dobi.* – Katalogi in monografije 27.

GUŠTIN, M., D. BOŽIČ 2021, Bogovom vojne. Depoji orožja starejše železne dobe v zaledju Caput Adriae / Agli dei della guerra. Ripogtigli di armi della prima eta del ferro nell'entroterra del Caput Adriae. – *Arheološki vestnik* 72, 479–508. [DOI: https://doi.org/10.3986/AV.72.16].

HORVAT, J. 2015–2016, Tolminske Ravne, Tolmin, Pod zelenim Vrhom. – *Goriški letnik* 39–40, 305–306.

HORVAT, J. 2018, Statuettes from Ravelnik near Bovec in the Soča Valley (Slovenia). – V: A Bouet, C. Petit-Aupert (ur.), *Bibere, ridere, gaudere, studere, hoc est uiuere. Hommages à Francis Tassaux,* Mémoire 53, 337–351, Bordeaux.

HORVAT, J. 2019, Inhabiting the high mountains of the south-eastern Alps. Slovenia. – *Forschungsberichte der ANISA für das Internet* 1 (ANISA FB 1, 2019).

HORVAT, J. 2020, Arheološke sledi v slovenskem visokogorju. – V: *Življenje v Alpah: življenje v Alpah nekoč in danes – od prve obljudenosti visokogorskega sveta pred več tisoč leti do trajnostnega razvoja turizma danes,* 11–25, Bohinjska Bistrica, Stara Fužina.

ISTENIČ, J. 2015a, Traces of Octavian's military activities at Gradišče in Cerkno and Vrh gradu near Pečine / Sledovi Oktavijanovega vojaškega delovanja na Gradišču v Cerknem in Vrh gradu pri Pečinah. – V: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur.), *Evidence of the Roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem,* Katalogi in monografije 41, 43–60.

ISTENIČ, J. 2015b, Mali njivč above Novaki / Mali njivč nad Novaki. – V: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur.), *Evidence of the Roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem,* Katalogi in monografije 41, 365–384.

ISTENIČ, J. 2018, Roman bronze helmets from the Republican period and the Early Principate in Slovenia / Rimske bronaste čelade republikanske dobe in zgodnjega principata v Sloveniji. – *Arheološki vestnik* 69, 277–334.

JOSIPOVIČ, D., A. GASPARI, A. MIŠKEC 2012, Arheološko najdišče pri cerkvi sv. Janeza Krstnika v Bohinju. – V: A. Gaspari, M. Erič (ur.), *Potopljena preteklost: arheologija vodnih okolij in raziskave podvodne arheologije v Sloveniji, Zbornik ob 128-letnici Dežmanovih raziskav Ljubljanice na Vrhniki (1884–2012),* Radovljica.

KLAVORA, F. 2003, *Kdo dal podobo je Bovškemu. O zgodovini, cesti in naseljih na Bovškem.* – Tolmin.

KNAVS, M., M. MLINAR 2005, Bronastodobna lončenina iz Turjeve jame v dolini Nadiže (Bronze Age pottery from Turjeva jama in the Nadiža Valley). – *Arheološki vestnik* 56, 59–72.

KNAVS, M., M. MLINAR 2006, Robič – arheološko najdišče sv. Volar. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39–41 (2000–2004), 169–170.

KNAVS, M., M. MLINAR, 2007, Kobarid. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 43, 84.

KNIFIC et al. 2021 = T. Knific, B. Laharnar, M. Mlinar, M. Turk 2021, *V deželici Simona Rutarja. Arheologija podkrnskega prostora*. Katalog razstave. – Tolmin.

KOS, P. 1973, Koritnica ob Bači. – *Arheološki vestnik* 24, 848–873.

KOS, P., B. ŽBONA TRKMAN 2009, A hoard of Roman Republican and Norican coins from the vicinity of Kobarid / Zakladna najdba rimskih republikanskih in noriških novcev iz okolice Kobarida. – *Arheološki vestnik* 60, 271–282.

KRUH, A. 2012, Razvoj arheološkega oddelka. – *Goriški letnik* 36, 115–151.

LAHARNAR, B. 2018a, Kovinske in steklene najdbe ter kamniti kalupi iz železnodobne naselbine na Mostu na Soči / Metal finds, glass finds and stone moulds from the Iron Age settlement at Most na Soči. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 95–247.

LAHARNAR, B. 2018b, V zaledju Svete Lucije. Prispevek k arheološki topografiji Šentviške planote (In the hinterland of Sv. Lucija. A contribution to the archaeological topography of Šentviška planota). – V: Črešnar, Vinazza (ur.) 2018, 367–378.

LAHARNAR, B., M. MLINAR 2013, Železnodobno grobišče v Jerovci na Šentviški planoti. – *Goriški letnik* 35 (2011), 9–32.

LAHARNAR, B., M. MLINAR 2014, Prazgodovinski srebrni daritveni ploščici s Šentviške planote. – *Keria: studia Latina et Graeca* 16/1, 9–20.

LAHARNAR, B., P. TURK 2017, *Železnodobne zgodbe s stičišča svetov.* – Ljubljana.

LAHARNAR, B., P. TURK 2018, *Iron Age stories from the crossroads.* – Ljubljana.

LAHARNAR, B., M. MLINAR 2019, A La Tène grave from Srpenica: new evidence of Early Latènisation of the Posočje region in northwestern Slovenia. – V: H. Baitinger, M. Schönfelder (ur.), *Hallstatt und Italien. Festschrift für Markus Egg,* Römisch-Germanisches Zentralmuseum Monographien, 154, 645–658.

LAHARNAR, B., B. ŠTULAR, M. MLINAR 2015, Gradič above Kobarid – A Late Republican fortified emporium? / Gradič nad Kobaridom – poznorepublikanski utrjeni emporij? – V: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur.), *Evidence of the Roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem,* Katalogi in monografije 41, 243–256.

LAMUT, J. 2018, Analiza železove žlindre in železnega kvadra iz železnodobne naselbine na Mostu na Soči / Analysis of ferrous slag and a metal block from the settlement at Most na Soči. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 333–347.

LO SCHIAVO, F. 1984, La necropoli di S. Lucia in Tolmino: prospettive di ricerca. – V: L. Ruaro Loseri, E. Montagnari Kokelj (ur.), *Preistoria del Caput Adriae.* Atti del convegno internazionale, Trieste, 19–20 novembre 1983, 91–96, Udine.

MADER, B. 2018, *Die Prähistorische Kommission der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 1878–1918.* – Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 86.

MARCHESETTI, C. 1886, *La necropoli di S. Lucia presso Tolmino, scavi del 1884.* – Bolletino della Società Adriatica di Scienze Naturali in Trieste 9.

MARCHESETTI, C. 1890, Relazione sugli scavi preistorici fatti nel 1889. – *Bollettino della Società adriatica di scienze naturali in Trieste* 12, XIII–XVII.

MARCHESETTI, C. 1893, *Scavi nella necropoli di S. Lucia presso Tolmino.* – Bolletino della Società Adriatica di Scienze Naturali in Trieste 15.

MARCHESETTI, C. 1903, *I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia.* – Trieste.

MARZATICO, F. 1997, *I materiali preromani della Valle dell'Adige nel Castello del Buonconsiglio.* – Patrimonio storico e Artistico del Trentino I–III, Trento.

MERTELJ, M. 1994–1995, Stara Fužina. – *Varstvo spomenikov* 36, 202.

MIHELIČ, M., M. VINAZZA 2006, Goljevica – cerkev sv. Volbenka. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 42, 42.

MLINAR, M. 2005, Nove arheološke najdbe iz Kobarida. – *Goriški letnik* 30/31 (2003–2004), 299–312.

MLINAR, M. 2006a, Javorca. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39–41, 241–242.

MLINAR, M. 2006b, Šentviška gora. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 42, 156–157.

MLINAR, M. 2008, Log pod Mangartom. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 44, 142.

MLINAR, M. 2009, Bovec. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 45, 23.

MLINAR, M. 2009−2010, Železnodobno grobišče pri Srpenici na Bovškem. – V: *Marušičev zbornik. Zbornik prispevkov v počastitev 70-letnice prof. dr. Branka Marušiča,* Goriški letnik, 33–34, 137–153.

MLINAR, M. 2016, Domnevno predrimsko kultno mesto na Gradišču v Cerknem. – *Idrijski razgledi* 2016/2, 98–102.

MLINAR, M. 2018, Starejšeželeznodobna naselja v Posočju in njihovi obrambni sistemi. – V: *Gradišča v zahodni in osrednji Sloveniji. Zbornik s posvetovanja o gradiščih, Pivka, 24. maja 2017,* 49–61, Gorjansko.

MLINAR, M. 2019, Arheološke raziskave ob in v cerkvi sv. Lenarta. – V: *Cerkev v cerkvi. Zbornik prispevkov o arheoloških odkritjih v cerkvi sv. Lenarta v Volčah in zgodovini kraja,* 10–27, Tolmin.

MLINAR, M. 2020a, *Most na Soči. Arheološke raziskave v letih 2000–2016 na levem bregu Idrijce / The 2000–2016 archaeological investigations on the left bank of the Idrijca.* – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 43. [DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504887].

MLINAR, M. 2020b, Železnodobno najdišče v Čadrgu (Iron Age site at Čadrg). – V: *Življenje v Alpah nekoč in danes – od prve obljudenosti visokogorskega sveta pred več tisoč leti do trajnostnega razvoja turizma danes. Zbornik posveta 6. oktobra 2017 v Stari Fužini v Bohinju,* 53–58, Bohinjska Bistrica.

MLINAR, M. 2021a, Grajski odpad, arheologom zaklad: izkopavanja na Kozlovem robu 2020. – V: M. Mlinar (ur.), *Trije gradovi, tisoč zgodb. Grad Kozlov rob, dvor na Doru in Coroninijeva graščina v Tolminu,* 30–47, Tolmin.

MLINAR, M. 2021b, Še dve rimski hiši z Mosta na Soči. – *Goriški letnik* 45, 175–192.

MLINAR, M., T. GERBEC 2011, *Keltskih konj topòt: najdišče Bizjakova hiša v Kobaridu / Hear the horses of the Celts: The Bizjakova hiša site in Kobarid.* Katalog razstave / Exhibition catalogue. – Tolmin.

MLINAR, M., B. MUŠIČ 2020, Geofizikalne raziskave v arheologiji: dobre prakse s Tolminskega. – *Tolminski zbornik* 5, 413–428.

MLINAR, M., M. TURK 2016, *Prapoti skozi praproti: arheološka topografija dolin Tolminke in Zadlaščice.* Katalog razstave. – Tolmin.

MLINAR, M., B. ŽBONA TRKMAN 2008, Banjška planota in Trnovski gozd v luči najnovejših arheoloških najdb. – *Goriški letnik* 32, 9–22.

MLINAR, M., T. GERBEC, B. LAHARNAR 2014, *Kot nekoč: Breginjski kot v arheoloških dobah.* Katalog razstave. – Tolmin.

MLINAR, M., R. KLASINC, M. KNAVS 2008, Zaščitne arheološke raziskave na Mostu na Soči leta 2001: najdišča Maregova guna, Štulčev kuk in Plac / Rescue

archaeological excavations at Most na Soči in the year 2001: the sites of Maregova guna, Štulčev kuk and Plac. – *Arheološki vestnik* 59, 189–208.

MLINAR et al. 2018 = M. Mlinar, B. Laharnar, M. Vidulli, A. Crismani 2018, *Stari bogovi obmolknejo. Šentviška planota v arheoloških dobah.* Katalog razstave. – Tolmin.

MONTAGNARI KOKELJ, E. (ur.) 1993, *Carlo Marchesetti. Scritti sulla necropoli di S. Lucia di Tolmino (scavi 1884–1902)* (reprint). – Trieste.

MOTELLA DE CARLO, S. 2018, Arheobotanične raziskave z najdišča Most na Soči: uporaba les, pokrajina in gospodarstvo med 6. in 1. stoletjem pr. Kr. / Indagini archeobotaniche a Most na Soči: tecnologia del legno, paesaggio ed economia tra VI sec. e i I sec. a. C. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 361–443.

MOZETIČ, N. 1958–1959, Bovec. – *Varstvo spomenikov* 7, 289.

NANUT, T. 2016, Arheološke najdbe z Gastabila. – *Idrijski razgledi* 2016/2, 103–107.

NANUT, T. 2018, Poznobronasto- in železnodobni depojski najdbi iz Dolenjih Raven na Cerkljanskem in s Sv. Jakoba na Kanalskem Kolovratu (Late Bronze and Iron Age hoard finds from Dolenje Ravne near Cerkno and Sv. Jakob in the Kanalski Kolovrat Hills). – V: Črešnar, Vinazza (ur.) 2018, 137–161.

NANUT, T. 2021, Živalske fibule zgodnjelatenske sheme: novoodkriti primerki iz delavnic svetolucijske skupine / Animal fibulae of Early La Tène construction: new finds from the Sveta Lucija workshops. – *Arheološki vrstnik* 72, 73–90. [DOI: https://doi.org/10.3986/AV.72.03].

OGRIN, M. 2003, Ajdovski gradec. – V: *Projekt Arheološki park Ajdovski gradec,* 9–11, Bohinjska Bistrica.

OGRIN, M. 2020, Prve postojanke na Spodnjih bohinjskih gorah – Dolga planja na Voglu. – V: *Življenje v Alpah: življenje v Alpah nekoč in danes – od prve obljudenosti visokogorskega sveta pred več tisoč leti do trajnostnega razvoja turizma danes,* 59–65, Bohinjska Bistrica, Stara Fužina.

OSMUK, N. 1977, Golo Brdo v Brdih. – *Varstvo spomenikov* 21, 214.

OSMUK, N. 1979, Grgar. – *Varstvo spomenikov* 22, 273.

OSMUK, N. 1982, Reka. – *Varstvo spomenikov* 24, 163–164.

OSMUK, N. 1985, Bovec, Kanalski Lom, Sedlo. – *Varstvo spomenikov* 27, 210–212, 297.

OSMUK, N. 1990, Levpa – Grad. – *Varstvo spomenikov* 32, 163–164

OSMUK, N. 1992, Levpa; Nova Gorica – Sv. Katarina (Kekec). – *Varstvo spomenikov* 34, 243–244; 259.

OSMUK, N. 1993, Golo Brdo. – *Varstvo spomenikov* 35, 96.

OSMUK, N. 1996, Kobarid. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 37, 46.

OSMUK, N. 1997, Kobarid od prazgodovine do antike. Kratek zgodovinski pregled obdobij in pripadajočih najdišč. – V: Z. Likar, A. Raspet, Ž. Cimprič (ur.), *Kobarid,* 9–16, Kobarid.

OSMUK, N. 1998, Le sanctuaire protohistorique de Kobarid (Slovénie); Plaquette votive de Kobarid (SI). – *Instrumentum* 7, 13, 17.

OSMUK, N. 2001, Kobarid. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 38, 51–52.

OSMUK, N. 2006, Bovec. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 42, 12–14.

PAVLIN, P. 2014, Starejšeželeznodobni košarasti obeski, okrašeni z vodoravnimi črtami / Early Iron Age basket-shaped pendants with horizontal line decoration. – V: S. Tecco Hvala (ur.), *Studia Praehistorica in Honorem Janez Dular,* Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 30, 341–354 [DOI: https://doi.org/10.3986/9789610503651].

PERKO, D., M. OROŽEN ADAMIČ (ur.) 2001, *Slovenija. Pokrajine in ljudje,* Ljubljana.

PETRU, P. 1975, Prispevek k zgodovini arheološke karte na Slovenskem. – V: *Arheološka najdišča Slovenije,* Ljubljana.

PETTARIN, S. 2006a, *Le necropoli di San Pietro al Natisone e Dernazzacco.* – Studi e ricerche di protostoria mediterranea 6.

PETTARIN, S. 2006b, Necropoli dell'età del ferro a San Pietro al Natisone / Železnodobno grobišče iz Špietra v dolini Nadiže. – V: G. Banchig, S. Magnani, A. Pessina (ur.), *Terre d'incontro: contatti e scambi lungo le Valli del Natisone e dell'Isonzo dall'antichità al medioevo.* Atti della giornata internazionale di studi, S. Pietro al Natisone, 26 november 2005 / *Kraji srečanj: stiki in izmenjave vzdolž Nadiških in Soške doline od antike do srednjega veka.* Zapiski z mednarodnega študijskega dne v Špetru, 26. novembra 2005, 68–85.

PREISTORIA DEL CAPUT ADRIAE 1983, Catalogo di mostra. – Udine.

RIGHI, G. 2004, Armi celtiche da Monte Roba presso S. Pietro al Natisone. – *Forum Iulii* 27, 9–23.

REPANŠEK, L. 2020, Towards the Interpretation of *Is 7. – V: *Revisiting Dispersions Celtic and Germanic ca. 400 BC – ca. 400 AD. Preceedings of the International Interdisciplinary Conference held at Dolenjski muzej, Novo mesto, Slovenia, October 12–14, 2018*, Journal of Indo-European Studies Monograph 67, 162–183.

RUARO LOSERI, L., E. MONTAGNARI KOKELJ (ur.) 1984, *Preistoria del Caput Adriae.* Atti del convegno internazionale, Trieste, 19–20 novembre 1983. – Udine.

RUPEL, L. 2004, Contributi alla carta archeologica delle Valli del Natisone. – *Forum Iulii* 28, 55–78.

RUTAR, S. 1882, *Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno ž njih prirodoznanskim in statističnim opisom.* – Gorica.

SAVNIK, R. (ur.) 1968, *Krajevni leksikon Slovenije* 1. *Zahodni del Slovenije.* – Ljubljana.

SVOLJŠAK, D. 1967, Deskle. – *Varstvo spomenikov* 12, 82.

SVOLJŠAK, D. 1973, Prazgodovinsko grobišče v Tolminu. Prispevek k proučevanju načina pokopa in pogrebnih navad v svetolucijski kulturni skupini / Necropoli preistorica di Tolmin. – *Arheološki vestnik* 24 (1975), 397–410.

SVOLJŠAK, D. 1981, Kobarid. – *Varstvo spomenikov* 23, 211–212.

SVOLJŠAK, D. 1984a, Most na Soči (S. Lucia) e i suoi sistemi di difesa. – V: *Preistoria del Caput Adriae.* Atti del convegno internazionale, Trieste, 19-20 novembre 1983, 115–118, Udine.

SVOLJŠAK, D. 1984b, Police. – *Varstvo spomenikov* 26, 288–289.

SVOLJŠAK, D. 1986, Most na Soči in njegovi obrambni sistemi. – V: *Odbrambeni sistemi u praistoriji i antici na tlu Jugoslavije,* Materijali 22, 50–54.

SVOLJŠAK, D. 1988–1989, Posočje v bronasti dobi (Das Sočagebiet in der Bronzezeit). – *Arheološki vestnik* 39–40, 367–386.

SVOLJŠAK, D. 1990, Sv. Katarina nad Novo Gorico. Arheološka podoba. – *Goriški letnik* 17, 33–55.

SVOLJŠAK, D. 1994–1995, Reka; Godovič. – *Varstvo spomenikov* 36, 252–253.

SVOLJŠAK, D. 2001, Zametki urbanizma v železnodobni naselbini na Mostu na Soči. –*Arheološki vestnik* 52, 131–138.

SVOLJŠAK, D. 2002, Arheološka podoba Bovškega. – V: *Soški razgovori* 1. *Zbornik za domoznanstvo Zgodovinske sekcije KD Golobar,* 261–277, Bovec.

SVOLJŠAK, D. 2005, L'insediamento fortificato d'altura di Sv. Katarina sopra Nova Gorica. Un castelliere di tipo isontino. – V: G. Bandelli, E. Montagnari Kokelj (ur.), *Carlo Marchesetti e i castellieri, 1903–2003, Atti del Convegno internazionale di studi, Castello di Duino (Trieste), 14–15 novembre 2003,* Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia, Ser. 2, vol. 9, 657–665, Trieste.

SVOLJŠAK, D. 2006, Koritnica v arheoloških obdobjih. – V: S. Torkar, K. Kofol (ur.), *Baški zbornik. Alpski mladinski raziskovalni tabor Podbrdo 1992, 1993 in 1995*, 13–28, Tolmin.

SVOLJŠAK, D. 2018, Posoško železnodobno stavbarstvo / Iron Age architecture in Posočje. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 167–194.

SVOLJŠAK, D., J. DULAR 2016, *Železnodobno naselje Most na Soči. Gradbeni izvidi in najdbe / The Iron Age Settlement at Most na Soči. Settlement Structures and Small Finds.* – Opera Instituti Archeologici Sloveniae 33 [DOI: https://doi.org/10.3986/9789612549367].

SVOLJŠAK, D., A. POGAČNIK 2001–2002, *Tolmin, prazgodovinsko grobišča / Tolmin, the prehistoric cemetery* 1–2. – Katalogi in monografije 34–35.

ŠMIT, Ž., B. LAHARNAR 2018. Analiza bronastih surovcev iz železnodobne naselbine na Mostu na Soči in grobnih najdb z Mosta na Soči in iz Bohinja / Analysis of raw bronze from the Iron Age settlement Most na Soči and of grave finds from Most na Soči and Bohinj. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 321–332.

ŠTULAR, B. 2011a, The use of lidar – derived relief models in archaeological topography. The Kobarid region (Slovenia) case study (Uporaba modelov reliefa pridobljenih z lidarskim snemanjem v arheološki topografiji). – *Arheološki vestnik* 62, 393–432.

ŠTULAR, B. 2011b, Mreža poti / Path network. – V: Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011, 53–64.

TECCO HVALA, S. 2012, *Magdalenska gora. Družbena struktura in grobni rituali železnodobne skupnosti / Social structure and burial rites of the Iron Age community.* – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 26. [DOI: https://doi.org/10.3986/9789612546007].

TECCO HVALA, S. 2020, The Early Iron Age central place at Most na Soči (NW Slovenia). – V: L. Zamboni, M. Fernández-Götz, C. Metzner-Nebelsick (ur.), *Crossing the Alps. Early urbanism between Northern Italy and Central Europe (900–400 BC),* 377–391, Leiden.

TECCO HVALA, S., B. MUŠIČ 2021, Ali je imela naselbina na Mostu na Soči v železni dobi obzidje? – *Goriški letnik* 45, 27–50.

TERŽAN, B. 1976, Certoška fibula (Die Certosafibel). – *Arheološki vestnik* 27, 317–536.

TERŽAN, B. (ur.) 1995–1996, *Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene bronaste dobe na Slovenskem / Hoards and individual metal finds from the Eneolithic and Bronze Ages in Slovenia* 1–2, Katalogi in monografije 29–30.

TERŽAN, B. 2002, Kronološki oris / Chronological outline. – V: D. Svoljšak, A. Pogačnik, *Tolmin, prazgodovinsko grobišča* 2 / *Tolmin, the prehistoric cemetery* 2, Katalogi in monografije 34–35, 85–102.

TERŽAN, B. 2016, Stane Gabrovec (1920–2015). – *Arheološki vestnik* 67, 11–20.

TERŽAN, B. 2019, Za uvod – kratek oris pretekle spomeniškovarstvene službe na Slovenskem. – V: *Arheološka dediščina Slovenije od osamosvojitve. Varovanje in prezentacija,* Razprave I. razreda SAZU 38, 9–13.

TERŽAN, B., N. TRAMPUŽ 1973, Prispevek h kronologiji svetolucijske skupine / Contributo alla cronologia del gruppo preistorico di Santa Lucia. – *Arheološki vestnik* 24 (1975), 416–460.

TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO, N. TRAMPUŽ-OREL 1984–1985, *Most na Soči (S. Lucia)* 2. *Szombathyjeva izkopavanja / Die Ausgrabungen von J. Szombathy.* – Katalogi in monografije 23.

TOMADIN, V., I. VISENTINI, S. COLUSSA 1989, *Castello di Zuccola in Cividale del Friuli.* – Premariacco.

TOŠKAN, B. 2011, Analiza živalskih kostnih ostankov / Analysis of animal bone remains. – V: M. Mlinar, T. Gerbec 2011, *Keltskih konj topòt: najdišče Bizjakova hiša v Kobaridu / Hear the horses of the Celts: The Bizjakova hiša site in Kobarid.* Katalog razstave / Exhibition catalogue, 43–50, Tolmin.

TOŠKAN, B., L. BARTOSIEWICZ 2018, Živalski ostanki iz naselbine Most na Soči: vpogled v družbeno kompleksnost železnodobne skupnosti v jugovzhodnoalpskem prostoru / Animal remains from the settlement at Most na Soči: an insight into the social complexity of the Iron Age community in south-eastern Alps. – V: Dular, Tecco Hvala (ur.) 2018, 467–510.

TRATNIK, V. 2009, Idrsko. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 45, 70–71.

TURK, P., V. SVETLIČIČ 2018, Nenavadna prazgodovina uhatih sekir (Unusual prehistory of shaft-hole axes). – V: Črešnar, Vinazza (ur.) 2018, 34–38.

TURK, P., D. BOŽIČ, J. ISTENIČ 2009, New Pre-Roman inscriptions from Western Slovenia. The archaeological evidence. – V: G. Tiefengraber, B. Kavur, A. Gaspari (ur.), *Celtic Studies* II, *Protohistoire européenne* 11, 47–64, Montagnac.

VALIČ, A. 1960–1961, Brod pri Bohinjski Bistrici – ObLO Radovljica. – *Varstvo spomenikov* 8, 228.

VALIČ, A. 1985, Bohinjska Bistrica. – *Varstvo spomenikov* 27, 200.

VINAZZA, M. 2009, Deskle. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 45, 48.

VINAZZA, M. 2015, Ostanki starejšeželeznodobne naselbine na Gregorčičevi ulici v Kobaridu? – *Goriški letnik* 37/38 (2013–2014), 101–113.

VUGA, D. 1970, Bovec, Ravelnik. – *Varstvo spomenikov* 15, 143.

VUGA, D. 1974, Bovec. – *Varstvo spomenikov* 17–19/1, 96–98.

Settlement in the Posočje/Sveta Lucija group – new sites and insights

Translation

FEATURES OF THE LANDSCAPE

The Posočje Early Iron Age community, also known as the Sveta Lucija cultural group inhabited an area that extended into the Julian Alps in the north. This high-altitude land,[1] which includes the areas of Tolminsko, Kobariško, Bovško and Bohinj, is characterised by narrow mountain crests and ridges with sharp peaks separated by deep valleys (*Fig. 1*). More than half of the surface lies at altitudes above 1000 m asl (*Fig. 2*), the highest peaks rise over 2000 m above the sea (e.g. Kanin 2587 m, Krn 2244 m, Rombon 2208 m) and the deepest valleys lie in the Soča Basin at around 350 m near Bovec and 152 m near Most na Soči.[2] The steep slopes in places form precipices and overhangs, in other places they are gentler. Glaciers and waterways shaped the relief. The floors of valleys and basins are covered with glacial, glacial-fluvial, glacial-lacustrine and slope deposits. Flysch can be found in the Bovec Basin and in Bohinj, elsewhere the underlying geology is composed of carbonate rocks with typical high-altitude karst phenomena. The mountains of Bohinj and Tolminsko once held deposits of limonite and pyrite, though these iron ores were largely exhausted in the past. Surface waters are rare or non extant at higher altitudes. Water mostly comes to the surface in strong karst springs (the Soča/Isonzo, the Nadiža/Natisone, the Savica in Bohinj). In the eastern part, it is Lake Bohinj, in a basin of a glacier-tectonic origin, and the River Sava Bohinjka that collect the waters coming from the Julian Alps, in the western part this role falls to the Soča, which flows along a graben between Tolmin and Kobarid. The Soča has several permanent left tributaries, the longest one being the Idrijca together with the Bača, also prominent are the Tolminka with its picturesque gorges and the Koritnica. In this alpine area, relief is the determining factor with regards to arable land and lines of communication. The bulk of the arable flatland is on river terraces, while there are also higher-lying sunny locations of levelled ground that are suitable for habitation. The climate is predominantly alpine with abundant precipitation, with Mediterranean influences reaching up the Soča Valley as far as to Kobarid. The southern fringes of the Julian Alps lie between the upper reaches of the Soča and the eastern edge of the Friuli Plain; almost half of this area is mountainous, a fifth hilly. The Nadiža/Natisone carved its way deep into this area. It is one of the warmest Alpine rivers, of a torrential nature and draws waters from several springs. In its upper reaches, it flows towards the southeast down to the right tributary of the Legrada at Logje, where it turns towards the northeast. It again turns southwards at Robič and flows along the gorge between Mounts Matajur (1642 m) and Mija/Monte Mia (1237 m) to S. Pietro al Natisone/Špeter Slovenov, where it enters the Friuli Plain and, after a length of 60 km, discharges into the River Torre, which in turn flows into the Soča/Isonzo in the hinterland of the northern Adriatic.

The mountainous area of the Julian Alps descends towards the southeast to the area of Cerkljansko hribovje (translated as 'the Cerkno Hills') between the Rivers Bača in the northwest, the Idrijca in the south, reaching in the southeast to Godovič.[3] Just over half of this area lies above the altitude of 600 m, one sixth above 800 m; the highest peak is Mt Porezen (1630 m). The lowest part is the valley of the Idrijca, where the terrain descends to 210–230 m asl. The rivers and streams here are torrential and carved narrow gorges and ravines. The rock composition is varied, with dolomites taking up just over a quarter, limestones under one sixth and the rest are impervious rocks (claystones, siltstones, sandstones, conglomerates). There are minor deposits of copper ore in the surroundings of Cerkno, exploited until the outbreak of World War II.[4] The slopes of Cerkljansko are steep and carved by shallow valleys; flatland is scarce. The area has moderate continental climate with abundant

[1] The landscape features are summarised from Perko, Orožen Adamič (eds.) 2001, 54–71.

[2] Prior to the creation of the hydropower station dam, the Idrijca discharged into the Soča at 124 m asl (Rutar 1882).

[3] Taken from Perko, Orožen Adamič (eds.) 2001, 72–82.

[4] Savnik (ed.) 1968, 77 (Planina pri Cerknem).

precipitation. Favourable climate conditions are on the sunny slopes in the thermal belt between 600 and 800 m asl.

The hilly areas further include Idrijsko hribovje (translated as 'the Idrija Hills') lying at the transition from the Julian to the Dinaric Alps.[5] This area is delimited with the Idrijca, as the main waterway, and its tributaries of the Bača and Trebuščica. It borders the plateau of Trnovski gozd in the south. It largely consists of levelled karst terrain, into which rivers and streams carved ravines and gullies, thus separating it into individual plateaus that rise steeply above the river valleys. In the north, the plateau of Šentviška planota (roughly 650 m asl) extends between the Rivers Idrijca and Bača; its highest peak reaches 974 m asl, the lowest point, at 156 m asl, is at the confluence of the Idrijca and Bača. Idrijsko hribovje is dominated by carbonate rocks (dolomites and limestones); there are areas of marl and marl slates along the upper reaches of the Idrijca, deposits of mercury and cinnabar around Idrija, as well as surface deposits of iron ore on Šentviška planota that were mined in certain places in the past.[6] Water supply is limited in the carbonate karst areas, with larger amounts of water coming to the surface in permanent or occasional springs. The highly varied relief in turn brings varied climatic and pedologic conditions, though continental climate with abundant precipitation prevails. Most flatland can be found on the undulating plateaus, with relatively wide alluvial plains also at the confluences of waterways; in general, however, there is little land suitable for agriculture.

South of Most na Soči is the plateau of Banjška planota or Banjšice,[7] located between the Idrijca and its tributary the Trebuščica in the east and the Soča in the west, bordering in the south the plateau of Trnovski gozd rising above the Vipava Valley. Banjška planota is separated from Trnovski gozd by a 300–400 m deep and 16 km long dry valley of Čepovanski dol, which ends in the southwest in the Grgar Basin at 300 m asl. In the west, the plateau descends steeply to the Soča Valley between Most na Soči and Solkan, with the lowest altitude of 65 m, whereas its highest point is along the eastern edge (up to 1071 m). The landscape here is marked by its position at the junction of the Dinaric Alps, Julian Alps and the Mediterranean. Its surface shows the effects of tectonic faults running in a Dinaric direction. Almost half of the surface is very steep, with gradients between 20° and 45°. Carbonate rocks dominate Banjšice and Čepovanski dol. The central part of the plateau, at an altitude of 700 m, is covered by flysch with marl limestone, conglomerate, breccia and sandstone; this is also the most extensive piece of flatland. The underlying geology of the Soča Valley is also predominantly marl and flysch with inclusions of limestone breccias. The Soča could only carve a very narrow passage through the gorges between Most na Soči and Solkan; the valley widens merely at places where it is fed by more substantial tributaries. Conditions suitable for agriculture are in the area of Kanalski Vrh, Tolminski Lom and Kanalski Lom, where there are several small permanent springs and the flysch soil enables lush grassland; fertile soils also cover the bottom of the Grgar Basin. The plateau boasts abundant rainfall and continental climate, whereas the mild effects of the Mediterranean climate are felt in the Soča Valley and the Grgar Basin.

The mountainous area of Kambreško pogorje,[8] with its ridges running in a NE–SW direction, rises towards the west between the Soča Valley and the River Idrija, the latter forming the borderline between Slovenia and Italy. The area comprises Livški Kolovrat with the highest peak at 1243 m, continues south-westwards across a saddle to Kanalski Kolovrat with the highest peak of Korada (812 m), after which it descends to the hilly region of Goriška brda that lies in the Mediterranean part of the Soča Valley, at the fringes of the Friuli Plain. Most of Kambreško pogorje lies at altitudes between 300 and 600 m. Its slopes are gentler, particularly at higher elevations along the main ridge, and steeper in lower-lying areas; terraces are visible at altitudes between 420–460 m. The lowest part is in the west, where terrain descends to the narrow valley of the River Idrija, which only widens at Golo Brdo in Goriška brda. Eastwards, it descends towards the Soča that leaves the hills at Solkan and continues its path along the plain towards the Adriatic Sea. Kambreško pogorje is a meeting point of the Mediterranean and alpine climates. The underlying geology is similar to that of Banjšice, with limited surfaces suitable for agriculture.

The geomorphology and natural environment certainly played a key role in the settlement and

[5] Taken from Perko, Orožen Adamič (eds.) 2001, 342–351.

[6] Savnik (ed.) 1968, 400 (Daber); Mlinar et al. 2018.

[7] Taken from Perko, Orožen Adamič (eds.) 2001, 312–323.

[8] Ib.

economy of the region, as well as the communication possibilities or lack thereof in the Early Iron Age, when it was inhabited by the Posočje community or the Sveta Lucija cultural group. The recent palynological investigations in the area of Lake Bohinj have provided some indications as to the contemporary vegetation and human impact. Because of its great size (318 ha), the lake records changes in the vegetation cover for an area in the circumference of several tens of kilometres, both in the lowland and at higher altitudes.[9] The pollen diagram revealed that this part was covered in the past with mixed fir-beech forests composed of fir, spruce, oak and beech. It also showed a minimal human impact that began to increase more discernibly from the mid-2nd millennium BC onwards; the impact is visible in the appearance of pollen of cereals, indicators of foraging (narrowleaf plantain) and other ruderal plants growing in areas of human activity. Changes in this time are also perceptible in the forest composition, more precisely in the predominant share of beech, a considerable decrease of fir and an increase in the share of grasses and hazelnut, which grow on treeless land. The ratio between the main tree species (spruce, fir, beech) was created by both climate and man. A substantial decrease of beech occurred in the middle of the 1st millennium BC, when there was a slight increase of hornbeam and the landscape became relatively open due to human intervention.

The plant macroremains surviving in archaeological contexts offer a complementary insight into the natural environment and the use of natural resources; they also reflect the natural vegetation, albeit more selectively. They reveal the selection of the tree and shrub species, as well as the seeds and fruit of the plants that people used and cultivated. The analyses of the charcoal samples taken from the Iron Age settlement at Most na Soči have shown that people primarily used fir and oak as structural wood, followed by Scots pine, beech and spruce, while other tree species and beech were used as fuel and for artefact production.[10] As for the funerary contexts of the Posočje community, the analyses of the charcoal from the pyres have revealed a predominant share of beech (with the exception of the Tolmin cemetery where not a single sample of beech wood has been recorded), whereas the coniferous tree species are considerably less well represented due to their inferior calorific values.[11] These results also suggest that the contemporary people could potentially largely exterminate a tree species with intentional selection, but also change the landscape through deforestation.

HISTORY OF ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS

In the second half of the 19th and the early 20th century – in the time of the Austro-Hungarian Monarchy – the collection and recording of archaeological finds was conducted via a network of representatives, correspondents and conservators named by the *Kaiserlich-Königliche Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* that was established in 1850 in Vienna and later reorganised on several occasions.[12] These collaborators include lawyer Paolo Bizzarro from Gorizia and Enrico Maionica, curator of the museum in Aquileia, both of whom conducted small-scale excavations in the Early Iron Age settlement and cemetery at Most na Soči. There was also senior civil engineer Rudolf Mahnič, who discovered the site at Loga near Bodrež and several contemporary graves at Koritnica and Šentviška Gora, as well as Simon Rutar, historian, geographer and author of a book on the history of the Tolminsko area (1882). Before and during their activities, local parish priests Tomaž Rutar and Alojzij Carli also sought for antiquities at Most na Soči, collecting them in the spirit of Slovenian national awakening. In 1882, a local, Anton Vuga excavated 36 graves at the confluence of the Idrijca and the Soča.[13]

Particularly important for the development of prehistoric archaeology was the programme of the *Prähistorische Kommission der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* established in 1878.[14] The archaeological endeavour that left the greatest mark in Posočje is the investigations conducted by Carlo Marchesetti, museum director from Trieste. In his topographic work, he noted almost all of the known prehistoric settlements in the region, he was also familiar with Ajdovski gradec near Bohinjska

[9] Taken from Andrič et al. 2020.

[10] Motella De Carlo 2018.

[11] Culiberg 2020; Report by M. Culiberg 2021 (kept in the Tolminski muzej in Tolmin).

[12] Baš 1955.

[13] For a more detailed history of research, see Gabrovec, Svoljšak 1983, 12–24; Gabrovec 1987, 121–123; id. 1999, 145–150; Svoljšak, Dular 2016, 17–24.

[14] Gabrovec, Svoljšak 1983, 13; for more details on the commission, see Mader 2018.

Bistrica.[15] In 1885–1904, he excavated several cemeteries in the valleys of the Nadiža/Natisone and Soča, as well as on Šentviška planota. He unearthed 41 graves at S. Pietro al Natisone/Špeter Slovenov, 1100 at Kobarid and as many as 3960 at Most na Soči (named Sveta Lucija/S. Lucia prior to 1952). Further 2480 graves at Most na Soči came to light during the excavations by Josef Szombathy, head of the Anthropological-Prehistoric Collection of the *Naturhistorisches Museum in Wien*; he also excavated the cemetery at Idrija pri Bači. The finds unearthed during these excavations, most extensive excavations of cemeteries to date, served as the foundations for establishing the basic chronological and cultural-historical framework of the Early Iron Age. Already in 1895, Moritz Hoernes, the first professor of prehistoric archaeology at the University of Vienna, recognised the potential of the finds for a chronological division of the Early Iron Age into an early and a late phase.

Between both world wars, it was only Bruna Forlati Tamaro, conservator of the heritage protection service in Trieste, who excavated in Posočje, unearthing four graves in the cemetery at Most na Soči.[16] Walter Schmid, museum curator at the Joanneum in Graz and professor of archaeology at the University of Graz, conducted investigations in Bohinj between 1937 and 1939. He excavated at Ajdovski gradec and the associated cemetery at Bitnje, as well as at Spodnje Gradišče near Lepence, Dunaj near Jereka and Žlan.[17] To the onset of World War II, there were 25 sites from the Early Iron Age known in Posočje and Bohinj (*Fig. 3*).

A new impetus for archaeological investigations came after the Second World War with the establishment of museums in Tolmin (1951) and Nova Gorica (1954), as well as the office of heritage protection service in Nova Gorica (1961); up to then, almost all the archaeological finds recovered in the area were kept in museums outside Yugoslavia. The first archaeologist in the Tolmin Museum was Niko Mozetič, who conducted small-scale fieldwork at Most na Soči and Bovec between 1956 and 1958. Soon afterwards, the museum in Tolmin was joined together with the museum in Nova Gorica (1958), where Drago Svoljšak was employed in 1964. He laid the groundwork and the priorities of the museum's archaeological department.[18] At this time, a state-wide archaeological map project was undertaken as the basis for further settlement studies in the archaeological periods of Slovenia. Almost all Slovenian archaeologists, with the help of students of archaeology, were involved in gathering information on the archaeological finds from published and archival sources. The publication was prepared and edited by a special commission functioning under the auspices of the section for archaeology at the Slovenian Academy of Sciences and Arts. The book titled *Arheološka najdišča Slovenije* (translated as 'archaeological sites of Slovenia') saw the light of day in 1975.[19] This lexicon of a publication (incorporating information gathered up to 1965) records 27 Early Iron Age sites in Posočje and Bohinj.[20] Concurrently with this project, there were also plans for regional archaeological topographies so that the data gathered during the field surveys and reconnaissance would be used to upgrade the register of basic archaeological sources and gain information on new sites. In the areas of Gorica and Tolmin, the latter task was entrusted to Drago Svoljšak (first together with Peter Petru) and Nada Osmuk, the latter conservator of the heritage protection office in Nova Gorica, where she had been employed in 1973. They conducted a series of archaeological field surveys and verified the obtained data through small-scale trial trenching, most frequently reporting their results in the professional journal of *Varstvo spomenikov*.[21] They also carried out numerous archaeological salvage operations, which in some cases turned into exploratory excavations. To mention only the best-known ones related to the Early Iron Age, they unearthed 465 graves in Tolmin, 287 graves in Kobarid, trial trenched

[15] Marchesetti 1903, 88–92, with a topographic map. Our list in this contribution does not include some of the prehistoric hillforts that Marchesetti noted. One of these is Grad (Pavlinčev grad), as the pottery collected there probably dates to the Bronze Age. Another one is Kozlov rob above Tolmin, where the 2020 excavations did reveal a pottery sherd that might date to the Early Iron Age, but it is deemed insufficient evidence of a settlement (Mlinar 2021a, 31). Also insufficient is the evidence from Der near Robič, a site heavily damaged during World War I.

[16] Forlati Tamaro 1930, 419–428; Mlinar 2020a, Fig. 3.

[17] Gabrovec 1958–1959; id. 1966b; id. 1974.

[18] On the development of the archaeological department at the Goriški muzej in Nova Gorica, see Kruh 2012.

[19] On the history of the archaeological map of Slovenia and the project, see the contribution by Peter Petru and the preface in *Arheološka najdišča Slovenije*, 1975 (hereinafter *ANSl*).

[20] *ANSl* 1975 (regions of Tolmin, Gorica and Radovljica), 114–127, 164–168. Of these 27 sites, seven are only noted as prehistoric sites, i.e. not necessarily from the Iron Age.

[21] https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/varstvo-spomenikov.

in the settlement on Sv. Katarina (Kekec) above Nova Gorica[22] and excavated on Gradič in Kobarid, where they found building remains and a sacred place/sanctuary from the Iron Age and the Roman period.[23] By far the best and most widely known, however, are the excavations that Svoljšak and his museum team conducted for a decade in the settlement at Most na Soči, which are as significant as the cemetery investigations. Using modern methods and approaches, as well as meticulous recording, the excavations yielded a wealth of invaluable data on the settlement layout, architecture, economic activities and material culture of Early Iron Age Posočje.[24]

The beginnings of another prominent project for the study of the Early Iron Age in Slovenia date back to the 1960s, namely the formation of the *Vzhodnoalpski komite* / *Ostalpenkomitée* / *Comitato per le Alpi orientali* that involved experts from Slovenia, Austria and Italy who organised an international exhibition on situla art (1962). Its programme foresaw the publication of the cemetery and later also settlement at Most na Soči.[25] Stane Gabrovec set as a priority the task of publishing the finds from Slovenia kept in museums abroad, with the intention of making it widely available for scientific evaluation, already in a presentation he had in 1963 at the 6th congress of the archaeological association of Yugoslavia, held in Ljubljana. In this presentation, he identified the Sveta Lucija group as a specific entity within the south-eastern Alpine Hallstatt culture.[26] As professor of prehistoric archaeology at the Faculty of Arts, University of Ljubljana, he was largely able to carry out this task with the help of his students and with a successful collaboration with the *Naturhistorisches Museum in Wien*.[27] Together with his students, he presented the main characteristics and chronological phases of individual Hallstatt cultural groups of the south-eastern Alpine area in 1972, at the international colloquium held in Novo mesto. Their findings were then published in *Arheološki vestnik* 24, 1973 (1975). In it, Biba Teržan and Neva Trampuž proposed a more detailed chronology of the Sveta Lucija group based on the finds from Most na Soči held in the Viennese museum. Using the data from the cemetery at Tolmin, Drago Svoljšak presented the main features of the burial practices and Peter Kos evaluated the graves that Mahnič had excavated at Koritnica.[28] Fulvia Lo Schiavo proposed her chronological framework in 1973 based on Marchesetti's discoveries at Most na Soči,[29] with her periodisation not differing substantially from the chronological framework in use in Slovenian archaeology to this day. In 1983, the Early Iron Age finds from Posočje were included in the *Preistoria del Caput Adriae* exhibition of the museum from Trieste, on the occasion of which an international symposium was also organised.[30] In the same year, Gabrovec and Svoljšak published the first volume on Most na Soči in the *Katalogi in monografije* series of the Narodni muzej in Ljubljana,[31] which brought an exhaustive presentation of the topography and history of research, as well as a reconstructed plan of the cemetery excavated by Marchesetti and Szombathy. Soon afterwards, Biba Teržan, Fulvia Lo Schiavo and Neva Trampuž-Orel published two volumes presenting the finds from Szombathy's excavations.[32] The Italian colleagues published a reprinted collection of Marchesetti's treatises in 1993,[33] while most of the finds he had excavated and are held at the Triestine museum remain unavailable to the wider public for further analysis.

Another turning point came with the reorganisation of the heritage protection service and a change in its strategy after Slovenia became an independent state. The role of conservators in the regional offices of the heritage protection institute changed and the emphasis of their work was on the administrative procedures of registering protected areas, determining the conditions for interventions and supervising the archaeological fieldwork. The last of them mainly involves monitoring construction and infrastructural interventions, as well as spatial plans, whereas the fieldwork addressing specific archaeological issues is minimal.[34]

In Posočje, the Nova Gorica office of the heritage protection institute with conservators Nada Osmuk

[22] Gabrovec, Svoljšak 1983; Svoljšak 1990; id. 2005; Svoljšak, Pogačnik 2001–2002.

[23] Osmuk 1997; monographic publication is in preparation.

[24] Svoljšak, Dular 2016.

[25] Gabrovec, Svoljšak 1983, 7–9; Gabrovec 1999, 145–150.

[26] Gabrovec 1964–1965.

[27] Teržan 2016.

[28] Teržan, Trampuž 1973; Svoljšak 1973; Kos 1973.

[29] Lo Schiavo 1984; Gabrovec 1987, 121–123; id. 1999, 145–150.

[30] *Preistoria del Caput Adriae* 1983; Ruaro Loseri, Montagnari Kokelj (eds.) 1984.

[31] Gabrovec, Svoljšak 1983.

[32] Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985.

[33] Montagnari Kokelj (ed.) 1993.

[34] Teržan 2019; Brišnik, Kajzer 2019.

and Patricija Bratina concluded the excavations at Gradič in Kobarid (1997). In collaboration with the Narodni muzej Slovenije, it saved the Early Iron Age cemetery on Jelenšek near Godovič from robbers (1993). It also trial trenched on the prehistoric settlement at Grgar (2005).[35] After 2009, the Center za preventivno arheologijo (ZVKDS CPA) trial trenched several new archaeological sites, namely at the foot of Gradič in Kobarid and on Berjač above Podbela in the Breginjski kot area.[36]

After 2000, most of the rescue operations in this area are entrusted to the Tolminski muzej, which again became an independent institution and employed an archaeologist (Miha Mlinar). The prominent fieldwork this museum has conducted includes unearthing building remains at the northern and western edges of the Iron Age settlement at Most na Soči (2001, 2004, 2010) and excavating graves on the lowest terrace on the left bank of the Idrijca (2000–2002 and 2013), with the remains of a habitation layer from the Late Bronze Age found underneath. The museum also unearthed an exceptional cult place with the burial of horses and warrior outfits in Kobarid (2010), where earthworks at the edge of the already investigated cemetery bring to light ever new graves (2002, 2021/22). The recent discoveries at previously unknown archaeological sites further include the burials at Srpenica in the Bovec area (2003), at Jerovca on Šentviška planota (2007) and at Čadrg high above the valley of the Tolminka (2014).[37] The museum is gathering data on new sites not only through rescue investigations, which mainly take place in advance of construction and other earthwork interventions, but also from collectors of antiquities and metal-detectorists who have been very active in recent decades. Most of the new data and stray finds come from the latter sources (*Fig. 3; 4*); the credibility of these data varies, however, as they often come from unknown contexts and even the reported locations are not always reliable. The Tolminski muzej regularly informs the interested public of the new discoveries through exhibitions, professional meetings and publications. Among the recent publication, we should particularly mention three monographs on Most na Soči in the Iron Age that are the result of a collaboration of the Goriški muzej, Tolminski muzej, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU and a variety of experts. Two of these offer a comprehensive presentation and up-to-date evaluation of the finds and features from the Iron Age settlement on the right bank of the Idrijca, the third one offers a fresh insight into the structure and chronological succession of burial, the burial rite and place of cremation along the northern fringes of the vast cemetery on the left bank of the Idrijca at Most na Soči.[38] Another monograph that should be mentioned is a comprehensive and detailed analysis of the Tolmin cemetery in the *Katalogi in monografije* series of the Narodni muzej Slovenije.[39]

With regards to archaeological field survey, we should mention the collaboration between Miha Mlinar and Beatriče Žbona Trkman, late curator at the Goriški muzej in Nova Gorica, in publishing the new finds from Banjška planota and Trnovski gozd, as well as the collaboration of Mlinar with Boštjan Laharnar from the Narodni muzej Slovenije in presenting the sites on Šentviška planota.[40] In outlining the archaeology of Breginjski kot, they were joined by Teja Gerbec, now employed at the Goriški muzej, who also gathered the data on the sites in Kanalski Kolovrat and, together with Manca Vinazza from the Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, on the sites from the western part of Banjška planota.[41] The mountains of Posočje and Bohinj are the subject of a systematic recording and evaluation of high-altitude sites as part of the project by the Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. It is a project conducted by Jana Horvat together with Lucija Lavrenčič, and by Matija Turk in collaboration with the Tolminski muzej, as well as external collaborators of both archaeological and non-archaeological professions who possess an in-depth knowledge of the local environment and have detected most of the new archaeological sites from different periods in

[35] For Jelenšek near Godovič, see the contribution by Bratina, Laharnar, Svoljšak, for Grgar see Bratina, both in this volume.

[36] Vinazza 2015; Report by T. Fabec, T. Nanut, B. Laharnar, B. Kramberger, T. Leskovar, T. Tolar, K. Kavkler, E. Menart 2021 (kept in the ZVKDS CPA).

[37] Mlinar, Klasinc, Knavs 2008; Mlinar 2009–2010; Mlinar, Gerbec 2011; Laharnar, Mlinar 2013; Laharnar, Mlinar 2019; Mlinar 2020a; id. 2020b.

[38] Svoljšak, Dular 2016; Dular, Tecco Hvala (eds.) 2018; Mlinar 2020a.

[39] Svoljšak, Pogačnik 2001–2002.

[40] Mlinar, Žbona Trkman 2008; Laharnar, Mlinar 2013; Laharnar 2018b; Mlinar et al. 2018.

[41] Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014; Gerbec, Vinazza 2018; Gerbec 2021.

the high-altitude zone.[42] All these efforts have contributed to the number of known sites of the Early Iron Age Posočje community rising to 85, some of which are large complexes that comprise the settlements and the associated cemetery and/or other types of sites in immediate proximity (*Fig. 3*). The available data show that most of these sites are represented by chance stray finds, while settlements and cemeteries occur in equal shares (*Fig. 4*).

In recent times, topographic work uses airborne laser scanning or LiDAR data that, combined with archaeological registers, digital elevation models and geographic information system or GIS tools, offer a variety of possibilities for spatial analyses. This was the method used to examine and evaluate the sites in the Kobarid area.[43] Geophysical measurements also became an important method in detecting the archaeological potential of a site.[44] By including the natural sciences, such as archaeobiology, archaeometallurgy, radiocarbon dating and many others, archaeological investigation is becoming an increasingly interdisciplinary affair. Remarkable progress notwithstanding, there is a lack of targeted research aimed at advancing our knowledge of individual chronological phases and characteristics of the settlement pattern, but also establishing the continuity and turning points of settlement.

SETTLEMENTS

Of the potential settlements mentioned in the sources,[45] the catalogue only lists those where there is more or less reliable material evidence of human habitation in the Early Iron Age (*Fig. 4; 5*).[46] There are 24 such sites in the catalogue; most have not yet been archaeologically investigated and human habitation is only indicated by ramparts, terraces and small finds collected on the surface or dug up using a metal detector. Archaeological trial trenching or excavations were conducted on nine of these sites.

Location and size

The Iron Age settlements in the area of the Julian Alps are located on elevations lining the valley floors of the main waterways, i.e. the Rivers Soča/Isonzo, Nadiža/Natisone and Sava Bohinjka, which represent not only a permanent source of water supply, but also the main orientation markers in a mountainous landscape. These inhabited elevations (*Fig. 5*) rise along the skirts of fertile plains. In addition to permanent settlements, there are also two known seasonal camps: one in the Trenta area – V plazeh (No. **29**), the other at Dolga planja on Mt Vogel (No. **38**), both located above 1500 m asl. In the narrow Soča valley between Most na Soči and Gorica/Gorizia, there are no known Early Iron Age settlements; they are rather located on plateaus. On Banjška planota, for example, they are sited in proximity to permanent springs and areas of fertile soils: Grad near Levpa and presumably V Glavi near Kanalski Lom (Nos. **50**, **48**) in the north, Gradišče near Deskle (No. **51**) at the west edge, as well as in the Grgar Basin (No. **52**) and on Sv. Katarina above Nova Gorica (No. **53**) in the southwest. Several settlements are also on the plateau of Šentviška planota (Nos. **57**, **62**), in its southern part that rises above the River Idrijca, whereas the more remote area of Idrijsko hribovje is for now devoid of known settlements. The settlement at Štalca near Železniki (No. **70**), above the valley of the River Selška Sora, yielded habitation pottery most resembling that from Most na Soči and thus possibly indicating the eastern border of the group's territory. The easternmost settlement is at Žirk near Žiri (No. **71**), the settlement farthest in the southeast is on Jelenšek near Godovič (No. **72a**); both lie on narrow ridges similarly as other settlements in Cerkljansko hribovje (Nos. **66**, **68**, **69**). There is no solid evidence of settlement in Kambreško pogorje west of the Soča in this time. The settlement at Golo Brdo (No. **43**), which possibly formed part of the Posočje community, lies in the bend of the border River Idrija at the transition to the Friuli Plain.[47] Because the Sveta Lucija cultural group is mainly recognisable as a specific entity in the features of the burial and the grave goods, the settlements located at its border

[42] Horvat 2015–2016; Mlinar, Turk 2016; Horvat 2019.

[43] Štular 2011a; Laharnar, Štular, Mlinar 2015.

[44] Mlinar, Mušič 2020; Tecco Hvala, Mušič 2021.

[45] Mlinar 2018 with earlier literature; Gerbec 2018; Gerbec Vinazza 2018.

[46] The catalogue of sites brings data on the geographic location, investigations, small finds and the place of their storage, broad dating and main references. The catalogue numbers are cited in the tables and in the text.

[47] This contribution does not include the sites in the Vipava Valley (see e.g. Bratina 2009–2010) and the southern fringes of Trnovski gozd, because the lack of evidence prevents us from reliably attributing them to the Early Iron Age and to the Posočje community.

that are without known associated cemeteries can only tentatively be ascribed to the group.

For the time being, the history of research and publication of the settlements discussed here only allows comparisons in location, size and fortification features (*Fig. 5*). The largest were the settlements in the upper Soča Valley at the confluence with the Idrijca (Most na Soči) and the Koritnica (Bovec), as well as along the natural communication with the valley of the Nadiža/Natisone (Kobarid). By far the largest is Most na Soči, measuring some 13 ha, which makes it up to four times larger than the settlement on Ravelnik in Bovec (3 ha) (*Fig. 6*) and on Gradič in Kobarid (4 ha); also possibly among the largest is the border settlement at Štalca above Železniki (9 ha) (*Fig. 5:* Nos. **1a**, **18a**, **26a**, **70**). There are six medium-sized settlements, measuring 1 to 2 ha; they are located along the Sava Bohinjka (Nos. **33a**, **36a**) at the northern border and in the Grgar Basin (No. **52**) at the southwestern end of Čepovanski dol that represents a natural communication across the plateau of Banjška planota to the valley of the Idrijca. Also falling into this size category are Sv. Katarina above Nova Gorica at the junction of the Soča and Vipava Valleys (No. **53**), Golo Brdo at the River Idrija on the western border (No. **43**) and presumably Žirk near Žiri above the valley of the River Poljanska Sora (No. **71**) on the eastern border. The location and size of these settlements point to an important role of the natural corridors in the choice of settlement location. The settlements in their hinterland are smaller than a hectare, the smallest being those on Šentviška planota (Nos. **57**, **62**). For five settlements, it was not possible to estimate their size as there are no artificial modifications visible in relief.

Fortification features

Most settlements were naturally well defended with more or less steep slopes and deep river beds and gorges. Two thirds of the settlements, however, show traces of artificial fortification in areas of easier access (*Fig. 5*). All the large settlements were additionally fortified (*Fig. 6*). The 2021 trial trenching showed this is also true of the largest settlement, at Most na Soči (*Fig. 7*), which was previously believed not to have had the need for additional fortification due to its natural protection offered by the Rivers Soča and Idrijca, on the one hand, and by the defence posts located at the entrances to the Soča Basin (Nos. **26a**, **21**, **53**), on the other.[48] In Bohinj, only Ajdovski gradec (No. **36a**) was fortified, though the stonework rampart that completely encloses the settlement is believed only to date to the Roman period. Nine settlements had no built defences, suggesting they were either of a different type or different rank.

The archaeological trial trenching conducted on some of the ramparts have shown that the construction did not differ from that observed at the hillforts of the Notranjska-Kras group. At Sv. Katarina above Nova Gorica, Svoljšak established several phases of fortification (No. **53**).[49] The first trial trenching, conducted at the north end of the stonework rampart, revealed that an up to 4 m thick wall was constructed on top of the bedrock that had solid inner and outer faces made up of large flat stones assembled in the drystone technique and the core filled with stone rubble. Later, a wall of unworked stones bound with mortar was constructed on top of it in the same width. The layers associated with the first, drystone wall revealed pottery sherds with parallels from other fortified settlements in the Vipava Valley and hillforts of the Kras. The blackish layer with traces of fire along the wall exterior held several iron, bronze and bone artefacts, as well as clay daub with wattle impressions and hand-built pottery. The finds from the top layers, as well as the mortar-bound wall and defence tower date to the Roman period and the Early Middle Ages. The subsequent trial trenching in the south side clearly revealed three fortification phases. The first and the second walls were separated by a thin layer of earth that suggests an abandonment of the settlement during its formation. The two walls shared the construction technique and roughly also the width (3.3 and 2.9 m). These prehistoric fortifications were reused later for the Roman-period and early medieval forts.[50]

The settlement at the church of St Mary on Jezero above Golo Brdo (No. **43**) also yielded cultural layers and drystone constructions from different periods, revealing it was certainly fortified in the Roman period.[51] As for the trial trenching on Grašišče at Grgar (No. **52**), the results are presented in another contribution in this volume.[52]

[48] Svoljšak 1984a; id. 1986; Gabrovec 1999, 159–161; Mlinar 2018.

[49] Svoljšak 1990; id. 2005.

[50] Svoljšak 2005, 660, Fig. 3.

[51] Osmuk 1977; ead. 1993; Bratina 2001; ead. 2009a.

[52] See the contribution by Bratina in this volume.

At Most na Soči (No. **1a**), there is a sandy ridge running N–S along the eastern edge of the settlement from the highest peak towards the riverbed of the Idrijca. In 2021, geophysical measurements and small-scale trial trenching were conducted at two sections of the ridge, 60 m apart, and revealed a stonework rampart (*Fig. 7; 8B*).[53] The unearthed rampart was damaged with two round cuts (probably from World War I) (*Fig. 7A:* a,b), with the east face surviving relatively well (*Fig. 7B*). It was dug into the sandy ridge that revealed no cultural remains (*Fig. 7C:* c). It was constructed of flat stones in places arranged in columns. Beside it was another line of stones, possibly for reinforcement. The west face, towards the interior of the settlement, was in ruins. The core of the wall was filled with small rounded stones. The east and west faces were roughly three metres apart, similarly as on Sv. Katarina above Nova Gorica. The construction manner is the same as for the drainage walls of the Iron Age houses in the settlement and for the stonework ramparts of the Notranjska-Kras group. Found on the east side of the ridge, outside the settlement, was a blackish layer of earth with many pieces of charcoal and animal bones; it was deposited on conglomerate that turned into lime in some spots as the consequence of more intense or frequent presence of fire (*Fig. 7D, 7E*). This layer extended across the sandy ridge and the small finds from it indicate metallurgic activities (pieces of slag and bronze melt, part of a melting pot, semi-finished multi-knobbed pin, piece of a sandstone mould). At the top, the ruins of the rampart in the west and the layer of burnt remains were covered with topsoil with scattered recent and Roman-period finds, as well as grassy turf. The bow fragments of a serpentine fibula, globular two-piece pendants and pottery sherds with plain cordons suggest that the layer of burnt remains in the east, outside the settlement, dates to the Sv. Lucija IIa phase, i.e. the 6th century BC. The radiocarbon analyses of the charcoal and bones corroborate such dating (*Fig. 8A*).[54]

The LiDAR-derived images of several fortified settlement or hillforts, such as Ravelnik near Bovec (*Fig. 6*), Gradič in Kobarid, Sv. Volar near Robič, Sv. Helena near Podbela, Vrh gradu near Pečine, Gradišče in Cerkno and Žirk near Žiri (Nos. **26a**, **18a**, **21**, **22a**, **57**, **68**, **71**), reveal a variety of defence systems. They have as yet not been archaeologically investigated and it is unclear whether all ramparts date to the Hallstatt period.[55]

The architecture and internal layout of settlements

The modern excavations that Drago Svoljšak and his team conducted at Most na Soči, and the comprehensive publication of the habitations remains from the right bank of the Idrijca are the most exhaustive, and also the only available source of information on the Early Iron Age architecture, on the urban layout, activities and standard of living in the settlements of Posočje.[56] The 4 ha large investigated area in the east part of the modern village revealed the remains of 36 houses from the Early Iron Age, three from the Late Iron Age and ten from the Roman period.[57] Traces of a house from the Younger Bronze Age came to light in the western part, closer to the confluence,[58] while a modest and more or less contemporary habitation layer was later found on the other side of the Idrijca, close to its confluence with the Soča.[59]

The buildings from the Early Iron Age were constructed according to the established practice characteristic of the Eastern Alpine circle, but they do reveal certain local specifics. The construction pit was dug into the slope on three sides, with the front sides mostly facing south. The walls of the construction pit were lined with drainage walls – this is specific to the Posočje architecture or the Iron Age houses of Posočje, as Drago Svoljšak put it.[60] The stone foundations of buildings were slightly removed from the drainage walls and set on levelled ground. They supported a wooden superstructure composed of sleeper beams, posts, braces, tie-beams and cleft planking. The wood species most commonly used for construction

[53] Tecco Hvala, Mušič 2021; Report by E. Leghissa 2022 (kept in the archives of the Iza ZRC SAZU).

[54] The charcoal sample (VZ 7) from the rampart ruin shows, at the 2 σ calibration, that it more likely (68.6%) dates from 1811 to 1918 cal AD, which would support the supposition it was damaged during World War I.

[55] Cf. Štular 2011a; Mlinar 2018.

[56] Svoljšak, Dular 2016; Dular, Tecco Hvala (eds.) 2018; Tecco Hvala 2020.

[57] Subsequent investigations revealed further four buildings from the Hallstatt period (Mlinar, Klasinc, Knavs 2008) and five houses from the Roman period.

[58] Svoljšak 1988–1989.

[59] Mlinar 2020a, 119–120, Pl. 15A.

[60] Svoljšak 2018.

purposes was hard and resistant oak.[61] The buildings better preserved in plan show they ranged from 6 to 28.5 m^2 in size. The interior foundations that supported partition walls show they had one, two or three rooms.[62] The floors were usually made of beaten earth, one house had stone slabs on the floor and three had wooden floorboards in one of the rooms. Standing apart are the houses entered from the west, with the west side actually completely open, with levelled underlying geology representing the floor and a presumably single-pitch roof supported with wooden posts; other buildings had gabled roofs. Differences are also noticeable in interior furnishings that include ceramic plaques decorated with rich geometric designs that rank among the curiosities of the settlement. Some buildings were fitted with hearths made of pebbles and other small stones coated in clay; one building even held a domed oven of marl slabs. Interiors were also fitted with pits. The small round pits in multi-room buildings were usually situated in a small room and presumably served for storage, similarly as globular ceramic containers or silos. The large rectangular pits were mostly found in the single-room buildings, where they took up a substantial part of the functional surface; the finds from these pits suggest they were used in work processes. For one of the large pits, it was possible to postulate a pottery making activity, for several others metallurgic processes. The pottery assemblage from the settlement is marked by a fabric with abundant inclusions of sand, as well as typical forms of jars, pithoi, goblets and situlae, decoration (plain cordons, red-black painting, combing) and a multitude of ceramic rings.[63] The remains of slag and bronze melt, casting utensils, ingots and a block of iron indicate that secondary processing of metals and artefact production also took place in the settlement.[64]

The differences in the quality of construction, interior furnishings and recovered small finds indicate a distinction between residential buildings and workshops.[65] The extraordinary amounts of animal bones (including those from the meatiest body parts) and pottery remains in two buildings in the east part as opposed to the quantities from other buildings suggest they were used as a public space intended for common matters;[66] in the north-eastern part, the range and time span of artefacts that stand out markedly from assemblages in other areas suggest the existence of a cult space.[67] The differentiation of buildings according to function, the common infrastructure (such a gravel path found along the workshops in the western part of the excavated area and the drainage ditch that crossed the slope), the shared NW–SE orientation of buildings and their renovation or rebuilding in the same building plots may all be seen as elements of spatial planning and organisation of the Early Iron Age settlement at Most na Soči.

Sources mention similar buildings and pits unearthed in the settlements in the Bohinj area, where Walter Schmid excavated for the Joanneum between the two world wars, but the results were not comprehensively published. On Ajdovski gradec near Bohinjska Bistrica (No. **36a**), he found nine buildings sunken into the bedrock. Some had stone foundations and hearths made of stones or sunken into the ground. Unearthed next to the buildings were oval pits that served metallurgic purposes. The trial trenching that the Gorenjski muzej conducted there in 2003 also revealed buildings and traces of metallurgic activities similar to those of Posočje.[68] Moreover, Schmid excavated similar building remains, a hearth of neatly arranged stones and five smelting pits at Dunaj near Jereka (No. **33a**).[69] Analogous remains also came to light at Štalca above Železniki (No. **70**).[70]

[61] Motella De Carlo 2018.

[62] Dular, Tecco Hvala 2018, 14–78.

[63] Grahek 2018a.

[64] Laharnar 2018a; Šmit, Laharnar 2018; Lamut 2018.

[65] The criteria for identifying the function of a building are given in Dular, Tecco Hvala 2018, 73–78, and also take into account the qualitative and quantitative differences in the types of artefacts, animal and plant remains, quality of construction, size and openness of buildings, their interior furnishings and the number of construction phases on the same plot, all of which are analysed in detail and discussed in the monograph by Dular, Tecco Hvala (eds.) 2018. Having said that, we should note the differences with regards to the interpretation of buildings that Teržan proposes in the introduction and brief overview of the Sveta Lucija Hallstatt cultural group in this volume of Arheološki vestnik. Her interpretation is based on a single type of finds (scarce remains of slag and melts), the association of which with a particular building is in several cases questionable.

[66] Cf. Toškan, Bartosiewicz 2018, Tab. 4–7; Grahek 2018a, Fig. 2.

[67] Dular, Tecco Hvala 2018, 79–85; Laharnar 2018a, 224–234.

[68] Ogrin 2003.

[69] Gabrovec 1958–1959; id. 1966b, 262; id. 1974, 306–307.

[70] Grahek 2018b, 267–268.

Chronology

Establishing the beginning and the duration of a settlement, as well as the (dis)continuity in habitation would require research excavations in practically all the discussed settlements, but also on all potential locations suitable for habitation,[71] and even more so comprehensive publications of the results of the investigations conducted thus far.

Of the best and most extensively investigated settlement at Most na Soči (No. **1a**), the excavated eastern part dates entirely to the Late Hallstatt period (6th–4th centuries BC). Albeit in a more modest extent, it was also inhabited later, in the Late La Tène period, i.e. the late 2nd and the 1st century BC (three houses),[72] and again more intensely in the Roman period (fifteen houses). The remains of the four buildings investigated in 2001 at Maregova guna in Most na Soči, in the westernmost part of the habitation area close to the confluence of the Idrijca and the Soča, also date to the Late Hallstatt period (6th and 5th centuries BC).[73] The location of the settlement from the previous, i.e. Early Hallstatt period, has as yet not been established.[74] The earliest habitation traces, which were unearthed in the westernmost part of the promontory and on the lowest terrace of the Idrijca close to its confluence with the Soča, date to the Late Bronze Age and show a different type of construction, using posts and wattle-and-daub walls.[75] This indicates that the settlement was likely inhabited neither continuously nor equally intensely through the periods, but also that it reached its maximum extent in the Late Hallstatt period.

In the Late Bronze Age, settlements also existed on Sv. Volar, an elevation above Robič in the Kobarid area (No. **21**), on the Zuccola castle hill on the right bank of the Nadiža/Natisone north of Cividale del Friuli/Čedad,[76] on Grad near Levpa, Grašišče near Grgar, Sv. Katarina and Gradišče near Deskle on the plateau of Banjška planota (Nos. **50**–**53**), on Golo Brdo above the vally of the River Idrija (No. **43**), as well as on Vrh gradu near Pečine (No. **65**) and several other presumed prehistoric sites on the plateau of Šentviška planota that otherwise lack convincing material evidence from the Early Iron Age.[77] This also indicates that the land hosting human habitations in the Iron Age had in part already been cultivated before. In almost all the settlements discussed in this contribution, the chronologically diagnostic finds show habitation in the Late Hallstatt period (Nos. **1a**, **18a**, **21**, **22a**, **26a**, **33a**, **36a**, **50**, **57**, **62**, **65**, **66**, **68**, **69**, **70**, **71**, **72a**), even on Sv. Katarina above Nova Gorica (No. **53**), as can be inferred from the pottery reminiscent of that from the settlement at Most na Soči in fabric, certain forms and primarily the decoration of plain applied cordons and combing.[78] The Early Hallstatt phase, which has been positively identified in several cemeteries (*Fig. 9*), is markedly less clear in the settlements. Most of these went on to be populated in the subsequent periods – La Tène and/or Roman periods, Late Antiquity and the Early Middle Ages. Having said that, the continuity from the Early to the Late Iron Age has as yet not been confirmed in any habitation context, where finds from the Late La Tène period predominate with rare exceptions, indicating decline in habitation in the Middle La Tène period.

A clearer insight can be gained from the associated cemeteries, but these were only found at seven settlements: Most na Soči, Kobarid and Podbela in upper Posočje (Nos. **1b**, **18d**, **22b**), Jereka, Lepence and Bohinjska Bistrica in Bohinj (Nos. **33b**, **35b**, **36b**), as well as Godovič (No. **72b**).

CEMETERIES

Although the number of known cemeteries and settlements from the Hallstatt period is equal, two thirds of these are not mutually interconnected. The ratios according to landscape units are the following: almost twice as many cemeteries in

[71] Stray finds came to light by chance at certain locations suitable for habitation, such as Vrsno – Strničelo (Strenčl), Trnovo ob Soči – Trnovšček, Debenje – sv. Jakob, Goljevica – sv. Volbenk, Tolminski Lom – Kal, Dolenja Trebuša – Sovodenj (*Fig. 11:* No. **14**, **20**, **44**, **45**, **47**, **56**).

[72] Dular 2018.

[73] Mlinar, Klasinc, Knavs 2008, 203.

[74] Indirect evidence that the settlement was inhabited in the Early Hallstatt period comes from the graves of the Sv. Lucija I phase found on the left bank of the Idrijca (cf. Marchesetti 1886; id. 1893; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985).

[75] Svoljšak 1988–1989; Mlinar 2020a, 119–120, Pl. 15A.

[76] The 1989 archaeological excavations of the medieval Castle Zuccola yielded pottery sherds dating between the end of the Middle Bronze Age (*bronzo recente*) and the beginning of the Hallstatt period; the finds are kept in the MAC (Tomadin, Visintini, Colussa 1989).

[77] E.g. from the hillfort on Pavlinčev grad (see *Note 15*).

[78] Cf. Svoljšak 1990, Pl. 2–3 and Grahek 2018a, 249–306, Fig. 28.

comparison with settlements are known in the high-altitude area (cf. *Fig. 5* and *9*), the same goes for Idrijsko hribovje with Šentviška planota, no cemeteries and six settlements have been recorded on Banjška planota and Kanalski Kolovrat, a single cemetery has been noted in Cerkljansko.[79]

Location and size

Similar as settlements, the largest burial grounds are also known in the upper valleys of the Soča/Isonzo and Nadiža/Natisone (*Fig. 9*), but they were excavated to different degrees and their size is a matter of conjecture. The largest excavations were conducted at Most na Soči, Kobarid and Tolmin, as well as Dernazzacco near Gagliano and S. Pietro al Natisone/Špeter.

The Early Iron Age cemetery at Most na Soči (No. **1b**) extended across the terraced slope on the opposite bank of the Idrijca to the settlement. At Kobarid, the cemetery was located on the river terraces of the Soča at the foot of the settlement on Gradič (No. **18d**). The necropolis in Tolmin (No. **5**) spread across the river terrace above the confluence of the Soča and Tolminka, at the foot of the isolated hill of Kozlov rob, on which contemporary habitation has not been reliably identified, i.e. the associated settlement has as yet not been found.[80] The grave unearthed at Na Raduljah in Bovec (No. **26b**) was located on a terrace along a stream, but the distance of 3 km as the crow flies shows that it obviously did not belong to the settlement on Ravelnik.[81] Other known cemeteries Jelenšek near Godovič (No. **72b**) lies on a saddle close to the settlement. At much higher altitudes, small groups of graves were excavated near Krn (No. **13**) and in Čadrg (No. **8**), an isolated grave also in Rut (No. **39**). Their location is associated either with the pathways connecting Posočje and Bohinj or with the proximity of iron ore deposits. There are no habitation traces known in their vicinity, which suggests they belonged to unfortified settlements. On Šentviška planota, the cemetery at Jerovca (No. **61**) may have belonged to a posited settlement on the elevation of Dobje, where stonework ramparts and terraces are visible, but not yet archaeologically verified. The graves at Lipce/Prevala (No. **63**) could be associated with a small settlement on Berlotov rob near Šentviška Gora. There are no observable habitation traces in the vicinity of the cemetery at Na Dobcu near Daber (No. **64**).

Main features of the mortuary practices

Flat cremation burial in a simple pit with the cremated remains and pyre ashes strewn across the bottom, stone slab as grave cover and marker and the absence of weapons among grave goods are the main distinguishing features that reflect the originality and specificity of the Sveta Lucija group within the Hallstatt culture.[82]

The two largest burial grounds with the longest span – at Most na Soči and Kobarid (*Fig. 9*) – hold the greatest potential for different multifaceted analyses;[83] it is a potential not fully explored, as the finds and data have as yet not been wholly published. In addition to describing 2950 graves and a small selection of finds excavated up to 1892, Marchesetti also wrote a synthetic overview of the structure and the rite of burial.[84] He stated that the human bone remains were only rarely thoroughly cremated, some only barely. The patches of burnt remains and burnt earth with an abundance of charcoal, pottery sherds and pieces of bronze

[79] There is no data available on some of the cemeteries/graves unprofessionally excavated in the past that would allow us to positively attribute them to the Early Iron Age, e.g. the cemetery at Pod Cerkvijo near the village of Sedlo (Osmuk 1985, 297) and 36 urn graves that A. Vuga excavated at Most na Soči, on the promontory at the confluence of the Idrijca and the Soča (Marchesetti 1886, 97). Allegedly, there are several other potential cemetery locations, e.g. at Doblar, Modrej (*ANSl*, 117, 124), Libušnje near the cemeterial church of St Lawrence, at Smast (Knific et al. 2021, 20, 22), Police (Flego 2005), Krnice/Šance above Poljubinj/Žabče (Mlinar, Turk 2016, 28–29) and Pečine (Mlinar et al. 2018, 26). These data, however, are not archaeologically verified, hence their dating is unclear.

[80] Marchesetti (1903, 90) mentions a prehistoric settlement on Kozlov rob. See *Note 15*.

[81] The cemetery associated with the settlement on Ravelnik could be located on a nearby site known under the toponym of Gomilce (Na Gomilcah – translated as 'Little Barrows') in Mala vas, in the southeastern part of Bovec. Other funerary finds in the wider area are mentioned at the foot of Mt Rombon, at Kasarne, Bisli along the road to Plužna, and at Ograjnice in Bovec – Kaninska vas (Svoljšak 2002, 272, 276), which would indicate the existence of another settlement besides that on Ravelnik.

[82] Svoljšak 1973; Teržan, Trampuž 1973; Boiardi 1983, 164–166; Gabrovec 1987, 138–141.

[83] See Teržan in this volume; for Kobarid, see the contribution by Kruh.

[84] Marchesetti 1886; id. 1893, 133–141; also see Bergonzi et al. 1981; Boiardi 1983.

indicate that the deceased were cremated in their costumes at specific spots inside or outside the necropolis. Upon cremation, the bones were collected and transferred to the grave pit together with the wood charcoal of the pyre. The grave pits varied in size and depth, they usually held the remains of a single individual, exceptionally two (in five cases). The pits were covered by one or more slabs and stones of different rocks (limestone, marls, conglomerate). Only a third of the burials stood out from the usual practice. These include five inhumations, with parts of human skeletons found inside, and two burials of horse skeletons. Just under one tenth (9.5%) are urn burials. Only 13.2% of grave pits were not covered by a slab or stones, in some cases one slab covered two graves. There were also roughly thirty groups (1%) covered by a cairn, the largest among them (10 × 5 m) covering 41 burials (25 adults and 16 children). In 58 graves (2%), the walls of the pit were lined with stones or the stone slabs were arranged to form a cist; 21 of these held urns. There were also lines of stones in the necropolis that must have been placed there with a different purpose (possibly as boundary markers), as no burials were found underneath. Using an estimate of the biological age of the deceased, Marchesetti attempted to outline the demographic profile of the population. He recorded 26% children, the graves of which were mostly without goods. Of the graves of the adult population, less than a tenth had no grave goods, 14% only held pottery. The pieces of weapons or tools represent a 2.3% share of the grave goods, but were often found beside or on top of the grave and some date to the La Tène period.

Szombathy's excavation of the cemetery paint a similar picture. Of the 2478 graves he had excavated, less than one tenth (7.5%) were urn burials, over a quarter (27%) had no grave goods, pottery as the sole good occured in 16%. Also similar is the share of graves lined with stones or graves with stone slabs arranged to form a cist (1.4%), eleven of them holding urns. An ustrinum in two spots is reported. Two graves held inhumation burials, one of these a horse and its tack.[85] Weapons or tools, in most cases knives, are noted in 65 graves (2.6%) or in their immediate vicinity.[86]

The characteristics of the cemetery and graves, as well as burial rite parallel to these revealed by the early excavations were also observed during the recent investigations at the northern fringes of the vast cemetery, the only difference is that one site (Repelc) revealed Late Hallstatt and later burials – from the La Tène and Roman periods – as well as an early medieval pit. In addition to cremations, there was an inhumation burial, from the Roman period. The recent investigations also unearthed a cremation site (*Fig. 10*), as well as a cemetery drystone wall.[87] Only three of the altogether 87 graves at the Pucarjev rob and Repelc sites were urn burials; two of these held the remains of adult women with precious goods, the third one an adult person of indeterminable sex. The amount of cremated bones in graves varied greatly, from 1 to 523 g. Two cremation burials were associated with unburnt horse bones and teeth. Weapons and tools came to light in the graves from the La Tène period, one knife was placed in an urn grave (anthropologically identified as the burial of a woman) from the Late Hallstatt period. At the Repelc site, pieces of weapons and tools were also found at the cremation site and in a mixed layer that covered the graves.

The burial rite in the Tolmin cemetery (No. **5**) is not substantially different. Of the 465 investigated graves, none had a stone cist and one held an urn burial that the anthropological analysis and the pin among the grave goods show to be that of a man. It has a higher share of graves with pottery as the sole grave good (30%) and a lower share of graves without goods (10%). The occurrence of weapons and tools is similar (2.2%). Most of these are knives found together with both typically male and female goods. One bronze spearhead was found in a grave and another one was deposited between the graves, as was a razor.

The same characteristics and structure of burials has been observed in the smaller cemeteries at S. Pietro al Natisone/Špeter and Dernazzacco in the valley of the Nadiža/Natisone (Nos. **41**, **42**), at Koritnica (No. **40**), Jerovca on Šentviška planota (No. **61**) and Bitnje in Bohinj (No. **34**). They include the odd urn burial, at Koritnica and Bitnje also few inhumations. The graves at Čadrg in Tolminsko (No. **8**), Krn in Kobariško (No. **13**) and Jelenšek near Godovič (No. **72b**) have a markedly higher share of burials with weapons; this share is also higher at Koritnica (11%).

[85] Graves Sz 592 and 2304: Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, 120, 363, Pl. 51; 52A; 242B.

[86] These estimates use the database that Sneža Tecco Hvala had created using the data published in Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985.

[87] Mlinar 2020a.

Dating

The earliest Iron Age burials (from the Sv. Lucija I phase) concentrate in the upper valleys of the Soča/Isonzo and Nadiža/Natisone, more precisely at Tolmin, Most na Soči, Kobarid, Ladra (*Pl. 1:* 1–6) and S. Pietro al Natisone/Špeter (*Fig. 9*); this area may be seen as the early settlement core. There are no known burials on the territory of the Posočje community from the period preceding this phase.

At Most na Soči and Kobarid (Nos. **1b**, **18d**), burial continued uninterruptedly into the Late Hallstatt period (Sv. Lucija II), whereas it stopped at Tolmin (No. **5**). Only few finds are known from later periods at S. Pietro al Natisone/Špeter (No. **41**).[88] At that time, burial just began at Dernazzacco (No. **42**), and continued into the La Tène period. This was also a time when Most na Soči, in the upper Soča valley, witnessed a rise and peak of prosperity; estimations show that the greatest number of burials dates to the 6th and 5th centuries BC (Sv. Lucija IIa and IIb). The majority of urn burials and stone cists dating to the Late Hallstatt period also indicates structural changes taking place at this time.[89] This is supported by a rough comparison with the Early Hallstatt Tolmin cemetery (No. **5**), roughly 5 km away, which revealed a single urn burial and no stone cists. Furthermore, there are noticeable differences in the grave goods: the Tolmin cemetery included approximately 10% graves without grave goods, the Most na Soči cemetery twice as much (roughly 23%), which suggests an increase in graves without goods in the Late Hallstatt period. The cemeteries at Koritnica and Jerovca (Nos. **40**, **61**), which are later in date, lend support to this observation – their share of graves without goods is higher (roughly 18 to 22%) compared with Tolmin. In contrast, most of the richest graves at Most na Soči dates to this very time, the goods in which include imports that even imply a greater social stratification.[90] Artefacts and raw materials imported from distant lands also came to light in the settlement at Most na Soči, which reached its maximum extent in the Late Hallstatt, and in the investigated areas revealed no traces from the previous period.[91]

At the transition to the Late Hallstatt period, new burials occur at Srpenica in the Bovec area (No. **25a**), at Koritnica and on Šentviška planota (Nos. **40**, **61**, **64**) (*Fig. 9*). The beginnings of the cemeteries in Bohinj (Nos. **32**–**37**) also date to this time.[92] In the final phases of the Early Iron Age (Sv. Lucija IIb–IIc), burial thus also began in the more remote and high-altitude areas (Nos. **8**, **13**, **22b**, **39**, **58**, **63**, **72b**), which indicates an expansion of habitation into the side valleys and high mountains.

Almost all the cemeteries in the upper valleys of the Soča and Nadiža/Natisone, as well as the Cerkljansko area, revealed burials or finds from the La Tène period[93] except at Tolmin (No. **5**), Jerovca (No. **61**)[94] and Jelenšek (No. **72b**). La Tène graves even predominate at Idrija pri Bači (No. **58**); they are largely located in the south-eastern part of the cemetery, whereas those from the Hallstatt period lie in the north-western part.[95]

A comparison of the structure of burials in the Tolmin necropolis as the representative of the early development phase of the Posočje community (Sv. Lucija I) with the burials from the late phase (Sv. Lucija IIc) shows greatest differences in the occurrence of weapons. The Tolmin cemetery only yielded two (bronze) spearheads,[96] whereas the cemetery at Jelenšek, for example, revealed weapons in almost half of the investigated graves,[97] the Hallstatt-period graves at Idrija pri Bači included 37.5% such graves,[98] the cemetery at Čadrg had weapons in three of the four investigated graves, one of them dating to

[88] At S. Pietro al Natisone/Špeter, a Certosa fibula, as well as an iron socketed and a shaft-hole axe are known from the Late Hallstatt period (Pettarin 2006a, Cat. No. 174, 393, 588; ead. 2006b).

[89] Bergonzi et al. 1981, 187–188, Tab. 23; 24; 26.

[90] Teržan, Trampuž 1973; Bergonzi et al. 1981, 214–215, 226–228, 246–248; Boiardi 1983, 165–166; ead. 1984; also see Teržan in this volume.

[91] Dular, Tecco Hvala 2018, 109–130; Dular 2018.

[92] Grave 2 from Jereka and Grave 5 from Bitnje (Gabrovec 1974, Pl. 4: 5,6; 11: 1–7) may date towards the end of the Early Hallstatt period.

[93] Guštin 1991, Fig. 1; Božič 1999a, 203, Fig. 1; also see Mlinar, Gerbec 2011, 23; Mlinar 2020a, 120–121; id. 2020b.

[94] A piece of an iron wire fibula of the Middle La Tène construction was found at Jerovca, at the nearby spring, but this is insufficient evidence of burial continuing into the La Tène period (Laharnar, Mlinar 2013, Fig. 11: 3).

[95] Guštin 1991, 30–33, Fig. 7 and 21.

[96] Svoljšak, Pogačnik 2001–2002. A bronze spearhead was also found in the Ladra cemetery (No. **16**; *Pl. 1:* 6).

[97] See the contribution by Bratina, Laharnar, Svoljšak in this volume.

[98] Guštin 1991, Pl. 23: 6,7,11,15; 24: 15,16; 25: 1,7,8; 26: 1,2; 27: 11,12.

the La Tène period.[99] This increase in weaponry in graves may mirror the turbulent times that marked the end of the Hallstatt and transition to the La Tène period.[100]

STRAY FINDS, HOARDS AND CULT PLACES

Stray finds

The artefacts found by chance over the last three decades further advance our knowledge of the settlement in the region. They significantly raise the number of known archaeological sites (*Fig. 3; 4; 11*). Given that most came to light with the help of metal detectors, however, the locations of these sites are not always reliable, the circumstances of the find most often not documented and, when left unverified by archaeologists, the context unclear. As such, they are difficult to identify in terms of character and significance (whether they are funerary, habitation or votive finds, or even lost items). The archaeological verification of certain locations has revealed the existence of graves (*Fig. 9:* Nos. **8**, **13**, **16** (*Pl. 1:* 1–6), **22b**, **25a,b**, **39** (*Pl. 2:* 11), **72b**). Some artefacts, found on elevations with ramparts or terraced slopes, could originate from habitation contexts (*Fig. 5:* Nos. **21**, **22a**, **26a** (*Pl. 2:* 5), **66**, **68**, **69**, **71**).

Most stray finds have been recorded in the immediate vicinity and in the hinterland of Kobarid and Tolmin (*Fig. 11*). Parts of the costume (fibulae, pin, finger ring) and weapons/tools (axe) even came to light above 1000 m asl, on high-altitude pastures and along paths towards alpine pastures (Nos. **6**, **7**, **10**, **11**, **12**, **28**; *Pl. 1:* 7,9; *2:* 2,4,10; *3:* 6). Given their setting, we may relate them to transhumance or ore collection, as well as paths leading to Bohinj. We have already mentioned the seasonal camp in the mountains of Bohinj, i.e. at Dolga Planja on Mt Vogel (No. **38**), located at 1680 m asl; the site revealed the remains of a building from the Early Middle Ages and a layer of burnt remains with iron ore, animal bones and pottery sherds from the Early Iron Age, the turf in the immediate vicinity also revealed a Type XI Certosa fibula from the 5th/4th centuries BC.[101] A similar site has been recorded at V plazeh in the Trenta area (No. **29**), at 1542 m asl, where drystone foundations of a building were found, as well as a depression filled with burnt remains that included sherds of prehistoric pottery and a piece of a band fibula from the 6th century BC (*Pl. 2:* 6).[102] An ingot of copper alloy was collected somewhere on the hill of Kobilnik, in the Tolmin area (No. **7**), though not together with the Certosa fibulae found on the same hill (*Pl. 2:* 2).[103] Similarly, the ingot found in the area of Fiščevo near Ajba along the Soča (No. 46) is also believed to have been found some 50–100 m away from a Certosa fibula (*Pl. 2:* 7).[104] The bronze ingots found at the church of St Jacob above Debenje (No. **44**), in Kambreško pogorje, may also date to the Early Iron Age.[105]

A different significance may be ascribed to the finds from the gravel banks of the River Soča (Nos. **4**, **18g,h,i**). They are iron spearheads and an axe (*Pl. 3:* 1–4,8),[106] while a Certosa fibula (*Pl. 2:* 3) came to light on the eastern shore of Lake Bohinj at Stara Fužina (No. **30**). The close correlation between the sites of the Posočje community and sources of water may suggest that the people here believed in miraculous powers and performed purification or votive rituals in their proximity.[107] This hypothesis then leads to the possibility of the finds from the immediate proximity of riverbeds and lake may be associated with votive offerings and worshipping. Having said that, water sources were primarily linked to the daily water supply. Moreover, the river valleys not squeezed between steep slopes also served as lines of communication that provided easiest passage through the mountainous landscape. We should therefore, first and foremost, see these stray finds

[99] Mlinar 2020b.

[100] Teržan, Trampuž 1973, 440.

[101] Ogrin 2020, 63, Fig. 3; for the typo-chronological identification, see Teržan 1976.

[102] We thank Jana Horvat (Inštitut za arheologijo ZRC SAZU) for the information and the drawing of the fibula. For the typo-chronological identification, see e.g. Tecco Hvala 2012, 243–244, Note 1029 with references to the examples from the cemetery at Most na Soči.

[103] Mlinar, Turk 2016, 23–24, Cat. No. 22 and 24.

[104] Gerbec 2021, 137–138.

[105] Nanut 2018, Fig. 4; Pl. 2–4.

[106] The iron axe was found during sand separation near Volče, with the sand originating from the Soča gravel between Idrsko and Tolmin (No. **4**; *Pl. 3:* 8).

[107] Similarly as elsewhere in the south-eastern Alps, the Soča and its gravelly banks revealed pieces of weapons from the Late Bronze Age that can also be interpreted as votive finds (cf. Gerbec, Mlinar 2011).

as indicators of pathways and the exploitation of natural resources, i.e. ordinary human activities in the hinterland of settlements.

The stray finds comprise pieces of costume (fibulae, pins, bracelets, finger rings, pendants, glass beads) and weapons (axes and spearheads). The earliest among them are two bronze multi-knobbed pins (*Pl. 1:* 7,8), such as are characteristic of the Sv. Lucija Ib male costume in the Tolmin cemetery.[108] One of the pins was found below Zeleni vrh high above Tolminske Ravne (No. **11**) and the other at Tolminski Lom on Banjšice (No. **47**), in an area that reportedly yielded a bronze fibula, now lost.

All other finds date to the Late Hallstatt period (Sv. Lucija II), some could also be from the La Tène period. Parts of the female costume were the beads of yellow glass with layered blue-white eyes (*Fig. 11*: Nos. **9**, **17**; *Pl. 1:* 15–17), such as occur in the Sv. Lucija IIb and IIc phases, widely distributed in the 5th and 4th centuries BC.[109] Two of the finger rings (Nos. **6**, **24**; *Pl. 1:* 9,10) are decorated with ring-and-dots and stripes of transverse incisions, an ornamentation common on the jewellery of the Posočje community and probably made in the local workshops in Sv. Lucija IIb and IIc.[110] The same decoration can also be found on the pendant from Sedlo (No. **24**; *Pl. 1:* 14), possibly representing a stylised female figure, and most closely resembling two pendants from Krn, in the Kobarid area, and from Dernazzacco, in the valley of the Nadiža/Natisone, respectively.[111] Anthropomorphic pendants are not common in the Posočje community, more frequent are the basket-shaped examples known from the Late Hallstatt graves and the settlement at Most na Soči.[112] The stray finds discussed here were found in the Kobarid area (Nos. **15**, **18g**, **23**; *Pl. 1:* 12,13,18). The bronze bracelet with overlapping ends and decorated with stripes of incisions, recovered at Log pod Mangartom (No. **27**; *Pl. 1:* 11), is a rare example of its kind in the region,[113] and has parallels from Notranjska and among the bracelets typical of the Dolenjska costume from the late 7th to the 5th century BC.[114] Also not usual for the Posočje costume is the bronze crossbow fibula with a forward-facing horse head (*Pl. 2:* 1) that came to light on Jajnkovec on the left bank of the Soča near Kobarid (No. **19**); an identical example was found in the Kobarid cemetery, a similar one with a ram head on the foot terminal at Most na Soči.[115] Such fibulae are known from the Dolenjska cultural circle in the 5th century BC, where they formed part of the male costume.[116] With regards to the examples from Posočje, we should mention two similar fibulae from neighbouring regions, one from Podgora at the River Poljanska Sora and the other from Gurina in Kärnten, Austria.[117] Other stray finds of fibulae (*Fig. 11*) belong to the Certosa fibulae of Types VI (No. **12**; *Pl. 2:* 10), X (Nos. **46**, **14**, **55**, **20**; *Pl. 2:* 7,8,12,13), XI (No. **60**; *Pl. 2:* 9) and XIII (Nos. **7**, **28**, **30**; *Pl. 2:* 2–4), which were worn by men in the final phases of the Early Iron Age, similarly as weapons, Type X even later.[118] Dating to the last phase is the animal fibula of the Early La Tène construction (No. **67**), which is most likely a product of a local workshop, as similar examples are limited with rare exceptions to the area of the Posočje community, where they were presumably made using the contemporary southern Alpine Early La Tène fibulae as models.[119]

These finds indicate that activities in the mountainous hinterland were mainly in the male domain. The stray finds also include iron shaft-hole

[108] Teržan, Trampuž 1973, 438, App. 1; Teržan 2002, 89 (pins of Types III and V after Pogačnik). Also cf. Most na Soči: Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, Pl. 14G: 1; 37G; 43C: 1; 75E: 1; 95B: 1; 101B: 1; 102B: 1; 112E: 3; 119A: 1; 126R: 2.

[109] Božič 2011, 248; Laharnar 2018a, 213–214; Mlinar 2020a, 135; also see Laharnar, Mlinar (Pl. 6 and 7) in this volume.

[110] Nanut 2021, 87–89.

[111] For Krn, see the contribution by Laharnar, Mlinar (Pl. 4: 1) in this volume, for Dernazzacco, see Pettarin 2006a, Pl. 26: 451; ead. 2006b.

[112] Laharnar 2018a, 213; Mlinar 2020a, 115; also see Pavlin 2014.

[113] Similar fragments are known from Repelc in Most na Soči (Mlinar 2020a, 127, Pl. 29: 4,5) and from the cemeteries along the Nadiža/Natisone (Pettarin 2006a, Pl. 20: 298,317; 21: 328,330; ead. 2006b).

[114] For Notranjska, see Guštin 1979, Pl. 22: 8–22; 66: 24–26,28,29; for Dolenjska, see e.g. Tecco Hvala 2012, Fig. 109: 6 (Variant IIb), 294, 298, Notes 1270–1273.

[115] Marchesetti 1903, Pl. 18: 5; also see Mlinar 2020a, 122–123, Pl. 42: 1.

[116] Tecco Hvala 2012, 262–263, Fig. 99: 5,6.

[117] Gabrovec 1966a, 34, 38–39, Map 3 and list of sites with references. On the connection with the Carinthian or Frög/Breg group, see the contribution by Gleirscher in this volume.

[118] Teržan 1976; also cf. Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, Pl. 7B; 27F; 29D; 39B; 47D; 50B; 124A; Mlinar 2020b, Fig. 5 and 8; Guštin 1991, Pl. 23: Grave 30; 25: Grave 37; 26: Grave 40.

[119] Nanut 2021, 85–90, cf. Fig. 1 and 6 (maps), and Fig. 7.

axes (Nos. **2**, **4**, **10**, **45**; *Pl. 3:* 5–8);[120] they have parallels in the funerary contexts at Most na Soči, Srpenica and Čadrg, occuring together with Type X Certosa fibulae, at Koritnica in the combination with the above-mentioned animal fibulae of the Early La Tène construction.[121] They were also in use in the Late La Tène period, but in a slightly different form – with a hammer-like butt.[122] It is more challenging to date the stray finds of iron winged axes (Nos. **9**, **54**, **56**; *Pl. 3:* 9–11),[123] which at Idrija pri Bači (No. **58**) occur in the graves from the Late Hallstatt and La Tène periods.[124] There, they were found together with both weapons and tools, hence their function is ambiguous – they may have been used as weapons and/or tools. Much earlier ones are known from warrior graves in Dolenjska (at the very beginning of the Iron Age).[125] In the community of central Friuli, they occur in graves together with serpentine fibulae from the late 7th and early 6th centuries BC.[126] In Notranjska (Tržišče) and Friuli (Porpetto), they are also known from hoards dating to the middle and second half of the 6th century BC.[127]

Hoards

A hoard of weapons similar to those from Rubbio, along the lower reaches of the Isonzo/Soča close to its confluence of the River Vipacco/Vipava, and from Porpetto along the Tagliamento, was found buried somewhere on the slope of Gradič at Kobarid (No. **18c**), though it is a century and a half later (4th century BC) than the two.[128] The reports (the finds are not published in their entirety) relate a large situla-like vessel containing iron weapons (one winged, one shaft-hole and four socketed axes, eight spearheads and a pointed tool or spear butt, a whetstone and an iron bracelet). The hoard from Rubbio shared a similar location on the slope of a hill and also held socketed axes. The parallel with the Porpetto hoard is in the deposition in a container, as well as winged axes, of which as many as 23 came to light at Porpetto.[129]

A hoard of a very different composition was unearthed with the help of a metal detector at Gastabil near Dolenje Ravne, in Cerkljansko (No. **67**). In a small depression next to a natural rocky ridge, broken pieces of bar-shaped and flat bronze ingots were found together with bronze shaft-hole axes with high lead content. The latter spread at the transition from the 2nd to the 1st millennium BC from their area of origin on the Apennine Peninsula to western and central Slovenia, where they were in use all to the 6th century BC.[130] Similar finds were found by chance at Kanalski Kolovrat, near the church of St Jacob above Debenje, lying in a depression on the west terrace just below the summit of the hill (No. **44**).[131]

Cult-offering places

Primary sources report that the roadworks conducted towards the end of the 19th century on the left bank of the Soča, somewhere near the hamlet of Loga north of Bodrež, revealed a deep crevice filled with ashes that included pottery sherds, pieces of bronze vessels and jewellery, as well as iron weapons and tools (No. **49**). The artefacts have a broad span, from the Late Hallstatt period (Sv. Lucija II), represented by several types of fibulae, pendants, finger rings, a bracelet, part of a handle and attachment of a situla, possibly also an iron winged axe, to the Late La Tène period represented by characteristic iron tools.[132] The sources also note

[120] Found in an area rich in iron ore, the shaft-hole axe from the Kal below Mt Tolminski Migovec may have been used as a tool (cf. Mlinar, Turk 2016, 25).

[121] Teržan, Trampuž 1973, 440, Fig. 4: Map 3, App. 1; also see Kos 1973, Pl. 5: 1; 11: 1; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, Pl. 7B: 2; Laharnar, Mlinar 2019; Mlinar 2020b, Fig. 5.

[122] E.g. Guštin 1991, Pl. 6: 2; 10: 11; 14: 4 etc.; also cf. Turk, Svetličič 2018 and the contribution by Laharnar, Mlinar in this volume (Pl. 13: 5; 14).

[123] The iron axe from Javorca, winged and with a saddle-shaped transition to the blade, is similar to the finds in Trentino that are seen as Early Iron Age forms (cf. Marzatico 1997, Cat. No. 1986).

[124] E.g. Guštin 1991, Pl. 2: 3; 15: 5; 26: 2.

[125] Tecco Hvala 2012, 111–114, Fig. 46: 1.

[126] See the contribution by Vitri, Corazza (Fig. 2; 18; 20) in this volume.

[127] Guštin, Božič 2021, 499–501, 505–508, Fig. 1 and 2: D.

[128] Ib.

[129] Ib.

[130] Nanut 2016; ead. 2018. Similar fragments of bronze shaft-hole axes, raw bronze, bar-shaped and flat ingots were also found in the settlement near the church of St Helen (Na Lupu) above Podbela, though it is not known whether they were found together and could hence be interpreted as a hoard (cf. Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 30–31).

[131] Nanut 2018.

[132] *Mitheilungen der k.k. Central-Commission* (MZK) 24, 1898, 111 and MZK 27, 1901, 77; Guštin 1991, 11–12, Pl. 38–40.

that there were no ashes or finds in the vicinity of the spot, suggesting we are not dealing with a cemetery. The natural setting would rather speak in favour of the interpretation as a hoard, as the primary source already proposed. However, hoards usually do not include ashes, hence the find might also be a cult place.

A special offering place located among rocky faces, karren and abysses is presumed to have existed at Berlotov rob on Šentviška planota (No. **62**). Roughly 120 artefacts have been collected there through unprofessional detectorist activities over the last decades, and a bronze statuette of the goddess Isis was reportedly found there in the mid-19th century, but has since been lost.[133] These finds also show a wide span – from the Late Hallstatt to the beginning of the Roman period – and include pendants, fibulae, iron tools and axes, as well as parts of bronze vessels similar to those from Bodrež. The site is heavily damaged, but we can still notice artificially levelled terrain and terraces that might have been used for habitation. A rough estimate of the surface suggests it would have been a very small settlement (0.2 ha), whereas the wealth and exceptional character of the finds are unusual for habitation context, suggesting that the interpretation of the site as a cult-offering place of a long duration seems more plausible. Among other things, this is supported by the pendants that might be seen as apotropaic, such as the anthropo-ornitomorphic pendant from the 5th/4th centuries BC with iconographic parallels in the depictions of the Mistress of the Animals, also in the silver disc from the late 2nd or the 1st century BC believed to show the phases of the moon (similar ones were also unearthed at Bodrež). Another piece of corroborating evidence is the rim of a bronze situla with a Venetic inscription, as well as the now missing statuette of Isis.[134] Another such site is known on the plateau of Šentviška planota: Vrh gradu near Pečine (No. **57**) located just over 3 km west of Berlotov rob. The site lies on the edge of the plateau, where the terrain descends steeply towards the Idrijca and the ravine of a torrential stream. The narrow rocky ridge shows artificial terraces with traces of buildings and the rampart of a small settlement (0.5 ha). The spectre of the recovered small finds also indicates a cult-offering place of a long duration, from the 6th to the 1st century BC, with a piece of a bronze sickle of an earlier date (11th/10th centuries BC);[135] the most revealing are a bronze sceptre and a rectangular offering plaque of silver with an inscription in the Venetic script.

A similar offering plaque of bronze came to light during the investigations of the fortified Late Antique settlement on Tonovcov grad near Kobarid (No. **18f**), where the excavations of three churches, a cistern and residential buildings from the Late Antiquity also brought to light modest prehistoric remains. In addition to the plaque, the ruins of one of the Late Antique buildings revealed broken pieces of Late Hallstatt and La Tène costume, pendants, a piece of a Negova helmet, as well as a scabbard chape and handguard of a sword.[136] Other offering plaques and similar finds of a wide span were found at the west edge of the settlement on Gradič in Kobarid (No. **18b**),[137] more precisely in the southern part of the investigated terrace where a sanctuary of supra-regional significance stood in the Roman period. Roughly 20 m north, the remains of a Late Hallstatt building were found that held typical household items, had two drainage walls, foundation stones and floors paved with unworked stones. A special place of a completely different character lies at the south foot of the settlement on Gradič (No. **18e**). It is the burial of horse skeletons and Early La Tène warrior outfits from the transition from the 4th to the 3rd century BC. The horse skeletons of six or seven animals were without skulls with the exception of one (its skull was crushed) and only half of the skeletons was recovered of two animals. The bones were found in more or less anatomical position and partially overlapped; they belonged to riding horses of the small-bodied 'western' type aged between 7 and 13 years. Also found were the bones and horns of other animals (goats, sheep, cattle, pig and chamois),[138] as well as a human

[133] Božič 2011, 265; Laharnar, Mlinar 2014; Laharnar, Turk 2018, Fig. 164; 188–190; 191; 193; 195; 196; Mlinar et al. 2018, 17–19, Fig. 11, Cat. No. 28–31, 37, 42–44, 46–48, 50, 51, 55–59, 61, 66–68, 71, 73, 75–77, 79–83.

[134] Laharnar, Mlinar 2014; Laharnar, Turk 2018, 166–168; also see Turk, Božič, Istenič 2009, 57–59.

[135] Božič 1999b; Turk, Božič, Istenič 2009, 57–59; Božič 2011, 256–258; Laharnar, Mlinar 2014; Laharnar, Turk 2018, Fig. 192; Mlinar et al. 2018, 24–26, Cat. No. 32–36, 38, 40, 45, 52–54, 60, 62–65, 69, 70, 72, 74, 84–86, 92–97, 100–111.

[136] Božič 2011, 239–260, Fig. 6.2.

[137] Osmuk 1997; ead. 1998; Božič 2011, 262, Fig. 6.17: 1,8. The monograph is in preparation. We thank Nada Osmuk and co-authors for allowing us to examine the finds.

[138] Toškan 2011.

humerus, though its location suggests it may not be linked or contemporary with the horse burial. The finds also include several pieces of horse gear (two iron bits and half of the third, four small and three large bronze strap distributors). The iron objects comprise eight spearheads, five swords in their scabbards, several parts of two-piece chains for sword suspension and seven halves of two-piece shield bosses, none of which fitted together; in one case two different halves were even placed side by side. The shields were not deposited complete, but only their metal parts. The weapons were not ritually damaged, neither were the iron scythe or sickle and a knife. Jewellery pieces consisted of one bronze fibula and four different bracelets (bronze ribbed, bronze knobbed, hollow bronze with relief decoration, one iron). Further finds include pottery sherds, a decorated iron plaque, pieces of iron slag and bronze melt. The burial was covered and bordered by stones. Parallels for the finds come from the central European Celtic area and the burial may be presumed to have been a one-time ritual act of a military nature.[139] In the valley of the Nadiža/Natisone, other cult places with Celtic weapons from the Middle La Tène period are presumed on Monte Barda in S. Pietro al Natisone/Špeter (No. **41**), also in the hillfort on Madonna delle Grazie with the cemetery at Dernazzacco at its foot (No. **42**), as well as at the church of St Matthias near Costne – Grimacco / Hostne – Garmak, where a bronze statuette and a Celtic silver coin came to light.[140] In the Cerkljansko area, notes on the find of a (now missing) statuette and chance finds of bronze pendants from the Late Hallstatt period, as well as an iron sickle, hoe and spearhead from the Late La Tène period in addition to finds from the Roman period, suggest that a pre-Roman cult place probably existed on Gradišče in Cerkno (No. **68**). In Posočje, surviving inscriptions in the Venetic script also point to cult places.[141]

A special offering place of a long duration was recently unearthed in Bohinj, on the eastern shore of the lake (No. **31**). Excavations next to the church of St John the Baptist, surrounded by three bodies of water (lake outflow and the Rivers Sava Bohinjka and Mostnica), revealed an area (roughly 3 × 4 m) enclosed with a drystone wall and in its interior a 50 cm deep pit filled with burnt remains. The fill held finds from different periods: two pendants from the Late Hallstatt period, pieces of costume, pottery and coins from the La Tène and Roman periods. The finds suggest that the place was in use from the 5th century BC to the late 4th century AD.[142]

It would be unusual for Most na Soči, with the largest settlement and cemetery in Posočje, not to have sacred places. One of these has been identified underneath the walls of a Roman building complex in the north-eastern part of the settlement. Although the Roman walls largely destroyed the earlier remains, there did survive a roughly a metre wide strip of burnt remains that reached 75 cm deep to the underlying geology. It was delimited in the northwest and northeast by lines of stones that suggested a quadrangular plan (6 × 4 m). The fill did not appear to be layered and contained, in spite of its limited extent, over 200 artefacts of a composition different from the assemblages recovered from any other building. The artefacts were predominantly cut into pieces and exposed to fire. Most were parts of bronze jewellery, pendants, small glass beads, several worked and unworked red coral pieces, parts of bronze vessels and very little pottery, as well as three Norican silver coins found in the north corner. In addition to wood charcoal, the fill also held charred grains, either scattered or in clumps (that gave the impression of a cake), hazelnuts and walnuts, a piece of fabric and animal bones, of which only parts of the skull and feet are represented.[143] In the vicinity stood a building from the Late Hallstatt period with floors of stone slabs in the main room and an Attic *skyphos*, such as were used in religious rituals, found in the adjacent room.[144]

A similar pit with burnt remains, surrounded with a ring of stones, also came to light on the lowest terrace, close to the confluence of the Idrijca and Soča, at the northern edge of the cemetery at Most na Soči (*Fig. 10B*). It was roughly 12 m^2 large and around 30 cm deep. It held bits of cremated human bones, as well as scattered unburnt animal bones and an abundance of artefacts (pieces of bronze

[139] Mlinar, Gerbec 2011.

[140] Rupel 2004, 67–69.

[141] See Turk, Božič, Istenič 2009, 57–59; also see the contribution by Luka Repanšek in this volume.

[142] Josipovič, Gaspari, Miškec 2012.

[143] Svoljšak, Dular 2016, 71–74, Fig. 57–60; Pl. 26; 27 (House 6/Phase 2); Dular, Tecco Hvala, 2018, 79–85; Laharnar 2018a, 224–234, Fig. 7–9; Motella De Carlo 2018, 379; Grömer et al. 2018; Toškan, Bartosiewicz 2018, 491, Tab. 11.

[144] Svoljšak, Dular 2016, 67–70, Fig. 50–56; Dular, Tecco Hvala 2018, 78, Fig. 74; Svoljšak 2018, Fig. 11.

jewellery, iron weapons, glass beads and pottery sherds) from the Late Hallstatt, Late La Tène and Early Roman periods.[145]

The circumstances of discovery and the structure of finds are essential in interpreting such sites, as they help us understand the nature of rituals practised at a place, be it worshipping natural forces, fertility and sources of life in a particular natural setting (e.g. Berlotov rob), venerating ancestors as could be inferred for the offering places within cemeteries (e.g. Most na Soči – Repelc), venerating divine patrons of local communities in the case of such places within settlements (e.g. Kobarid – Gradič, Most na Soči – settlement) or practising martial cults at battlefields. In the absence of ancient literary sources that would shed light on the matter, all the above-mentioned possibilities are merely conjecture. What we can safely presume is that the life of the prehistoric communities, in a time prior to scientific and historical notions, was suffused with myths, folk beliefs and customs.

SETTLEMENT PATTERN AND LINES OF COMMUNICATION

The collected data, as well as the investigation results and publications allow us to provide the following outline of the settlement of the Early Iron Age Posočje community. The earliest core of permanent settlement formed along the natural lines of communication that led from the Friuli Plain or the hinterland of the northern Adriatic to the high mountains of the Alps. The available data is too limited to permit any conjectures as to the appearance of the first permanent settlements. In the Younger and Late Bronze Ages, we presume the existence of fortified settlements or hillforts on the plateau of Banjšice, on the elevations along the periphery of the valley of the Nadiža/Natisone and at the entrance to the valley of the border River Idrija.[146] At Most na Soči, there are the remains of an earthfast post-constructed building on the right bank of the Idrijca and a modest habitation layer on its left bank.[147] Rare hoard and stray finds, as well as modest traces of occasionally used camps are evidence of the contemporary human presence also in the high mountains.[148]

The most revealing indicators of permanent settlement at the beginning of the Iron Age are cemeteries (*Fig. 9* and *12*). The Early Hallstatt graves from Tolmin and S. Pietro al Natisone/Špeter indicate small local communities and, considering the number of burials, a 150 to 200-year span of burial; the grave goods do not point to any major social differences.[149] For the neighbouring Most na Soči and Kobarid, it is as yet not possible to estimate the size of the population and its social structure in the Early Hallstatt period. The rough estimate of the graves with the fibulae, torques and pins characteristic of the Sv. Lucija I phase[150] suggests that Most na Soči had more inhabitants than Tolmin, but less than it had in the Late Hallstatt period,[151] when there were greater differences in the burial rite and grave goods as indicators of greater social stratification. In the Late Hallstatt period, Most na Soči developed into the main regional centre with early urban features and a production of metal goods and pottery, as well as exchange of goods that went beyond the scope of household economy and self-sufficiency.[152] The growing need for raw materials and natural resources likely caused a more intense exploitation of the mountainous hinterland all the way to Bohinj, which brought about new small settlements, probably also hamlets and seasonal camps (*Fig. 12*). We can presume that the community in the 6th and 5th centuries BC witnessed a great integration and affirmation of its own cultural identity, but also more intense contacts with other cultural entities.

[145] Mlinar 2020a, 121, 143–145, Fig. 40–42; Pl. 36–41.

[146] Svoljšak 1988–1989, Fig. 7; Tomadin, Visintini, Colussa 1989; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 24 (map), 27–29; Gerbec 2018; Gerbec, Vinazza 2018; Gerbec 2021.

[147] Svoljšak 1988–1989, Fig. 3–5, App. 1; 2; Pl. 5: 3–6,8,10; 6: 1,4–10,12,13; 7: 1,4–6; 8: 1–5,8; Mlinar 2020a, 119–120, Fig. 23–27; Pl. 15A.

[148] Teržan (ed.) 1995–1996 (stray finds: Cat. No. 61, 66, 146, 216, 221, 234 and Addendum 1–3; hoards: Cat. No. 11, 17, 18 and 30); for water finds, see Gerbec, Mlinar 2011; for high-altitude sites, see Horvat 2019, 5–6, Fig. 4, Tab. 1.

[149] See in this contribution the chapter on cemeteries.

[150] Based on the identification of the leading types for individual chronological phases as proposed in Teržan, Trampuž 1973, there were at least 1150 graves with Early Hallstatt fibulae, pins and torques among the graves that Szombathy and Marchesetti excavated until 1892. See Marchesetti 1886, 114–125; id. 1893, 141–169; for Szombathy's excavations, see Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985.

[151] Until 1892, there were at least 1343 excavated graves with fibulae of Late Hallstatt forms that men also wore instead of pins.

[152] See *Notes 63, 64, 89–91* and also Gabrovec 1987, 141–150.

The trade and freight routes led partly along rivers, turning towards the plateaus when stumbling upon gorges and ravines (*Fig. 13*). The Iron Age sites at Tolmin, Volarje and Ladra show that the main line of communication that connected the two key sites of the Posočje community, namely Most na Soči and Kobarid, led along the left bank of the Soča. It then forked at Kobarid. The north branch crossed the Soča and continued along the right bank towards the Bovec Basin, across the Predel/Predil Pass (1156 m) to the area of Tarvisio/Trbiž/Tarvis and Kärnten, Austria. The west branch continued past the hillfort on Sv. Volar above Robič and along the Nadiža/Natisone towards Friuli.[153] The main communication southwards, towards the Gorica/Gorizia area and further on to the Adriatic Sea, probably led from Most na Soči along the west edge of Banjška planota to the fortified settlement on Sv. Katarina above Nova Gorica at the junction with the Vipava Valley.[154] The eastward route, towards Pannonia and the Balkans, ran along the valley of the Idrijca to Slap ob Idrijci, where it ascended to Šentviška planota and only came back down to the Idrijca Valley at Reka near Cerkno, continuing along the Zala gorge to Godovič.[155] The other eastward route led along the upper reaches of the Bača and near Koritnica climbed to Rut, continuing across the Vrh Bače Pass to Bohinj.[156] A branch forked at Koritnica to cross the Bača and continue across Cerkljansko hribovje and Poljanska dolina eastwards. The section between Koritnica and Petrovo Brdo past Soriška planina and onwards to Bohinj has as yet not been confirmed through small finds, but it seems very likely.[157]

The rise and prosperity of the 6th and 5th centuries BC was followed by times of turmoil and changes in the 4th century BC, which finally led to the decline of the centres at Most na Soči and the disintegration of the community. There was a marked decrease in the size of the population, which retreated to the side valleys and higher altitudes. The funerary and offering rituals see a greater presence of weapons that include elements of the central European Celtic armament and intentional deformation. The glorification of the military status may also be perceived in the bronze statuette of a man donning a Negova helmet, found at Idrija ob Bači, which is the earliest sculpture in the round showing a realistic and individualised image of a man in the area of the Posočje community.[158] This is also the time of the earliest evidence of writing here, occurring on bronze situlae as offering vessels from Grad near Reka and Berlotov rob and written in the Venetic script.[159]

Further, targeted archaeological investigations and comprehensive publications of the sites already investigated will certainly offer a more detailed insight into the processes taking place during the Iron Age within the Posočje community. They will also help answer the numerous questions that must for now remain open.

Translation: Andreja Maver

[153] The route along the western slopes of Gradič and Tonovcov grad to Kobarid avoided the ravine of the Soča above Kobarid (cf. Štular 2011b, Fig. 1.41), it again came close to the Soča at Trnovo and led roughly along the route of the modern-day road between Srpenica and Bovec; it is more difficult to reconstruct the route further on past Kluže and Log pod Mangrtom to the Predel/Predil Pass.

[154] Mlinar, Žbona Trkman 2008, Fig. 1.

[155] This communication is indicated by the Iron Age sites on Šentviška planota (cf. Mlinar et al. 2018) and the absence of sites in the narrow gorge between Dolenja Trebuša and Reka near Cerkno.

[156] The routes between Posočje and Bohinj probably also led across other passes or peaks of the mountains of Bohinj and Tolmin such as Škrbinsko sedlo, Dobrenjska Planja and Tolminski Migovec (Mlinar, Turk 2016, 9–14).

[157] The site of Štalca near Železniki indicates the line of communication with the valley of Selška dolina (cf. Grahek 2018b; Mlinar 2018). Evidence corroborating this communication may be seen in the material used for a quern found in the settlements at Most na Soči, i.e. quartz conglomerate, the closest deposits of which lie in the area of Cerkno, as well as Poljanska dolina and Selška dolina (Dular, Tecco Hvala 2018, 94).

[158] Gabrovec 1987, 144–145; Guštin 1991, 51–52; Pl. 22: 1 (Grave 25 from the IIc phase).

[159] Turk, Božič, Istenič 2009, 57–59; Laharnar, Turk 2018, Fig. 158–160, 164; also see Repanšek 2020 in this volume.

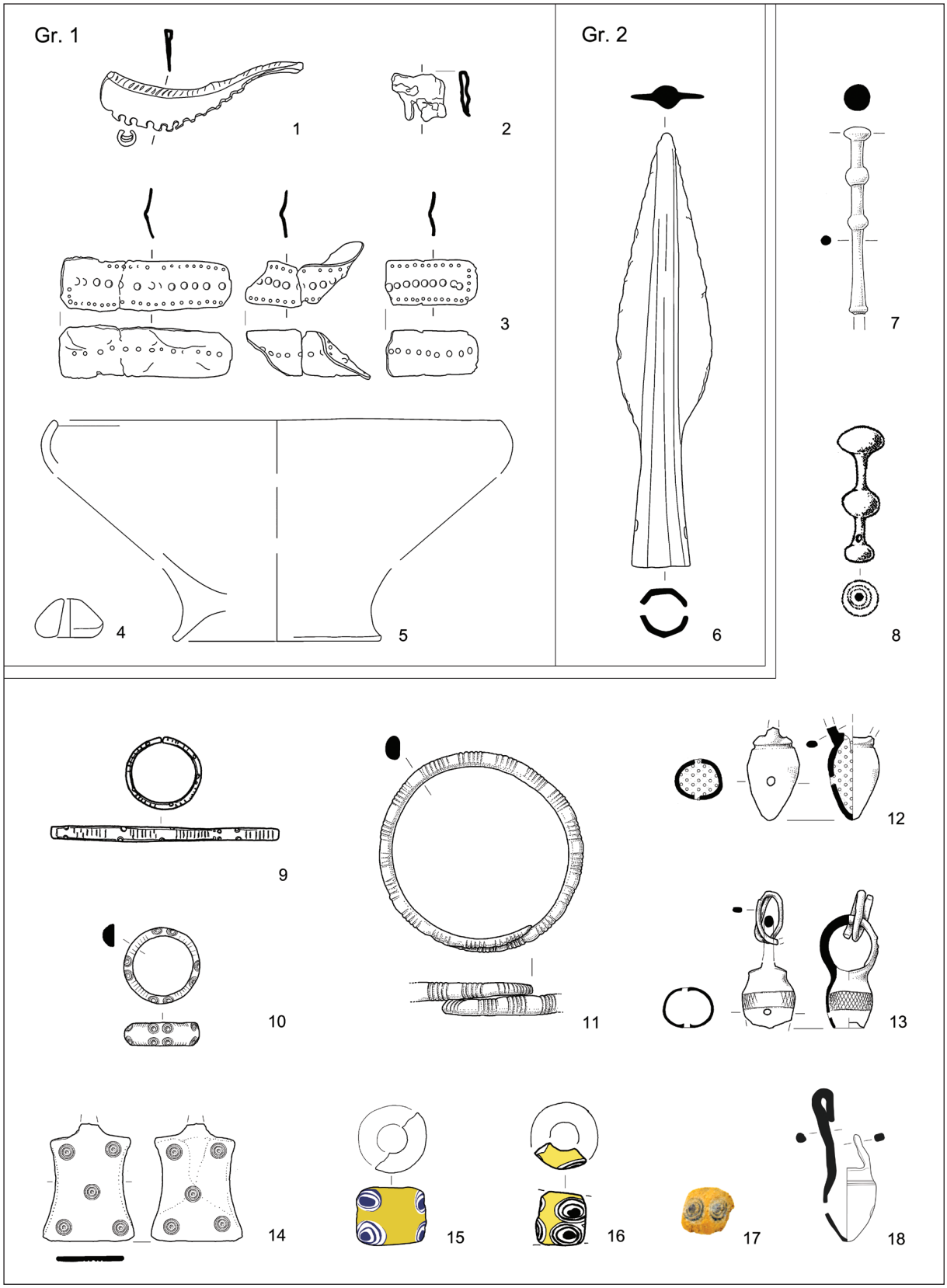

T. / Pl. 1: 1–6 Ladra – Na goricah (št. / No. **16**); 7 Tolminske Ravne – Zeleni vrh (št. / No. **11**); 8 Tolminski Lom – Kal (št. / No. **47**); 9 Zatolmin – Zavrh (št. / No. **6**); 10,14 Sedlo – Pod cerkvijo (št. / No. **24**); 11 Log pod Mangartom (št. / No. **27**); 12 Homec (št. / No. **23**); 13 Kobarid – Za gradom (št. / No. **18g**); 15 Koseč (št. / No. **17**); 16 Zatolmin – Javorca (št. / No. **9**); 17 Ponikve – Kračice (št. / No. **59**); 18 Smast (št. / No. **15**). 4,5 keramika / ceramic; 15–17 steklo / glass; ostalo bron / other bronze. M. / Scale 4,5 = 1:3; ostalo / other = 1:2.

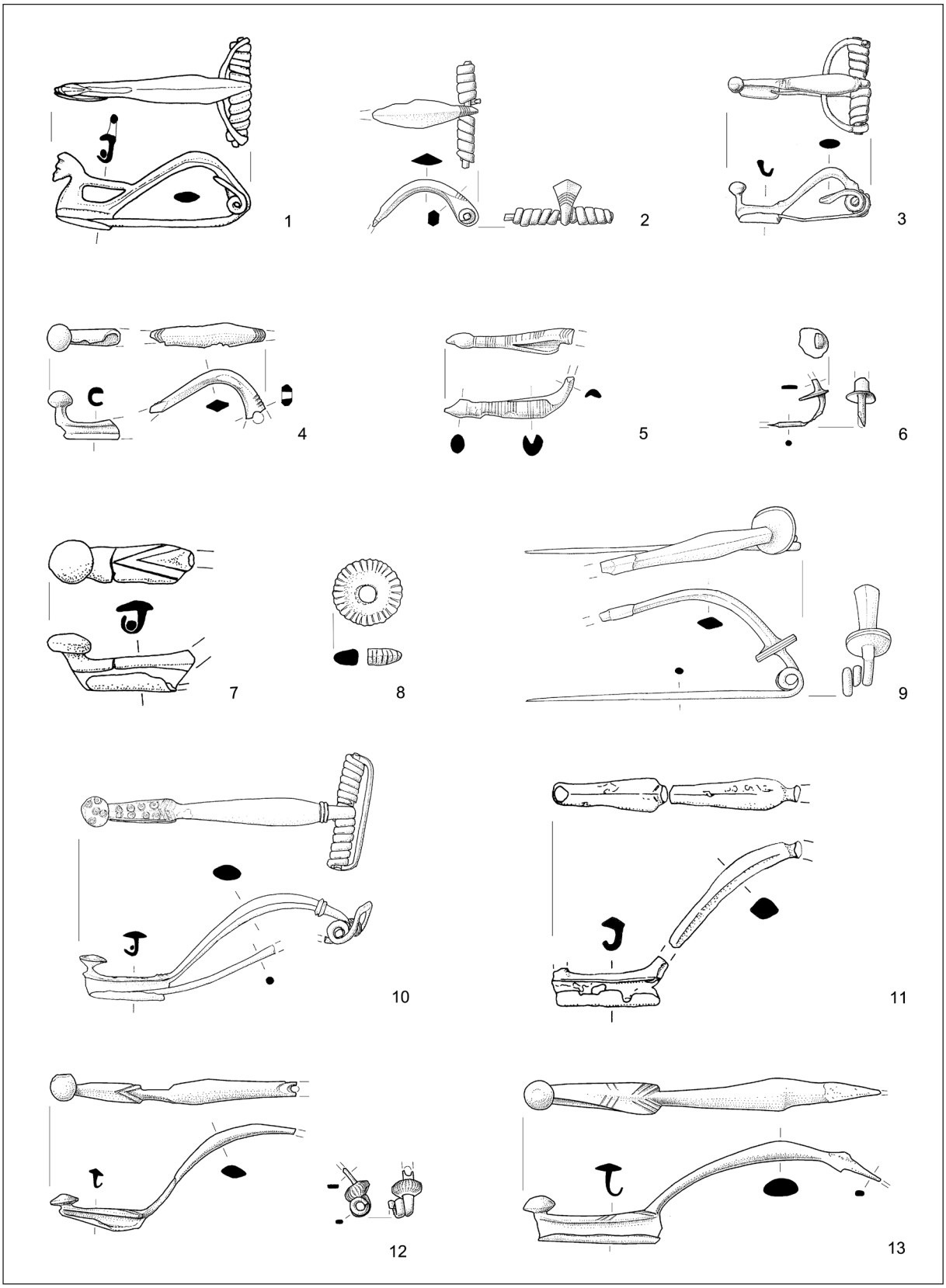

T. / Pl. 2: 1 Magozd – Jajnkovec (št. / No. **19**); 2 Zadlaz-Čadrg – Kobilnik (št. / No. **7**); 3 Stara Fužina – Veliki Vegl (št. / No. **30**); 4 Trenta – Pod Razorci (št. / No. **28**); 5 Bovec – Ravelnik (št. / No. **26a**); 6 Trenta – V plazeh (št. / No. **29**); 7 Ajba – Fiševo (št. / No. **46**); 8 Vrsno – Strničelo (št. / No. **14**); 9 Kneža – Grebljica (št. / No. **60**); 10 Selišče – Mrzli vrh (št. / No. **12**); 11 Rut – V trojah (št. / No. **39**); 12 Gor. Trebuša – Obenčel (št. / No. **55**); 13 Trnovo ob Soči – Trnovščck (št. / No. **20**). Vse bron / all bronze. M. / Scale = 1:2 (po / from: 3 Mertelj 1994–1995; 7 Gerbec 2021).

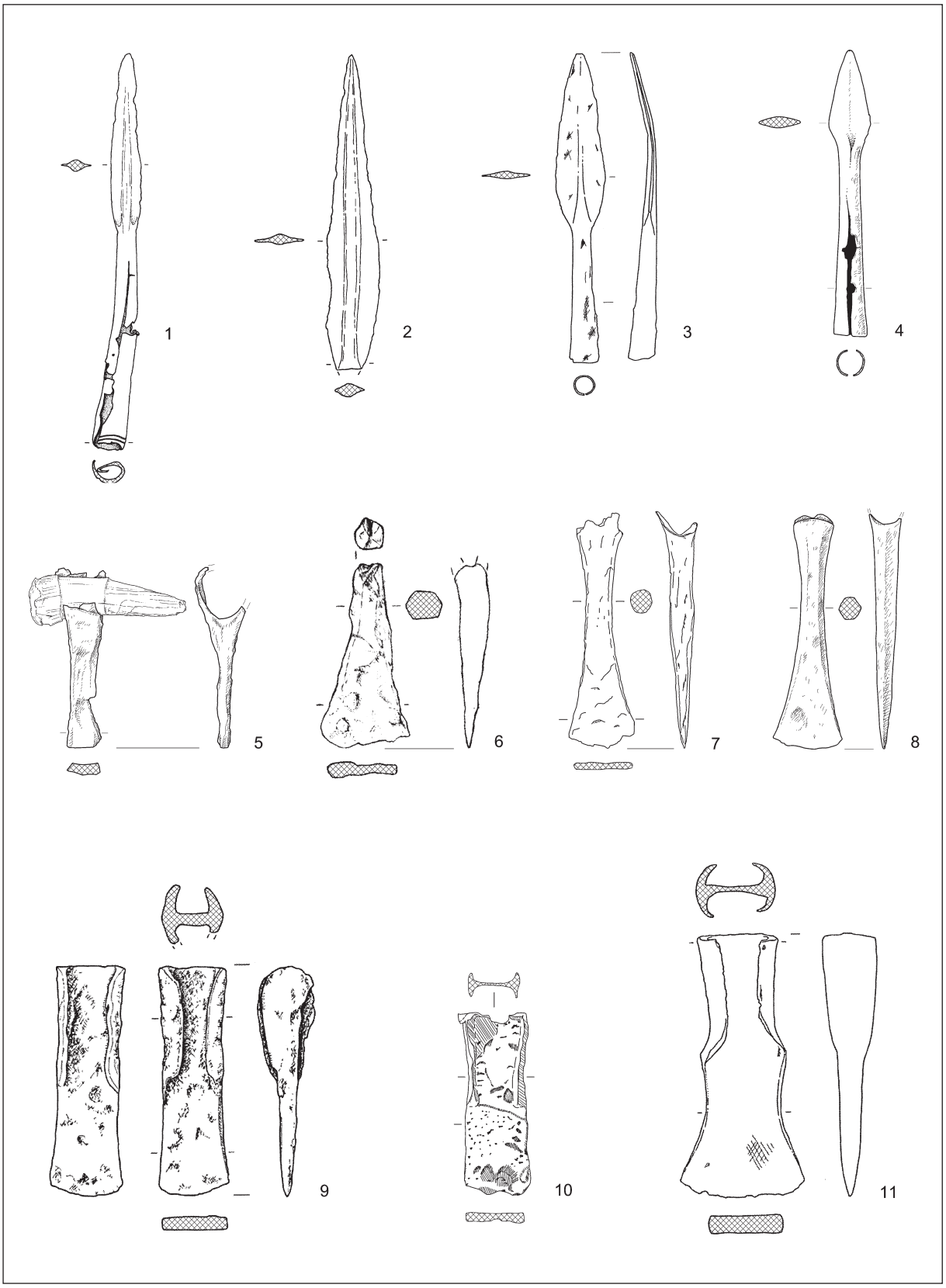

T. / Pl. 3: 1,2 Kobarid – Mlinsko, reka Soča (št. / No. **18i**); 3 Kobarid – Za gradom, reka Soča (št. / No. **18g**); 4 Kobarid – V mevcah (št. / No. **18h**); 5 Tolminske Ravne – Kal (št. / No. **10**); 6 Goljevica – sv. Volbenk (št. / No. **45**); 7 Bača pri Modreju – Senica (št. / No. **2**); 8 Idrsko-Tolmin, reka Soča (št. / No. **4**); 9 Trnovo – Kamni breg (št. / No. **54**); 10 Dolenja Trebuša – Sovodenj (št. / No. **56**); 11 Zatolmin – Javorca (št. / No. **9**). Vse železo / all iron. M. / Scale = 1:4
(po / from: 1,2 Tratnik 2009; 6 Mihelič, Vinazza 2006).

Miha Mlinar
Tolminski muzej
Mestni trg 4
SI-5220 Tolmin
miha.mlinar@tol-muzej.si

Sneža Tecco Hvala
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
snezana.tecco-hvala@zrc-sazu.si
ORCID: 0000-0003-4419-1331

Slikovno gradivo: Sl. 1, 12, 13: (izdelava: Drago Valoh). – *Sl. 6:* (izdelava: Edisa Lozić). – *Sl. 7:* (foto: Davor Pečar). – *Sl. 8B:* (Branko Mušič). – *T. 1:* 1–6; *3:* 7 (Jerca Brečić). – *T. 1:* 8 (Matevž Lavrinc). – *T. 1:* 7,11–13,15,18; *2:* 2,4–6,12,13; *3:* 5 (Tamara Korošec). – *T. 1:* 9,10,14,16; *2:* 8,10,11; *3:* 8 (Teja Gerbec). – *T. 2:* 9; *3:* 9 (Romana Vidmar). – *T. 3:* 3,4,11 (Natalija Grum). – *T. 3:* 10 (Manca Omahen).
Illustrations: Figs. 1, 12, 13: (elaborated by: Drago Valoh). – *Fig. 6:* (elaborated by: Edisa Lozić). – *Fig. 7:* (photo: Davor Pečar). – *Fig. 8B:* (Branko Mušič). – *Pls. 1:* 1–6; *3:* 7 (Jerca Brečić). – *Pl. 1:* 8 (Matevž Lavrinc). – *Pls. 1:* 7,11–13,15,18; *2:* 2,4–6,12,13; *3:* 5 (Tamara Korošec). – *Pls. 1:* 9,10,14,16; *2:* 8,10,11; *3:* 8 (Teja Gerbec). – *Pls. 2:* 9; *3:* 9 (Romana Vidmar). – *Pl. 3:* 3,4,11 (Natalija Grum). – *Pl. 3:* 10 (Manca Omahen).

Članek je deloma nastal v okviru projekta Na stiku med Alpami in Mediteranom – kontinuiteta in prelomnice (J6-1802), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.
The authors acknowledge that the article is partially a result of the project (At the contact between the Alps and Mediterranean – continuity and turning points J6-1802), which was financially supported by the Slovenian Research Agency.